

ADLİYE CERİDESİ

Adliye Vekâleti tarafından ayda bir neşrolunur

Sene 13

Teşrinievvel 1934

Sayı 147

RESMÎ KISIM

Heyeti Vekile Kararları:

Kararname No: 1163

Türk parası kıymetini koruma hakkındaki kanuna istinaden ve tatbik edilmekte bulunan 9 ve 10 numaralı kararnameler yerine konulmak üzere hazırlanıp 2/815 sayılı kararnameye göre teşekkül eden heyetçe tetkik ve Maliye vekilliginin 22/8/ 1934 tarih ve 1/594 sayılı tezkeresile tevdi olunan ilişik «Türk parası kıymetini koruma hakkında 11 numaralı kararname» ile 1447 sayılı kanunun 29 uncu maddesine göre yeniden tertip olunan ihtiyaç listesi icra vekilleri heyetince 23/8/1934 de tetkik edilerek mer'iyete konulması tasvip ve kabul olunmuştur.

11 numaralı Türk parası kıymetini koruma kararnamesinin mer'iyete vaz'ı hakkında

Madde 1 — Türkiyedeki bankalar ve bankerler müşterilerine ait olarak nezdlerinde halen mevcut ve bundan sonra tevdi edilecek alelumum dövizleri merkez bankası veya şubelerine tevdi mecburdurlar. Ancak bankaların birinci fıkrada gösterilen döviz mevduatı haricinde olmak üzere diğer bankalardan buldukları döviz kredileri bu hükümden harihtir.

Madde 2 — İşbu tevdiatın eshabı tarafından istimal hakkı bu kararnamenin hükümlerine tâbidir.

Madde 3 — Mezkûr tevdiat için Merkez bankasınca mudi bankalara verilecek faiz hadleri merkez bankasile mudi bankalar arasında takarrür ettirilir.

Madde 4 — Kambiyo ve ecnebi nukudu üzerinde spekülasyonı memnudur.

Madde 5 — Spekülasyon: 1447 numaralı kanunun 29uncu maddesi mucibince tanzim olunan merbut ihtiyaç listesine muvafık olmiyan veyahut borsa, banka ve maliye vekâletinden mezuniyet almış banger gişeleri haricinde veya açıktan yapılan kambiyo ve ecnebi nukudu alım ve satımlarıdır.

Türkiyede mukim olanların Türkiye haricindeki banka veya eşhas nezdinde mevcut kambiyo ile eşham ve tahvilâtının maliye vekâletinin veya ona izafeten kambiyo müdürlüklerinin mezuniyeti olmaksızın ahara devri de spekülasyon addolunur.

Madde 6 — Kambiyo ve ecnebi nukut alım ve satımı bankalar maliye vekâletince mezuniyet verilecek bankerler marifetile yapılır. Borsa acantaları ancak bu banka ve bankerlerden aldıkları alım ve satım emirlerini icra edebilirler.

Madde 7 — Bankalarla bankerlerin maliye vekâletinin mezuniyeti lâhik olmadıkça ecnebi kambiyosunu ve nukudunu karşılık tutarak Türk lirası üzerine avans yapmaları memnudur.

Madde 8 — Kambiyo borsası bulunan mahallerde banka ve bankerler hergün alıp sattıkları kambiyo gişelerinde takas etmeyip aldıklarını borsaya arza ve sattıklarını da oradan talebe mecburdurlar. Bir gün zarfındaki alım ve satımlardan mütevellit olan ve 2,500 Türk lirası muadilini geçmiyen kûsurat ertesi güne devrolunabilir. Borsa olmiyan mahallerdeki bankalar günlük muamelelerinden mütevellit farkları merkez bankası bulunan mahallerde o bankadan yoksa diğer bankalardan tedarik edebilir.

Madde 9 — Borsa bulunan mahallerdeki banka ve banker gişelerinde yapılacak kambiyo alım ve satım fiatları mikyas olarak kabul edilmiş olan dövizlerin o andaki borsa fiatlarına nazaran Türk lirası tutarının nihayet binde ikisini tecavüz edemez.

Madde 10 — Banka ve bankerler Türk parası olarak yapılan tevdiat ihtiyaç listesi haricinde hiçbir suretle ecnebi kambiyo ve nukuduna tahvil edemezler.

Madde 11 — Banka ve bankerler ve sair müesseselerle eşhas tarafından Türkiye haricinde bulunan eşhas ve müessesat lehine Türk parası üzerinden kredi açılmıyacağı gibi Türk parasile tevdiat ta yapılmaz. Bazı istisnâ ve hususî hallerde bu şekilde kredi küşadı maliye vekâletinin ve tevdiat icrası da kambiyo müdürlüklerinin mezuniyetine bağlıdır. Bu tarzdaki tevdiattan tediyat yapılması işbu kararnamenin 31inci maddesi hükümlerine tâbidir.

Madde 12 — İmtiyazlı ve sermayesinde devletin iştiraki olan şirketler mevduatlarını ancak milli bankalarda bulundurabilirler.

Madde 13 — Maliye vekâleti namına kambiyo müdürlüğü ve kambiyo borsası komiserliği kambiyo ve nukut ve tahvilât muamelâtına ait hususâtın tetkiki için banka ve bankerler ile alelumum müesseselerin evrak ve defterlerini tetkika salâhiyettardır. Bu müesseseler müdürlük veya komiserlikten istenilen her nevi malûmatı itaya ve evrak ve vesaiki teslime mecburdurlar.

Madde 14 — Borsa acantaları, acantalıktan başka hiçbir iş yapamazlar. Kendi nam ve hesaplarına kambiyo ve nukut ve esham ve tahvilât alıp satamaz ve aldırıp sattıramazlar. Bunlar muamelelerini günü gününe defterlerine kaydetmeğe ve aynı günde bir cetvelle beraber kambiyo müdürlüğüne ve borsa komiserliğine bildirmeğe mecburdurlar.

Madde 15 — Bilûmum ihtilâta müteallik döviz ihtiyaçları için kambiyo müdürlerinden mezuniyet istihsal edilir. Bu hüküm işbu kararnamenin neşri tarihinden evvel gümrükten çıkmış olan mal bedellerine de şamildir. Gümrük idareleri muamele vergisine tâbi eşyaya ait gümrük makbuzlarında mal kıymetini orjinal faturada yazılı ecnebi ve muadil Türk parasile gösterecekleri gibi vergi matrahına dahil olması icap eden navlun, sigorta ve saire gibi bilûmum masrafları da ayrı ayrı dercedecekler ve her makbuzda malın menşei ve marka ve numarasını ve kap adedini göstereceklerdir. Posta idareleri de posta ile gelen ithalât eşyasına ait makbuzlara aynı meşruhatı vermek ve malın kimin namına geldiğini işaret etmekle mükelleftir. Gümrük resminden muaf veya yalnız muamele vergisinden müstesna bulunan emteaya ait makbuzlara malın menşei ecnebi ve muadil Türk parasile kıymeti ve navlun ve sigorta gibi harice ödenecek masrafı dercedilecek ve vergiye tâbi olmadığı yazılacaktır. (Takasla ithal olunan emtea makbuzlarında yukarıdaki meşruhattan başka takas vesikasının nûmarası ve vesikanın hangi mahalden alındığı ve Türkiye ile clearing mukavelesi akdetmiş memleketlerden gelen eşyanın makbuzuna da mal bedelinin clearing'e dahil olduğu ve serbest döviz verilmiyeceği tasrih edilecektir.) Muafen veya muamele vergisine tâbi olmıyarak çıkarılan eşyaya ait olarak kambiyo müdürlüklerine ibraz olunacak faturaların mahreçteki ticaret odalarınca tasdikli olması şarttır. Gümrük resmi depozito veya teminat icrası suretile temin olunan vaziyetlerde ayrı vezin makbuzu varsa yukarıda gösterilen meşruhat Gümrük idarelerinde vezin makbuzlarına derç ve döviz mezuniyetine münhasıran bu makbuzlar esas ittihaz olunur. Depozito veya teminatın irada kalbi halinde verilecek mahsup makbuzuna eşyanın yalnız marka ve numarası ile vezin makbuzu numarası dercolunarak bu makbuzun döviz mübayaasında istimal edilemiyeceği tasrih edilecektir. Depozito veya teminatın reddi takdirinde ret keyfiyeti vezin makbuzuna şerh verilir. Ayrı vezin makbuzu verilmiyen hallerde yukarıdaki meşruhat gümrük idarelerince depozito makbuzlarına ita ve vezin makbuzu olmadığı şerh olunur. Bu gibi depzito makbuzları üzerine döviz mezuniyeti almak istiyenler bilâhare depozitonun irada kalbi veya reddi halinde alacakları gümrük makbuzlarını Kambiyo Müdürlüklerine ibraz edeceklerine dair bir taahhütname vermekle mükelleftirler. Gümrük idareleri döviz alındıktan sonra tebdil edilen depozito makbuzları yerine verilecek

makbuzlara bu makbuzların hiç bir suretle döviz mubayaasında istimal edilemeyeceğini tasrih edeceklerdir. Döviz alınmamış depozito makbuzları yerine verilecek kat'i makbuzlara yukarıdaki meşruhat aynen dercolunur.

Yukarıda zikredilen makbuz ve vesikalara müsteniden mal sahiplerinin kambiyo müdürlüklerinden döviz mezuniyeti istihsal edebilmeleri tafzilâtlı bir beyanname vermelerine ve beyannamelerile gümrük idarelerine verdikleri orijinal faturanın bir suretini rapteylemelerine mütavakıftır. Fazla kambiyo almak maksadile ithalât eşyasının maliyet fiyatını hakiki miktar ve ihtiyaçtan fazla göstermek veya gümrük idarelerine ibraz olunan vesaik haricinde kambiyo müdürlüklerine vesaik ibraz eylemek memnudur.

Madde 16 — Döviz mezuniyeti almadan ithalât eşyasına ait gümrük makbuzlarını zayi ettiklerini iddia edenlere ziya keyfiyetini Türkçe intişar eden üç gazete ile vazih bir şekilde ilân ve bu ciheti tevsik eylemeleri şartile gümrük idarelerince 15 inci maddede gösterilen meşruhatı havi tasdikli bir makbuz sureti verilebilir. Bu gibi musaddak makbuz sûretleri üzerine kambiyo müdürlüklerince döviz mezuniyeti verilmesi makbuzun taallûk ettiği malı gönderen ecnebi memleketteki müessesenin bu mala ait matlûbunu henüz almadığına dair vereceği vesikanın mahalli Türk Konsolosluklarından tasdik edilmesine ve döviz talebinde bulunanlar tarafından asıl makbuzun hiç bir suretle döviz mubayaasında istimal edildiğine ve makbuz atıyen bulunduğu takdirde istimal edilmeyip kambiyo müdürlüklerine ibraz edileceğine dair noterden musaddak bir taahhütname verilmesine va bestedir. Bu hüküm bu kararnamenin neşrinden evvel döviz alınmadan zayi olduğu iddia olunan makbuzlar hakkında da aynen tatbik olunur.

Madde 17 — Bedelinin tediyesi veya senedinin kabul ve imzası mukabilinde teslimi meşrut konuşmentolarla gelen mallar için döviz mezuniyeti verilebilmesi konuşmentonun bu şartla vürudunu bankalarca ve malın o ay kontenjana dahil olduğunu veya kontenjana tâbi olmadığının gümrük idaresince tasdikına ve tayin edilecek müddet zarfında alâkadarlar tarafından gümrük makbuzunun ibraz olunacağına dair kambiyo müdürlüğüne bir taahhütname verilmesine bağlıdır. Bu hüküm konuşmentosu doğrudan doğruya tüccar namına gelen mallarda vadesi hulûl eden senedin tediyesi için vaki olacak döviz talepleri hakkında da aynen tatbik olunur. Bu şekildeki bir taahhüdün bilâhare ademi ifası malın herhangi bir sebeple henüz gümrükten çıkarılmamış olmasından münbais bulunduğu takdirde bu cihet usulü dairesinde tevsik edilmek ve alâkadarların sun'u taksirinden veya sui niyetinden mütevellit olmadığı isbat olunmak şartile taahhüt müddetlerinin temdidine kambiyo müdürlüklerince izin verilebilir. İbraz edileceği taahhüt olunan makbuzun ziyai iddiası kabul olunmaz. Ancak 28 ağustos 1933 tarihinden evvel taahhütname ile dövizini aldıkları mallara ait gümrük makbuzlarını zayi ettiklerini beyan ederek taahhütlerini ifa edemiyenlerin keyfiyeti ziyai 16 inci maddede gösterilen şerait dahilinde ilân eylemek suretile gümrük idarelerinden alabilecekleri makbuz sureti musaddakalarını kambiyo müdürlüklerine ibraz, ziyaa uğrayan makbuzun taallûk ettiği malın bedelini malı gönderen hariçte-

ki müesseseye tediye eylemediklerine ve asıl makbuzu başka suretle döviz mübayaasında istimal eylemediklerine dair noterden musaddak bir beyanname ita eylemeleri şartile eski taahhütname kayıtları kapatılabilir.

Taahhütlerini, Kambiyo Müdürlüklerince kabule şayan görülmiyecek mazeret serdile ifa etmeyenler hakkında kanunî takibata tevessül olunur.

Madde 18 — İthalât eşyasının gümrük makbuzlarına dercedilecek mal kıymeti ve masrafı haricinde kalan taahhür faizleri ile alâmeti farikanın haricte tescili masrafı ve lisans ücreti gibi hizmet veya ihtira hakkının istimali mukabilinde harice borçlanılan paraların dövizî alâkadarlar tarafından ibraz edilecek ihticaca salih vesaik mukabilinde Kambiyo Müdürlüklerinin vizesile temin olunur.

Madde 19 — İthalât eşyasına ait vesaikin teslimi haricte bedelinin peşinen tediyesine mütevakıf olan ahvalde bankalar müşterilerine kendi kredilerinden avans yapabilirler. Bundan mütevellit borçlar eşyanın gümrükten imrarında, usulen vesaik ibrazı suretile Kambiyo Müdürlüklerinde mezuniyetle alınabilecek dövizlerle kapatılır.

Madde 20 — Merkez Bankası tarafından ithal ve ihraç olunacak esham ve tahvilât müstesna olmak üzere alelûmum esham ve tahvilât ile kuponların Türkiyeye ithali veya Türkiyeden ihracı Kambiyo Müdürlüklerinin mezuniyetine mütavakkıftır. Türkiyeye ithaline mezuniyet verilen esham ve tahvilât mukabilinde döviz verilmez. Tahsil için bankalar vasıtasile haricden gönderilen Devlet tahvillerine ait kuponların döviz müsaadesi Kambiyo Müdürlüklerince verilir. Türkiyede icrayi faaliyet eden şirketlerin memaliki ecnebiyede bulunan hissedarlarına ve tahvilât hâmillerine ait kuponların dövizî şirketler hakkındaki hususî hükümlere tâbidir. İhraç olunan esham ve tahvilât ve kuponların dövizî hakkında 39 uncu madde ahkâmı tatbik olunur.

Yolcular zarurî ihtiyaçlarına karşılık olarak yirmi beş liraya kadar (dahil) Türk parasını serbestçe üzerinde ithal ve ihraç edebilirler. Bu miktardan fazla Türk parasının ithal ve ihracı Maliye Vekâletinin mezuniyetine mütevakıftır.

Madde 21 — Posta idarelerine tevdi edilecek kıymetli veya taahhütlü mektup ile diğer kıymetli paket ve eşya posta memuru huzurunda bent edilir. Posta memuru bunların muhteviyatını görür ve bu kararname mucibince ihracı müsaadeye tâbi tutulmuş para ve kıyemi menkule mevcut olup olmadığını kontrol eder. Resmî dairelerle Merkez Bankasının irsalâtı bu madde hükümlerinden müstesnadır.

Madde 22 — Efektif ecnebi nukudunun alım ve satımı kambiyo hakkındaki ahkâma ve ihtiyaç listesine tevfikân bankalar ve bankerlerce icra edilir.

Madde 23 — Kambiyo ve ecnebi nukut işleri peşin olarak yapılır. Bunların teslim ve tesellümü akit gününün ertesi akşamına kadar ifa ve ikmal olunur.

Madde 24 — Ecnebi dövizini natık çek ve bonolar ve poliçalar ve

hesabı cariler ancak bankalara ciro edilir. Bankalardan gayri eşhasa ciro edilebilmesi murakabe mercilerinin muvafakatile olabilir. Cirolu çekler ve diğer ticarî senedat ancak bu mercilerin verecekleri müsaade üzerine bankalarca kâhul olunur.

Madde 25 — Kambiyo ve nukut ve esham ve tahvilât almağa ve satmağa mezun banka ve bankerler aldıkları ve sattıkları dövizlerin ve esham ve tahvilâtın nevi ve miktarile tarihini ve alışverişin icra edildiği saat ve dakikayı ve fiyatını ve müşterinin isim ve hüviyetini ve imzasını gösterir dip koçanlı bir vesika vermeğe ve bu muamelelerini aynen kambiyo Müdürlüğünce musaddak bir deftere kaydetmeğe ve bu defterlere bir gün zarfında yazılı olan muameleleri ertesi günü öğleye kadar bir bordro ile murakaba mercilerine bildirmeğe mecburdurlar.

Kambiyo işleri yaptırınlar bu işlerin ihtiyaç listelerine muvafık olduğunu isbat edici evrakı kambiyo müdürlüklerine ibraz ve tevdi etmeğe ve istenilecek malûmat ve izahatı vermeğe mecburdurlar.

Madde 26 — Bankalar ve bankerler nezdindeki döviz hesabı carisinde bakiyei matlûpları mevcut olan eşhas ve müessesat bu mevcutlarını ihtiyaç listesine tevafuk eden ihtiyaçlar için istimal edebilecekleri gibi banka gişelerinde de sattırabilirler.

Madde 27 — Bu kararnamede yazılı ahkâma muhalif harekette bulunanlara 1567 numaralı kanun mucibince hükmolunacak para cezalarının tahsilinde yarısına kadarı muhbirine verilir.

Madde 28 — Kambiyo müdürü bulunmayan mahallerde murakabe vazifesi o mahallin en büyük malmemuru tarafından ifa olunur. Bunların salâhiyetleri derecesi indelicap Maliye Vekâletince tayin ve tahdit olunur.

Madde 29 — Türkiyede iş yapmak istiyen hariçte müesses ecnebi şirketler yapacakları işin istilzam ettiği sermayeyi hariçten döviz olarak getirmeğe mecburdurlar. Girdikleri iş icabı hariçten sermaye getiren inşaat şirketleri ve müteahhitler bu işlerin ifası esnasında hariçten doğrudan doğruya veya bilvasıta getirip sarfetmeğe mecbur oldukları dövizleri Türkiyede hangi bankaya sattıkları sorulduğu takdirde isbat edici vesaiki hazır bulundurmağa mecburdurlar.

Madde 30 — Alivre mal satışlarının mukabili olan dövizler bankalarca vadeli olarak satın alınabilir. Bankalar bu dövizleri de borsaya arz etmeğe mecburdurlar. Bu akitlerden mütevellit döviz borçları döviz olarak ödenir. Bu alım ve satımlar her defasında beş bin Türk lirası muadili olan dövizden dun olmaz. Alivre mal satışları birincide kalan ihracat eşyasına ait dövizin bankalarca borsaya arzedilmek şartile alınması satış vesaikinin bankalara teslimine mütevakkıftır. Bundan mütevellit borçlar bankalarca tahsil olunacak mal bedelinin dövizile kapatılır.

Madde 31 — Ecnebi memleketlerdeki efrat ve müessesatın Türkiyede ki bankalar veya şubeleri veya muhabirleri nezdindeki Türk lirası matlûplarının istimali bu kararnamenin 11 inci maddesine tevfikân kambiyo müdürlerinin vizesine mütevakkıftır. Bloke paraların sureti istimali Maliye Vekâle-

tince bir talimat ile tayin ve Kambiyo Müdürlüklerine tebliğ olunur.

Madde 32 — Türkiye mal ithal eden tacirlerden ticaret bilânçoları Türkiye karşı alacaklı olupta Türkiye ile ticaret muahedesi yapmamış olan memleketler malı getirenler ithal ettikleri emtia esmanını Cumhuriyet Merkez Bankasına yatırırlar. Merkez bankasında bu memleketlerin her biri için ayrı ayrı hesabı cariler açılır. İşbu hesaplara yatırılan paralar alâkadar memleketlerin memleketimizdeki ahashı mallûba yapacakları tediyat nisbetinde ve tarih sırasile müstahiklerine verilir. Birinci fıkra mucibince mal ithal etmek isteyen tacirlerden malların esmanını Cumhuriyet Merkez Bankasına yatırmayanların malları memlekete ithal olunmaz.

Madde 33 — İşbu kararnamenin 32 inci maddesi hükümleri Türkiye ile clearing mukavelesi yapmış olan devletler muvaridatına tatbik olunmaz.

Madde 34 — Cumhuriyet Merkez bankası Maliye Vekâleti ile biltilâf Türkiye ile münasebetleri olan ecnebi devletlerin salâhiyettar ihraç bankaları veya diğer malî müesseselerile iki memleket arasındaki nukut muamelâtını clearing usulü ile tanzim edecek itilâflar akit ve icra Vekilleri Hey'etinin tasdikına arzylemeğe mezdur.

Madde 35 — 34 üncü madde mucibince bir memleketle clearing itilâfı yapıldığı takdirde itilâfname hükümlerinin tesbit ettiği tediyat itilâfnamenin bu hükümlerine göre yapılır.

Madde 36 — Döviz murakabası ikame edipte Türkiyeden memleketlerine yapılan ithalâtın dövizlerini vermiyen memleketler ile ülkesi dahilinde Türkiye malı ithal etmek isteyenlerden malların Türk parasile tutarının Merkez bankasına tevdi edilmiş olduğuna dair vesaik ibraz etmiyenlerin malları gümrüklerce memleket dahiline ithal olunamaz. Bu suretle Merkez bankasına yatırılmış olan paralar ancak o memleketlere ithal edilmek üzere Türk malı mübayaası hususunda kullanılabilir.

Madde 37 — Ülkesi dahiline giren mallar için yüzde muayyen bir nisbette döviz veren memleketler muvaridatına karşı aynı nisbette döviz ita olup mütebaki kısmı için 36 inci madde mucibince muamele olunur.

Madde 38 — Haklarında 36 ve 37 inci maddeler ahkâmı tatbik edilecek memleketler isimleri Maliye ve İktisat Vekâletleri tarafından müştereken tesbit ve kambiyo müdürlerince bankalara tebliğ olunur.

Madde 39 — Türkiyeden ecnebi memleketlere eşya ve menkul kıymetler ihraç eden hakikî şahıslar bu eşya ve kıymetlerin bedeli olan dövizleri emirlerine geçtiği tarihten itibaren 15 gün içinde Türkiyede bir bankaya satmaya veya kendi namlarına Türkiye Cumhuriyet Merkez bankasına tevdi mecburdurlar.

Türkiye gümrüklerinden ihraç edildiği tarihten itibaren üç ay içinde malın satılmaması, müşterinin tediyat müşkülâtına veya iflâsa maruz kalması, malın ihraç edildiği memlekette kambiyo tahdidatı mevzu bulunması gibi zarurî sebeplere binaen ihracat bedelini döviz olarak bankalara satamayan veya Merkez bankasına tevdi edemiyen ihracatçılar taahhur sebeplerini kambiyo müdürlerine bir beyanname ile bildirmeğe mecburdurlar. Beyannamelerinde

gösterdikleri sebepler kambiyo müdürlüklerince makul görülenlere yeniden mühlet verilir. Yedi ihtiyarlarında olmyan esbaptan dolayı ihracat eşyası dövizlerini kısmen veya tamamen memlekete getiremeyeceklerini vesaik ibrazı suretile isbat edenler kambiyo müdürlüklerince bu mecburiyetten istisna edilebilir. İhracat tacirlerinin verdikleri ihracat beyannamelerinden birer nüshasını gümrük idareleri tasdikli olarak gümrük muamelelerinin intacını takip eden gün içinde kambiyo müdürlüklerince tevdi mecburdurlar. İhracatı bir başkası namı hesabına icra edenler gümrüğe verecekleri ihracat beyannamelerinde bu ciheti ve namına ihracatı yaptığı tacirin isim ve şöhretini ve adresini irae eylemekle mükelleftirler. Hakikate muhalif beyanat bu kararname mucibince takibatı muciptir.

Madde 40 — İhracat yapanlar birincisi birinci kânun iptidasından şubat gayesine kadar ve diğerleri müteakip üçer aylık devreyi ihtiva etmek üzere her üç ayda bir aşağıdaki malûmatı havi bir beyanname tanzim etmeğe mecburdurlar.

A) Beyannamenin taallük ettiği devre zarfında ve beyannameleri malın gümrük idarelerine mevdu ihracat beyannamelerinde yazılı miktar ve cinsi.

B) Gümrük beyanname numaraları ve tarihleri ve beyannamelerin hangi gümrüğe verildiği.

C) Malın hangi memlekete ihraç edildiği ve ihracatın kendi veya bir başkası namına mı yapıldığı.

D) Ne nevi para ile satıldığı ve her satış bedelinin döviz olarak baliği ve satışın kat'î veya «en consignation» mu olduğu.

E) Bu mallar mukabili ele geçen dövizlerin hangi tarihlerde hangi bankalara satıldığı.

F) Geçen devreden matlûbu olan döviz miktarından bu devrede ele geçirdiği miktarla bunların hangi bankalara hangi tarihlerde satıldığı.

G) Bu devredeki ihracattan alacağı kalan miktar.

Bu beyannameler taallük ettikleri devrenin hitamından itibaren nihayet bir ay zarfında kambiyo müdürlerine makbuz mukabilinde tevdi olunur.

İhraç edilen her malın ticarî defterlere uygun ve ticarethane tarafından musaddak bir satış faturası suretinin beyannamelere raptedilmesi mecburidir. Bu faturalarda ihracat eşyası bedelinin hakiki satış bedelinden noksan gösterilmesi memnudur.

Madde 41 — İhracatçılar ihracat dövizlerine taallük eden hususat hakkında kambiyo müdürlüklerince istenilecek malûmatı vermek ve buna dair vesikaları tevdi etmekle mükelleftirler. İhracat eşyası döviz bankalar tarafından bu kararnamenin 25 inci maddesi mucibince verilecek kambiyo alış vesikasının ibrazı suretile tevsik olunur.

Madde 42 — İhracat eşyası bedeli ile ithalât eşyası bedellerinin mahsubu şeklinde takas muamelesi Maliye Vekâletinin müsaadesi olmadıkça yapılmaz.

Yalnız ihraç edecekleri malı iştirâ maksadile hariçten döviz celp ve bankalara satmış olan tacirlerin ihraç edecekleri mal bedelinden bu dövizlere

tekabül eden kısmı ve Hükümetçe verilen mezuniyete binaen yapılan umumî ve hususî takaslar için döviz talep edilmez.

Ancak bu muamelelerin kambiyo müdürleri nezdinde tevsikî şarttır. Menkul kıymetlerin takası aynı kıymette olmak şartile kambiyo müdürlüklerinin müsaadesi ile icra olunur. İhracat eşyasına ait kumüsyon ve saire gibi masarîfin dövizî vesaik ibrazı suretile kambiyo müdürlüklerinin mezuniyetile temin olunur.

Madde 43 — Yolcuların zatî eşyası bu kararname ahkâmına tâbî değildir.

Müteferrik Maddeler

Madde 44 — 39 uncu maddenin hükümleri kânununevvel 1932 iptidasından itibaren Türk gümrüklerinden ihraç edilen eşyaya şamildir. Mezkûr maddede gösterilen müddetler 3 kânununevvel 1932 tarihinden hesap olunur.

Madde 45 — 39 uncu madde mucibince ihracat tacirleri tarafından verilmesi lâzımgelen üç aylık beyannamelerin mebdei 1 kânununevvel 1932 dir.

Madde 46 — 42 inci madde 3 kânununevvel 1932 tarihinden itibaren mer'idir.

Madde 47 — Türkiyeye gelen seyyah vapurlarında bu kararnamelerin 21 inci maddesinde yazılı usul ve şerait dairesinde kambiyo ve ecnebi nuku-du alımı muamelesini ifaya Cümhuriyet Merkez Bankası veya bu bankanın tensip edeceği diğer bankalar mezundur.

Madde 48 — Türkiye ile Clearing mukavelesi aktetmiş memleketlerden vadeli veya « en consignation » gelen mallar için ithalât tacirleri tarafından Cümhuriyet Merkez Bankasına verilen taahhütnamelere ademi riayet bu kararname mucibince takibatı muciptir.

Madde 49 — Bankalar ve Maliye Vekâletinden mezuniyet almış bankerler borsanın kapalı olduğu günlerde yalnız pazar günleri gişeleri açık bulunduğu müddetçe kambiyo ve ecnebi nukudu alımı muamelesini yapabilirler. Bu takdirde aldıkları kambiyo ve ecnebi nukudunu ertesi günü borsaya arz ve bordrolarına ithal ederler.

Madde 50 — Bankaların tâbî bulunduğu şerait dairesinde gişelerinde yalnız ecnebi seyyahlarından kambiyo ve ecnebi nukut alımı muamelesini yapmak istiyen Vagon - li ve saire gibi seyyah acentaları bir beyanname ile Kambiyo Müdürlüklerine müracaat ederek mezuniyet almakla mükelleftirler. Bu muameleyi yapmağa mezun kılınan müesseseler müşterilerinden aldıkları kambiyo ve ecnebi nukudunun nevi ve miktarını ve satanın isim ve adresini ve tabiiyetini mübeyyin bir listeyi on beş günde bir Kambiyo Müdürlüklerine vermeğe ve bir gün zarfında aldıkları ecnebi nukudunu, bankaların kapalı olduğu günler müstesna olmak üzere, yirmi dört saat zarfında bankalara satmağa ve satış pusulalarını Kambiyo Müdürlüklerine ibraz eylemeğe mecburdurlar. Bu müesseseler tarafından satın alınan çekler ecnebi memleketlere ait bilet satış hasılatından tenzil edilerek Kambiyo Müdürlüklerinin müsaadesile aynen ihraç olunabilir.

Madde 51 — Memleketimizden transit suretile geçen alelûmum seyyah-

lar ve kısa bir müddet ikamet maksadile gelen ecnebilerle memaliki ecnebiyede müesses Türkler hudutta ilk gümrük merhalesine vurutlarında üzerlerinde bulunan ecnebi dövizini gümrük muayene memurlarına ibraz ederek pasaportlarına kayıt ve işaret ettirmeğe mecburdurlar. Alâkadar gümrük memurları da bu kayıt muamelesini pasaport muayenesi icra eden zabıta memurlarına terfik edecekleri bir muayene memuru marifetile yaptırmakla mükelleftirler. Üzerlerinde ecnebi nukudu bulunmadığını beyan eden yolcuların pasaportlarına keyfiyet işaret edilir. Vurutlarından itibaren ne kadar müddetle olursa olsun ikamet etmiş olanlar mevcut dövizlerini çıkarabilmek için Kambiyo Müdürlüklerinin vizesini almak mecburiyetindedirler.

Madde 52 — Ecnebi sefaret ve Konsolosluk memurlarının Kambiyo Müdürlüklerinin mezuniyeti olmaksızın harice çıkarabilecekleri döviz namlarına gelen ve bankalara tevdi olunan döviz miktarını geçemez. Bu dövizlerden bankalara satılan kısmının tekrar mubayaası Kambiyo Müdürlüklerinin müsaadesine mütevakkıftır.

Madde 53 — Kambiyo Müdürlüklerinden ve kararnameye merbut ihtiyaç listesine tevfikân döviz talebinde bulunanların Türkiye dahil ve haricinde dövizler mevcut ise ihtiyaçları Kambiyo Müdürlüklerinin mezuniyeti ile evvel emirde bu dövizlerden olmadığı takdirde borsadan veya bankalardan mubayaa suretile temin olunur. Döviz talebinde bulunanlar beyannamelerinde bu ciheti tasrih etmek mecburiyetindedirler. Ne gibi ahvalde beyanname vermekten varestе kahnabileceği Kambiyo Müdürlüklerince tayin edilir.

Madde 54 — Bu kararname Türk parası kıymetini koruma hakkındaki 9 ve 10 numaralı kararnameler yerine kaim olmuştur.

Madde 55 — Merkez Bankasının kanun ve nizamnamelerle verilmiş olan salâhiyetler dahilinde yaptığı muameleler bu kararname hükümlerinden müstesnadır.

Madde 56 — Bu kararname neşri tarihinden muteberdir.

Madde 57 — Bu kararnamenin icrasına Maliye Vekili mümurdur.

İhtiyaç Listesi

Madde 1 — Memlekete ithal olunan alelûmum mal bedelleri için döviz irsaline lüzum görülen ahvalde alâkadar müessesenin salâhiyettar imzalarını havi bir beyanname muamele vergisi makbuzu ile sair vesaik rapt olunarak kambiyo müdürlüğüne verilir. Bu beyannamede malın menşei, irsali muktazi bedeli, bu bedelin hangi vadelerde tediye edileceği, evvelce tediyat yapıp yapılmadığı beyanname sahibinin dövizini mevcut olmadığı tasrih edilir. Bu beyannameler tetkik edildikten sonra Kambiyo Müdürlüğünce ashabına verilecek mezuniyete müsteniden döviz tedarik edilebilir. İbraz olunan vesaik Kambiyo Müdürlüğünce iptal edilerek ashabına iade olunur.

Madde 2 — Konsinyasyon şeklinde ithal olunan ve yahut bazı müessesatın hariçteki merkezlerinden Türkiyedeki acenta veya şubelerine irsal edilen malların dövizleri bu müesseselerin malî vaziyetleri ve satış nisbetleri

tetkik edildikten sonra Kambiyo Müdürleri tarafından verilecek müsaade üzerine temin olunur.

Bu dövizlerin temin zamanı yine Kambiyo Müdürlüklerince tayin ve ibraz olunan vesaik iptal olunur.

Madde 3 — Alelûmum masarifi dahil olduğu halde transit eşya bedelleri ancak transit dövizle ödenir. Transit eşyasının hariçten gelen dövizleri Kambiyo Müdürlerinden alınacak mezuniyete müsteniden bankalarda bir hesaba matlûp kaydedilir. Harice borçlanılan transit emtia bedelleri de yine Kambiyo Müdürlerinin müsaadesile bu hesaptan tesviye olunur.

Bu eşya için bankalardan alınan döviz avansları aynı hükme tâbidir.

Madde 4 — Yataklı Vagon Şirketi, ecnebi vapur acentaları gibi memaliki ecnebiyede müesses şirketlerin memleketimizdeki şubelerinin hasılâtından indelicap memaliki ecnebiyedeki merkezlerine sevkolunacak miktarı için kambiyo müdürlükleri vizesile kambiyo alınabilir.

Sigorta şirketlerinin memaliki ecnebiyede tediyesine mecbur oldukları hasarat bedeli müstesna olmak üzere sigorta primi olarak memlekettten çıkarılacak mebalığın retrosesyon suretile elde edebilecekleri mukabil primler tarikile teminine imkân bulunmadığı sabit olmadıkça döviz verilmaz.

Madde 5 — Türkiyede icrayı faaliyet eden yerli ve ecnebi şirketlerin hariçte bulunan hissedar ve hâmillerine tediyesi icap eden hisse temettü veya faizin miktarı ile bunlara tekabül eden kambiyo ihtiyaçları şirket heyeti umumiyesinin tasdikına iktiran etmiş meclisi idare raporlarının kambiyo müdürlüklerince tetkiki suretile tesbit olunur. Bu suretle tesbit olunan mebalığın transferinin zamanı icrası her sene umumî döviz vaziyetine nazaran Maliye Vekâletince tayin olunur.

Memaliki ecnebiyede seyahatten mütevellit kambiyo ihtiyacı

Madde 6 — Umumî, hususî ve mülhak bütçelerle idare olunan resmi devairle menafii umumiyeye hadim müessesattan bulunduğu kanunen tanınmış olan müesseseler ve sermayesinde Devletin iştiraki bulunan şirket ve müesseseler tarafından :

A - Memuriyeti muvakkate ile gönderilecek memur ve müstahdemlere - Hariciye Vekilliği kuryeleri müstesna - döviz mezuniyeti verilmesi evvel emirde İcra Vekilleri Heyetinden karar istihsaline mütevakkıftır. Bu gibilere verilecek döviz miktarı Heyeti Vekile kararında tayin edilecek miktardan ibarettir. Kuryelere verilecek kambiyo miktarı Hariciye Vekâletinden verilecek vesaika istinat eder.

B - Memuriyeti daime ile gönderilenlere, esnayı seyahatte yapacakları zarurî masraflara mukabil mensup oldukları daire ve müesseseseden getirecekleri vesaika istinaden bir aylık maaşları nisbetinde.

C - Tabsil için gönderileceklerle, muhtelif ecnebi memleketlerin hayat pahalılığına göre Maarif Vekâletince tayin olunacak hadler dairesinde kam-

biyo müdürlüklerinin vizesile kambiyo mezuniyeti verilir. Bunlardan tettebbü için gönderilecekler tahsil için aynı memlekette bulunanlara verilen miktarın azamî bir misline kadar verilebilir.

Bu haddin fevkinde kambiyo verilmesi İcra Vekilleri Heyeti kararına mütevakıftır.

D - Büyük Millet Meclisi azalarından sureti hususiyede Avrupaya gitmek isteyenlere verilecek döviz miktarı her ay için aylık tahsisatları miktarile mukayyettir.

E - Yukarıda gösterilen devair ve müesseseler memurin ve müstahde-mininden mezunen memaliki ecnebiyeye gidecek olanların kambiyo ihtiyacı 9 uncu madde ahkâmına tevfiқан temin olunur.

Madde 7 — Türkiyede mukim Türk ve ecnebilere kendi hesaplarına tahsil veya tettebbü için seyahat ve ikamet edeceklerden :

A) Seyahat edeceklerin beyannamelerine raptedecekleri seyahat evrakı müsbitesi olarak vizeleri ikmal edilmiş pasaport.

B) İkamet eden namına hareket edenlerin beyannamelerine raptedecekleri mektebe kayıt ve müddeti devamı mübeyyin mahallindeki Türk talebe müfettişliğinden, bunların bulunmadıkları yerlerde Türk sefaret veya konsoloshanesinden ve bunların da bulunmadığı yerlerde mektep idaresinin en büyük âmiri tarafından musaddak mektep vesikası ibraz eylemeleri şarttır. Mektep vesikası senelik devrei tahsil müddetine şamil olmak üzere bir defa için talep ve kabul olunur. Bunlardan tahsil için gidecekler avdet masraflarına mukabil ikinci mevki bilet esmanı ve Türkiye haricindeki ikamet müddeti için ayda aynı ülke veya şehirde Hükümet veya resmî bir idare hesabına tahsilde bulunanlara verilen miktara kadar kambiyo verilir.

C) Meslekî malûmatını tevsi maksadile gidenlere sebebi ikametlerini mübeyyin konsolosluktan ve bulunmayan yerlerde devam ettikleri müessese-lerden bir vesika ibraz etmek şartile aynı memlekette tahsilde bulunanlara verilen miktarın azamî bir misli fazlasına kadar kambiyo verilebilir.

D) Tahsil ve tettebbü maksadile bulundukları memleketten diğer bir memlekete gitmek mecburiyetinde kalanların orada bulundukları müddetçe alacakları aylık tahsisata ilâveten bu yüzden vukubulacak seyahat masrafları tevsik edilmek şartile ayrıca verilir.

Madde 8 — Mezunen memaliki ecnebiyeye gitmiş ve gidecek olan mütekaatlerin maaşları için verilecek kambiyo müsaadesi azamî altı ay devam edebilir.

Madde 9 — Sıhhi, ticarî veya zarurî sebeplerle vaki olacak seyahatler için sebep ve maksadı seyahate ve gidilecek memleketin hayat pahalılığına göre ayda 100 liradan 200 liraya kadar kambiyo talepleri doğrudan doğruya kambiyo müdürlüklerince kabul ve terviç olunur. Bunların avdet masrafları yine kambiyo müdürlüklerince tayin olunur. Bu miktardan fazla kambiyo talepleri Maliye Vekâletince tetkik ve bir karara raptolunur. Sıhhi sebeplerle seyahat ve ikamet edenlerin dahil oldukları hastahane ve sanatoryom müdürlerinden veya tabibi müdavileri olan profesörden masarifi şehriyeyi mü

beyyin olarak alacakları fatura veya raporlar muhteviyatı Türk konsolosluğundan tasdik edildikten sonra kambiyo müdürlüklerinin vizesile verilir. Tevsiik edilen başkaca tedavi ve operasyon masrafları varsa ayrıca nazarı dikkate alınır.

Madde 10 — Yukarıdaki maddelerde yazılı kambiyo miktarı Avrupa kıtasile Türkiyeye yakın olan memleketler dahilindeki seyahat ve ikametlere mahsus olup memaliki ecnebiyeden Şimali ve Cenubî Amerika ile Aksayı Şark ve memaliki baideye gidecek olanların yol ve ikamet masraflarından mütevellit kambiyo ihtiyacı hakikî ihtiyaca göre kambiyo müdürlerince tesbit edilerek verilecek mezuniyeti üzerine bankalarca temin olunur.

Madde 11 — Türkiyede mütemekkin eşhas ve müessesatın memaliki ecnebiyedeki ihtilâf veya davalarını hal ve takip için Türkiyeden gönderecekleri vekillerin şahsî masrafları haricinde ihtiyarına mecbur kalacakları masrafları veya mahallerinde tayin edecekleri vekillerin masraf ve ücretleri ve sergi ve panayırlara mal göndereceklerin yer kiraları ve reklâm ve saire gibi iştirak masrafları ve ticarî ve sınaî ve malî müessesatın muayyen bir iş için muvakkaten memaliki ecnebiyeden celbedecekleri mütehassısların harcırah ve ücretleri gibi hususattan mütevellit kambiyo ihtiyacı bu bapta alâkadarlar tarafından verilecek beyanname ve işin icabına göre talep olunacak evrakı müsbite üzerine kambiyo müdürlüklerinden mezuniyet alındıktan sonra bankalarca temin olunur.

Madde 12 — Seyahat edecek zevat vizeleri ikmal edilmiş pasaportunu ibraz etmeğe ve maksadı seyahatini ve müddetini ve talep ettiği kambiyo miktarını bir beyanname ile bildirmeğe mecburdur. Alelûmum pasaportlara kambiyou su verildiği şerh ve imza olunur.

Türkiyede çalışan ecnebilerin ailelerine para göndermelerinden mütevellit kambiyo ihtiyacı

Madde 13 — Resmî veya hususî devair ve müessesata çalışıp Türk parası ile aylık veya ücret alanlardan hariçte iaşesile mükellef bulundukları efradı ailelerine para göndermek isteyenler mahalli istihdamlarıle şehri ücretlerini natık olmak üzere tanzim edecekleri ve müstahdem bulundukları müesseseseye tasdik ettirecekleri beyannameyi kambiyo müdürlerine tevdi edeceklerdir. Bu gibilerin kambiyo müdürlüklerinin müsaadesile şehri gönderebilecekleri miktar aylık kazançlarının her türlü vergi ve tevkifat çıktıktan sonra azamî sülüsüne kadar olan kısmından ibarettir.

Madde 14 — Türkiyede kendi hesabına çalışan ecnebilerden hariçte iaşeleri mükellef bulundukları efradı ailelerine para göndermek isteyenleri kambiyo ihtiyaçları şehri kazançlarını mübeyyin olarak tanzim ve mahalli vergi idarelerince tasdik edilecek beyanname üzerine şehri kazançlarının vergi ve tevkifat çıktıktan sonra keza sülüsünü tecavüz etmemek üzere kambiyo müdürlüklerinin vizesile temin olunur. Bu gibilerin şehri irsalâtı Maliye Vekâletinin müsaadesi olmadıkça üç yüz Türk lirası mukabilini tecavüz edemez.

Madde 15 — Gerek seyahat faslında ve gerek bu faslında tayin edilen miktarlar azamî hadleri teşkil ettiğinden alâkadarların haline hariçte bulunan efradı ailelerinin adedine göre kambiyo müdürlüklerince bu miktarlarda tenzilât yapılabilir.

Türkiyeden usulü dairesinde gitmiş ve memaliki ecnebiyede tesisi ikamet etmiş olan Türk ve ecnebilerin Türkiyede iratlarından mütevellit kambiyo ihtiyacı

Madde 16 — Kararnamenin mer'iyetinden evvel memaliki ecnebiyeye gitmiş ve orada tesisi ikamet etmiş olan Türkler ile hariçte teessüs etmek üzere Türkiyeyi terketmiş veya edecek olan ecnebilerin Türkiyedeki iratlarından mütevellit kambiyo ihtiyaçları vekilleri tarafından mürselünileyh olan irat sahibinin Türkiyeden sureti ve sebep ve tarihi mufarakatlerini ve mahalli ikametini ve ailesinin adedi nüfusunu ve Türkiyede iradının menbainı ve miktarını ve göndermek istediği paranın miktarını mübeyyin olmak üzere tanzim edilecek beyanname malûmatı mezkûreyi teyit edecek vesaikle beraber kambiyo müdürlüğüne tevdi olunduktan sonra mezkûr müdüriyetçe tesbit edilecek miktar bankalarca temin olunur.

Ancak bu meblağ ayda bir tek nüfus için 100 lira olup buna inzımam edecek her nüfus için yirmi beş liradır. Bu suretle verilecek mezuniyetin miktarı azamî 200 liradan ibarettir. Fazlası hakkında Maliye Vekâletinden mezuniyet alınması lâzımdır.

İrat şunlardır.

1 — Gayrimenkul icarından mütevellit kira bedelleri ve bunların satışından mütehassıl mebalîğ,

2 — Türkiyedeki bankalarda mahfuz bilcümle esham ve tahvilât hissei temettü ve faizleri ve bunların satışından mütehassıl mebalîğ,

3 — Resmî ve hususî müessesattan verilen tekaüt maaşları,

4 — Türkiye bankalarındaki mevduat ve bunların tahakkuk eden faizleri.

5 — Türkiyede aktedilmiş olan kaydı hayat sigortaları dolayısıyla muayyen vadelerde alınan iratlar,

6 — Bu kabil sigorta poliçalarının, sigorta şirketleri tarafından satın alınmasından mütevellit iştirâ bedelleri.

7 — Müddeti hitam bulması dolayısıyla sigorta edilen şahsa tediyesi icabeden sigorta bedelleri,

8 — Memurini hariciyenin Türkiye bankalarındaki mevduatı ve faizleri,

9 — Veraset ve vesayetden mütevellit matlûbat.

10 — Tayyare piyangosu ikramiyeleri,

Madde 17 — Başka bir memlekette teessüs etmek üzere Türkiyeyi terketmek isteyenlerin emval ve emlaklerinin tasfiyesi neticesinde elde edecekleri bedelin dövizde tahvil edilebilmeleri lica Vekilleri Hey'etinin kararına bağlıdır. Ancak kanun ve karara müsteniden Türkiyede ikametleri men

edilip mallarını tasfiyeye mecbur kalanlar Maliye Vekâletince tesbit edilecek nisbet ve şartlar dairesinde döviz müsaadesi alabilirler.

Madde 18 — Kitap, gazete, mecmua ve müteferrik bazı alât ve edevat ve umuru hayriyeye müteallik taahhüdât, mualecat ve saire gibi gönderenin hal ve vaziyetine göre ve mecmu bedeli ayda yirmi beş Türk lirasını tecavüz etmiyen ve hakikî bir ihtiyaçtan tevellüt ettiğine kanaat edilen müteferrik kambiyo talepleri Kambiyo Müdürlüklerinin vizesine lüzum olmadan yalnız Merkez Bankası ve şubelerince kabul ve temin olunur. Bu gibi talepler dolayısıyla çek verilmeyip havalename yapılır. Merkez bankası tarafından verilen bu havalenamelerin aylık bir icmalı her ay sonunda Maliye Vekâleti kambiyo müdürlüğüne tevdi edilir.

Madde 19 — Bu listede yazılı olmıyan havale 50 liraya kadar olan talepler kambiyo müdürleri tarafından bittetik hakikî bir ihtiyaca tekabül ettiği tahakkuk eylediği takdirde mezkûr müdiriyetler tarafından verilecek müsaade üzerine temin ettirilir.

Daha fazlası için kambiyo müdürlerine vaki müracaatlar Maliye Vekâletince tetkik ve icabt tayin ve ifa olunur. Ancak çok mühim ve müstacel ahvalde gerek kambiyo müdürlerinin iş'arı ve gerekse alâkadarların doğrudan doğruya müracaatları üzerine Merkez kambiyo müdürlüğü tarafından lâzımgelen müsaade verilmekle beraber keyfiyet derhal makamı Vekâlete arz olunur.

Madde 20 — Gerek ticarî ve gerekse ticarî mahiyeti haiz olmıyan herhangi bir ihtiyaç ve hizmet için kambiyo idarelerinden istihsal olunan döviz müsaadelerinin her hangi seleple tamamen veya kısmen ademi istimali halinde alâkadarların bu müsaade vesikalarının kambiyo idarelerine ibraz edip iptal ettirmeleri mecburidir. Aksi hareket alâkadarlar hakkında kanunî takibat icrasını muciptir.

Nizamnameler:

Devlet davalarını takibe memur
avukatlar hakkında nizamname

1 - Hazine avukatlarının vazife ve salâhiyetleri

Madde 1 — Uumumî muvazeneye dahil dairelerin davalarını takip ve müdafaa etmek ve bu dairelerin icra yollarile aranan alacak ve borçları hakkındaki takip ve defileri ve her türlü tebliğleri yapmak, Maliye Vekâleti Hukuk Müşavirliğine bağlı hazine avukatlarına aittir.

Hazine avukatları bu takip ve müdafaalar münasebetile davanın taallûk

ettiği daireyi temsilen her nevi teşebbüslerde bulunur ve bütün kanun yollarına müracaat ederler.

Hazine avukatları, mülhakat davalarını da takip ve müdafaaya mecburdurlar. Bu takdirde kendilerine kanunî harcırahtan başka bir şey verilemez.

Hazine avukatları, dairelerden kendilerine verilen dosyalar üzerine hukukî mütalealarını bildirmekle ve bu dairelerce aktedilecek mukavele ve şartname müsveddelerini tetkik etmekle ve resen veya cevaben çekilecek ihtarnameleri hazırlamakla mükelleftirler.

Madde 2 — Birinci maddede yazılı daireler, mahkeme veya icraya intikal etmiş ve edecek olan ihtilâflı işe ait dosyayı muamele safhasını gösterir bir hülâsa ile birlikte avukata verir ve bu işe taallûku olan kanun ve nizam hükümlerini, usulleri, teknik cihazlarını ve dairenin noktai nazarını bildirir.

Dava ile alâkası olupta dosyada bulunmayan kayıt ve vesikaların tasdikli birer sureti dosyaya konulur. Avukat, bu kayıt ve vesikaların asıllarını ve dava münasebetile tetkika lüzum gördüğü diğer evrakı isterse bunlarda lef pusulasile birlikte ve imza mukabilinde kendisine verilir.

Avukata verilen dosya ve malûmatın, kayıt ve vesikaların yanlış veya noksan verilmesinden veya geciktirilmesinden o işi tevdi eden dairenin âmiri mes'uldür.

Madde 3 — Dava açılmak üzere kendisine dosya verilen avukat ilk olarak işi müruru zaman bakımından gözden geçirir ve buna ait hukukî tedbirleri alır.

Müruruzaman vukuu varit olmasa dahi, davanın en çok bir ay içinde açılması mecburidir. Her hangi bir noksanın tamamlanmasına veya uzun tetkikata ihtiyaç görülmesine mebni bu müddet içinde dava açılmazsa keyfiyet sebepleriyle birlikte alâkalı daireye bildirilir.

Madde 4 — Alacağın müruru zamanı veya affa uğraması, takas veya ibra edilmiş olması veya sübut delillerinden mahrum bulunması veya ihtilâfın mahiyetine göre haksız görülmesi gibi hukukî ve yahut mirası olmayan borçlunun mirasçı bırakmaksızın ölmesi gibi alacağın istifa edilmesi ümidini gideren maddî sebeplerle bir davanın açılmasını faidesiz gören hazine avukatı, keyfiyeti bir mütalea ile hazine hukuk müşavirliğine bildirir. Bu mütalea hazine hukuk müşavirliğince de yerinde görülürse dosya mütalea suretile birlikte ait olduğu daireye gönderilir.

Bu suretle dava açılmayan işlerde hukukça mes'uliyeti mucip cihazlar bulunursa, mes'uller alâkalı dairelerce tayin ve takip olunur. Mes'uliyeti mucip bir cihaz yoksa veya mes'ulleri takibe hukukî veya maddî bir mâni varsa bu alacakların silinmesi yoluna gidilir. Maamafih, ihtilâfta hükûmetin haksız olduğuna dair hazine hukuk müşavirliğince dermeyan olunan mütaleaya, icra makamı ittibaa mecbur değildir.

Madde 5 — Kıymet veya miktarı 300 liraya kadar olan davalardan hazine aleyhine neticelenen ve kanun yoluna müracaat halinde bu neticenin değişmiyeceği anlaşılanların takibinden vaz geçmeye davayı takip ve müdafa

eder avukatın veya daire âmirinin teklifi hazine hukuk müşavirliğinin mütaleası üzerine Maliye Vekili salâhiyetlidir.

Kıymeti veya miktarı 300 liradan çok olan davalardan takibinde Devlet için menfaat olmyanlar hakkında Muhasebei Umumiye Kanununun 187 inci maddesine göre muamele yapılır.

Madde 6 — 4 ve 5 inci maddelere göre açılmasında veya derecelerden geçirilmesinde faide görülmiyen davalar hakkında, o maddelerde yazılı yollara gidilmekle beraber müruruzamana veya hakkı düşüren müddetlere mahal kalmamak üzere icabeden tedbirlerin alınması mecburidir.

II — Daire âmirlerinin ve muhakkik ve müfettişlerin vazife ve mes'uliyetleri

Madde 7 — Hazine avukatı veya dava vekili bulunmyan yerlerde bunlara ait vazifeleri alâkalı dairenin o yerdeki en büyük âmiri yapar.

Madde 8 — Muhakkik ve müfettişler ve daire âmirleri tahkikine memur oldukları suçlar hakkında yapacakları tahkikat fezlekesinin bir suretini sübut delilleriyle birlikte « suçtan doğan zarar ve ziyan ve her nevi şahsî hakların takibini temin için » icabı hale göre ceza davasına müdahale müdahale etmek ve yahut hukuk mahkemesinde dava açmak üzere alâkalı hazine avukatına tevdiâ mecburdur.

III — Hazine avukatlarının tayini

Madde 9 — Muhakemat müdürleriyle hazine hukuk müşavirliğinin inhası üzerine Maliye Vekili tarafından tayin, tebdil, tecziye ve taltif olunur.

Baro bulunmyan yerlerde ruhsatnameli dava vekilleri kullanılabilir. Kadroda bulunan avukat ve dava vekillerinin sicilleri hazine hukuk müşavirliğince tutulur.

Madde 10 — İş çok olan yerlerde hazine avukatına yardım etmek veya ayrıca müdafaa ve takip eylemek üzere mukavele ile avukat kullanmağa Maliye Vekâleti salâhiyetlidir.

Ehemmiyetli davalarda, başka bir avukatın da yanına katılmasını hazine avukatı istiyebileceği gibi bu lüzum, hazine hukuk müşavirliğince de re'sen ileri sürülebilir.

Bu hallerde, İcra Vekilleri hey'eti karârile, mukaveleli avukat tutulur.

Mukaveleli avukatların ücretleri mahkeme masrafları tertibinden verilir.

Mukaveleli avukatlar takibine memur edildikleri işlerden dolayı hazine avukatlarının salâhiyetini haiz ve onlara ait vazife ve mes'uliyetlere tâbidir.

Madde 11 — Devlete ait davaları ve icra işlerini takip edenler özürsüz ve kanunsuz muhakeme ve takiplerin gecikmesine, Devlet aleyhine gıyap masrafı, celse ücreti veya ceza hüküm edilmesine ve kendi kusurları ile devlet aleyhine hüküm çıkmasına veya kanun yollarına müracaatı kendiliklerinden ihmal ederek haksız ve hatalı telâkki edilen bir hükmün Devlet aleyhine kat'ileşmesine ve müruru zaman gibi sebeplerle hakkın düşmesine sebebiyet

verirlerse bu yüzden doğacak zararlar ve mahkeme masrafları kendilerine ödettirilir.

IV — İdari davalar

Madde 12 — İdari davalar, alâkalı idare şubelerince takip ve intağ olunur.

Ancak bu davaların açılması ve takibi sırasında malî hükümleri tazammun eden ve hazineyi alâkalandıran işler hakkında Maliye Vekillğine ve vilâyetlerde o yerin en büyük mal memuruna malûmat vermeğe ve dava arzuahallerini ve yazılı müdafaanamelelerin birer suretini göndermeğe daire âmirleri mecburdur.

Madde 13 — İdari davaların duruşmalarında, hazine avukatları alâkalı daireyi temsil ederler ve idarî kaza mercilerindeki takipleri yaparlar.

Lüzum ve icaba göre dairelerin âmirleri ve hukuk müşavirleri de duruşmada bulunurlar.

V — Duruşmaların tescil ve murakabesi

Madde 14 — Umumî muvazeneye dâhil dairelerin davaları:

A - Hazine avukatlarınca, B - alâkadar dairelerce, C - davanın ait olduğu Vekâlet veya daire hukuk müşavirliklerince, Ç - Hazine hukuk müşavirliğince.

Örneği bu nizamnameye ekli defterlere her daireye ait dava kendi sıra numaraları altında ayrı ayrı kaydedilmek suretile geçirilir ve takip safhaları kaydedilir.

Hazine avukatları, açtıkları davanın açılma tarihini, mahkeme işnile dosya numarasını, işi kendisine tevdi eden daireye gününde bildirirler.

Bu daireler yeni açılan davayı kendi defterlerinde aldığı sıra numarasına kaydederler ve hukuk müşavirliklerinde tutulacak deftere bu sıra numarası ile geçirilmek üzere altı aylık cetvellerde bu ciheti işaret ederler.

Hazine avukatları, takibini deruhte ettikleri dava ve icra işleri hakkında, her akşam bulundukları yerin en büyük malmemuruna bir iş cetveli vermeğe mecburdurlar.

Madde 15 — Hazine avukatları, her yılın mart ve eylül aylarının birinci günlerinde olmak üzere her daireye ait davaların bu müddet içindeki takip safhalarını örneği bu nizamnameye bağlı cetvellerle o dairelere ayrı ayrı bildirmeğe mecburdurlar.

Bu cetveller ikişer nüsha olarak tanzim olunur. Biri alâkalı dairede kalır, diğeri dairenin mensup olduğu vekâletin hukuk müşavirliğine gönderilir.

Oraca kayıtları yürütüldükten sonra hazine hukuk müşavirliğine verilir.

Davalarını kendileri takip eden daireler, dava cetvellerini yalnız mensup oldukları hukuk müşavirliklerine gönderirler.

Madde 16 — Hazine avukatları, takip ve müdafaasını üzerlerine aldıkları davalara ait arzuhal, lâyiha ve cevaplarının ve nihai kararların suretlerini alâkalı daireler vasıtasile o dairelerin mensup oldukları hukuk müşa

Vilâyeti :

Kazası :

Efendinin davası

[illegible]

Ölçüler Nizamnamesinin 170 inci maddesini tadil eden nizamname

Madde 1 — Ölçüler Nizamnamesinin 170 inci maddesi aşağıda yazılı şekilde tadil edilmiştir.

Kanun ve nizamname hükümlerinin tatbik tarihinde metre sistemine göre yapılmış ölçüler kullanan veya kullanmak üzere edinmiş bulunan mağaza, dükkân, depo ve ticarethanelerin ellerindeki ölçü, tartı ve aletlerin belediye ayar memurluklarınca senelik muayeneleri yapılarak damgalanır. Bu gibi ölçü, tartı ve aletlerin üzerinde 161 inci maddede yazılı umumî ayar işareti ile birlikte belediye ayar memurlukları ayar damgası bulunur. Bu umumî ayar işaretleri müfettişliklerin ilk muayene damgası yerine geçer ve bu geçici maddede yazılı ayar işlerinde ve ancak 1934 senesi birinci teşrinin 30 uncu gününe kadar kullanılabilir.

Kanun hükümlerinin ilk tatbik senesinde senelik muayeneler, 1934 senesi ikinci kânun ayının 1 inci gününden evvel yapılabilirse de bu muayeneler 1934 senesinde yapılmış sayılarak ona göre sene sayısı konur.

Madde 2 — Şûrayı Devletçe görülmüş olan bu nizamname neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu nizamname hükümlerinin icrasına Adliye, Dahiliye, Maliye, İktisat ve Gümrük ve İnhisarlar Vekilleri memurdur.

Kabuklu Yumurta İhracatı Nizamnamesi

BİRİNCİ FASIL

Madde 1 — Türkiyeden ihraç edilecek yumurtalar kontrole tâbidir.

Madde 2 — Bu kontrolün icrasına yumurta ihraç iskele ve istasyonlarında teşkil edilecek kontrol komisyonları memurdur.

Madde 3 — Yumurta ihracatı ancak Trabzon, Giresun, Ordu, Fatsa, Samsun, İnebolu, İstanbul, Bartın, İzmir, Mersin, Antalya Limanlarından ve Uzunköprü İstasyonundan yapılır. Kontrol, ihracın vuku bulduğu son mahalde icra edilir.

Madde 4 — Türkiyeden yumurta ihraç edecek tacirlerin Ticaret Odalarında yumurta ihracatçısı olarak kayıtlı olmaları şarttır.

İKİNCİ FASIL

Madde 5 — İhraç edilecek yumurtalar yıkanmamış, temiz ve kirsiz olacak ve içlerinde bozuk bulunmayacaktır.

Madde 6 — Yumurtalar taze ve konserve olarak iki nev'e ayrılır.

1 - Lâmbadan geçirilerek muayenesinde hava tabakası 10 m. m. yi geçmiyen, akları şeffaf olan yumurtalar tazedir.

2 - Kireçli su ile veya başka suretle muamele edilerek muhafaza olunmuş yumurtalar konserve'dir.

Madde 7 — Yumurtalar sıklıkla itibarile de dört sınıfa ayrılır :

- 1 - 38 - 45 grama kadar olanlar küçük = K
- 2 - 45 - 49 grama kadar olanlar orta = O
- 3 - 50 - 55 grama kadar olanlar iri = İ
- 4 - 56 dan yukarı olanlar ekstra = E

Madde 8 — Sanayide müstamel bozuk yumurtalar ancak okunaklı bir tarzda « sanayia mahsus bozuk yumurta » damgasını havi sandıklar derununda ihraç olunabilir.

Madde 9 — Her sandığın içinde ancak aynı nevi ve sınıftan yumurta bulunur.

Madde 10 — Taze yumurtalar küçük sandıklarda ihraç olunur.

Madde 11 — Konserve yumurtalardan ancak küçük ve orta sınıflar büyük sandıklarla da ihraç olunabilir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Madde 12 — Yumurta sandıkları büyük ve küçük olarak ikiye ayrılır.

Madde 13 — Büyük sandıklar dahi biri orta diğeri küçük yumurtalara mahsus olmak üzere ikiye ayrılır.

Orta yumurtalara mahsus büyük sandıkların eb'adı 180 - 182 × 52 - 53 × 23 santimetredir. Küçük yumurtalara mahsus büyük sandıkların eb'adı 170 - 175 × 50 × 21 - 22 santimetredir.

Küçük sandıklar 180 - 185 × 52 - 53 × 12,5 - 13 eb'adında sandıklardır. Küçük sandıklar ikiye bölünecek şekilde de olabilir.

Madde 14 — Büyük sandıklarda 1440 küçük sandıklarda 720 ve ikiye bölünen sandıkların her birinde 360 yumurta bulunur.

Madde 15 — Yumurta sandığı imalatında kullanılacak kerestenin kuru, kokusuz olması şarttır.

Bu yumurtalar sandıklarda kuru ve kokusuz talaş yatakları veya mukavva hücreler dahilinde yerleştirilir ve sandıkların üzerine ihraç eden firmanın ismi ve mevcutsa markası, ve yahut mensup olduğu ticaret odasının kayıtlı inisiyalı sandığın ihtiva ettiği yumurta adedi, sınıfı ve nev'i 2 cm. büyüklüğünde Türk harflerile ve silinmez mürekkep veya ateş damgasile sandık başlarına işaret edilir.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Madde 16 — Kontrol, ihracat limanlarında Türkofis Şubesi olduğu takdirde Türkofis tarafından tayin ve olınan yerlerde ticaret ve sanayi odalarında intihap ve Türkofisçe tasdik edilecek bir memurun reisliği altında yine mezkûr odaca tayin olunacak ücretli ve yeminli bir ekisper ve mahallî yumurta ihracatçıların gösterecekleri bir mümessilden mürekkep komisyon tarafından yapılır.

Lüzum görüldüğü takdirde işbu komisyonların adedi artırılabilir.

Madde 17 — İhracatçı 24 saat evvel kontrol heyetine aşağıdaki malûmatı havi bir beyanname vererek ihraç edeceği malın kontrolünü ister :

A - İhracatçının isim ve adresini,

- B - İhracatçı namına kontrolda hazır bulunacak mümessilin isim ve adresi,
- C - Malın cinsi ve sandıkların adedi,
- D - Malın nerede ve hangi gün kontrole hazır bulundurulacağı.
- E - Beyanname sahibinin imzası.

Komisyon bu müracaatları sırası ile tasnif ederek kontrolün icra edileceği saati beyanname sahibine bildirir; kontrol, beyannamenin tevdi anından itibaren azamî 24 saat zarfında yapılır.

Madde 18 — Kontrol ihracatçının kendi deposunda veya liman dahilindeki hususî ve resmî depolarda yapılır.

Müstacel ahvalde muayenenin mavuna dahilinde icrası caizdir. Kontrol % 5 nisbetinde sandıkların tefriki ve muayenesi suretile yapılır.

Madde 19 — Sandıklar içinde ancak % 5 miktarında sınıf ve nevi farkına müsaade edilebilir.

Madde 20 — Kontrol edilen mal komisyonca bu nizamname hükümlerine mutabık görüldüğü takdirde yumurta sandıklarının üzerine kontrol edilmiştir ibaresini havi numaralı bir etiket yapıştırılır ve ihracatçısına bir kontrol sertifikası verilir.

Madde 21 — Gümrük İdareleri Vapur ve Şimendüfer Kumpanyaları kontrol etiketini havi olmıyan sandıkları ihraç için kabul edemezler.

Madde 22 — Muayene tarihinden itibaren yedi gün zarfında tahmî ve sevk edilmeyen yumurtalar ikinci bir muayeneye tâbidir.

Madde 23 — Sandığın üzerine yapıştırılacak etiketler ve verilecek sertifikalar koçanlı ve sıra numaralı defterlerden koparılır. Koçanda kalan kısımlar malın nevi, sınıf ve mikdarını, gönderenin ismini ve markasını ve muayene tarihini ihtiva ederler.

Madde 24 — Etiket ve sertifika masrafı olarak ihracatçıdan küçük sandıklar başına beş, büyük sandıklar başına on kuruş ücret alınır.

Madde 25 — Etiket ve sertifika ücretinden hasıl olacak para ile kontrol heyetinin Türkofişçe tesbit olunacak ücretleri ödenir ve geri kalan kısmı Türkofişin iş'arı dahilinde yumurta ticaret ve ihracatının inkişafına hâdim hususata sarfedilmek üzere mahallî ticaret ve sanayi odasına tevdi edilir.

Madde 26 — Kontrol komisyonu kararlarını ekseriyetle verir.

Madde 27 — Kontrol komisyonu ile ihracatçı arasında ihtilâf zuhuruunda Türkofiş Şubesi olan yerlerde Türkofiş, olmıyan mahallerde ticaret ve sanayi odaları tarafından bu husus için tayin edilecek bir memurun riyaseti altında mahallî ziraat fen memuru ve Türkofişin veya ticaret ve sanayi odalarının ihracatçıları arasından seçeceği bir mümessil komisyon halinde toplanarak münaziünfih olan malı azamî yirmi dört saat içinde tekrar muayene eder ve ihraca salih olup olmadığı hakkında nihai surette karar verir.

Madde 28 — Bu nizamnameye muhalif hareket edenler 1705 numaralı ticarete tağşişin men'i ve ihracatın murakabesi ve korunması hakkındaki kanun mucibince cezalandırılır. Kanunî tatbıkata esas olmak üzere nizamnameye muhalif hareketleri görülenler hakkında Ofis veya ticaret ve sanayi odaları tarafından hilâfı sabit oluncıya kadar muteber olmak üzere zabıt varakası

tutarak Türkofis veya ticaret ve sanayi odaları yolile müddeiumumiliğe varılır.

Madde 29 — Şûrayı Devletçe görülmüş olan bu nizamnamenin hükümleri, neşri tarihinden kırk beş gün sonra tatbika başlanacaktır.

Madde 30 — Bu nizamname hükümlerini tatbika İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Şûrayı Devlet Kararı:

1041 numaralı kanun ile 1312 numaralı kanunun 10 uncu maddesinin son fıkrasının tatbikında reşitlik çağının göz önüne alınmasına lüzum olup olmadığının tetkiki hakkında Dahiliye Vekâletinin Yüksek Başvekâletten havale buyrulan 15/3/1934 tarihli ve 1609/3440 numaralı tezkeresi dolayısıyla yapılan tetkikat neticesinde Mülkiye Dairesinin 31/3/1934 tarihli ve 733/782 numaralı mazbatasında mesele gerek 1041 numaralı kanunun hükümleri noktasından ve gerekse 1312 numaralı Türk Vatandaşlığı Kanununun 10 uncu maddesinin son fıkrası veçhesinden karara bağlanmış ise de Heyeti Umumiye'nin 30/4/1934 tarihli ve 75 - 76 numaralı mazbatasında 1312 numaralı kanunun 10 uncu maddesinin son fıkrasının tatbikına dair bir mütalea mevcut olmadığından bu nokta hakkındaki Heyeti Umumiye Kararının da bildirilmesine dair Dahiliye Vekâletinin 27/6/1934 tarihli ve 11767/3874 numaralı tezkeresi Yüksek Başvekâletten Şûrayı Devlete havale buyrulup Heyeti Umumiye'ye tevdi olunmakla keyfiyet Heyeti Umumiyede müzakere edildi :

Mülkiye Dairesinin zikri geçen kararının bu noktaya dair olan kısmında beyan olunduğu veçhile, ecnebi bir memlekette mukim oldukları halde 5 seneden fazla bir müddet içinde kendilerini Türk konsoloshanelerinde teşkil ettirmemiş olan vatandaşların vatandaşlıktan ıskatı için bu beş senelik müddetin küçükler hakkında, rüşt yaşına vusulden itibaren başlaması umumî hükümlere uygun olacağına karar verilerek mazbatada buna dair beyan olunan mütalea 19/7/1934 tarihinde ittifakla tasvip olundu.

Vekâletçe Yapılan Tamimler:

Bayazıt Karaköse müddeiumumiliklerine gönderilecek evrak adreslerinin tarif veçhile yazılması hakkında

Bayazıt Vilâyetinin merkezi Karaköse olmasına ve Bayazıtın kaza halinde idare edilmekte bulunmasına mebni mezkûr vilâyet müddeiumumiliğiyle yapılan muhaberatta zarfların üzeri Bayazıt Vilâyeti müddeiumumiliğine diye yazılması sebebiyle bir kısım evrakın Bayazıt kazası müddeiumumiliğine gide rek binnetice bazı müstacel mevaddın teahhura oğradığı bildirilmiş olduğundan badema mezkûr vilâyet müddeiumumiliğine gönderilecek evrak üzerine (Karaköse müddeiumumiliğine) diye yazılması tamimen tebliğ olunur efendim.

Adliye harç tarifesı kanununun 98 inci maddesi hükmünün tatbikına dair.

2503 Sayılı adliye harç tarifesı kanununun, tebliğden başka bir muamele için makamından uzaklaşmağa mecbur olan hâkim ve memura verilecek yol masrafı ve tazminatı mütaallih 98 inci maddesinde müddei umumî ve muavinlerle tabibi adlilerin sarahaten gösterilmemiş olmasına binaen hâkim ve memur tabirlerinin şumulüne dahil sayılarak müddei umumî ve muavinlerle cürmü meşhuda giderken ekseriya bunlara refakat eden tabibi adli ve hükümet doktoruna da bu madde hükmüne tevfikan yol masrafı ve tazminat verilmesi lâzımgelip gelmediği bazı mahallerden sorulmaktadır.

Tebliğden başka bir muamele yapmak için makamından uzaklaşmağa mecbur olan hâkim veya memura yol masrafından başka her saat ve kusura için 50 kuruş yol tazminatı verileceğine, ancak bu miktarın bir gün için 200 kuruşu geçmiyeceğine ve kâtip ve müstahdemler için yukarıdaki fıkrada yazılı miktarın yarısı verileceğine mütedair Adliye harç tarifesı kanununun 98 inci maddesi müeddası müşterek hükümlerden olmak itibarile ceza işlerinde de tatbiki lâzımeden bulunmasına ve her ne kadar 98 inci maddede müddei umumî ve tabibi adlilerin isimleri sarahaten gösterilmemiş ise de müddei umumiler hâkim ve tabibi adliyer de memur tabiri şumulüne dahil olduğu bedihi olmasına ve hâkim ve müddei umumî ve tabibi adli vesairenin cürmü meşhuta yol masraf ve tazminatlarına mukabil verilecek avanslar bilâhare suçlu ve şahsî davacılarından tahsil edileceğine binaen cürmü meşhuda gidecek müddei umumî ve muavinlerle tabibi adliler 1 Ağustos 934 tarihinden sonra harcirah kararnamesine göre değil, maddei mezkûr hükmüne tadvikan yol masraf ve tazminatı verilmesi lâzım geleceğine ve mezkûr madde mucibince yol masraf ve tazminatı verilenlere harcirah kararnamesinin mevaddı muvakkate fashının tadili hakkında 10 teşrinisani 335 tarihli kanunun birinci maddesinin 2 numaralı bendine tevfikan ayrıca seyahat ve ikamet yövmyesi verilmesine mahal bulunmadığının dairei memuriyetiniz dahilindeki bilûmum mehakim ve adliye dairelerine tebliği temenni olunur efendim.

Tetkik mercileri kararlarının temyizi halinde yapılacak muameleye dair :

İcra işleri tetkik mercilerinden verilen cezaî hükümlerin kendilerine bildirildiğine dair C. M. U. liğinden imza alınması ve müddei umumiler tarafından verilecek temyiz istidalarının da eşhasa ait istidalar gibi defteri mahsusuna kaydolunduktan sonra keyfiyetin mezkûr istidalar zirine şerh verilerek tasdik edilmesi ve bu kabil hükümlerin müddei umumilerce temyizi halinde daireye gönderilecek dosyalara zikredilen makbuzların behemehal konulması lüzumunun usul ittihazı temyiz mahkemesi icra ve iflâs dairesinden alınan 29/5/934 tarih ve 316 numaralı tahriratta bildirilmektedir.

Temyiz mahkemesi icra ve iflâs dairesinin iş'arı dairesinde muamele yapımaları hususunun dairei memuriyetiniz dahilindeki müddei umumiiliklerle

icra daire ve reisliklerine tamamen tebliği temenni olunur efendim.

Kanunu medenin 934,935 inci vetapu sicilli nizamnamesinin 107 inci maddesinin tatbiki hakkında

Kanunu medenin 934 üncü maddesinin son ve 935 inci maddesinin ilk fıkrası mucibince tapu kaydında yapılan yanlışlıkların düzeltilmesine dair sulh mahkemelerine vaki müracaatın vazifesizlik kararla reddedilerek işin uzatıldığı tapu ve kadastro Umum müdürlüğünden alınan tezkere ile bildirilmektedir.

Tapu idaresince yapılan yanlışlıklar, alâkadarlar vukuf kesbettikten sonra teahhür edipte bu yanlışlıkların tapu memuru tarafından tashihine alâkadarların cümlesi veya içlerinden birisinin muvafakat etmemesi halinde tapu memuru takip ve ikmaline karar vermesini sulh hakiminden resen talep edeceği tapu sicilli nizamnamesinin 107 inci maddesinde musarrah olmasına göre bu gibi taleplerin sulh mahkemesince tetkik ve karara raptedileceğine ve hilâfına sarabat olmadıkça her davanın teşkili tarafeyn ile rüyet edileceği kanun hükümlerinden bulunmasına göre kayıttaki yanlışlıkların düzeltilmesi hakkında tapu memurunun sebkedecek talebi üzerine sulh hakiminin alâkadarları davetle müdafaalarını dinlemesi icap ettiği ve temyiz mahkemesinin içtihadı da bu merkezde olduğundan kanun ve nizamname hükümlerine uygun muamele yapmaları hususunun kaza daireniz dahilindeki mahkemelere tamamen tebliği temenni olunur efendim.

Mal sandıklarında zimmet kaydile pul alacaklarının noter ve noter muavinlerine tebliği hakkında

15/6/934 tarih ve 17 numaralı tahrirata zeyildir.

1934 Senesi varidat bütçesinde hazine varidatı meyanına giren mektebi hukuk iane pullarından sarfedildikçe bedelleri mal sandıklarına teslim olunarak mukabilinde pul alınmak üzere bidayeten zimmet kaydile noterlere yüz ellışer liralık pulun verilmesi hususunun mal memurlarına tebliğ edildiği vaki iş'ara cevaben Maliye Vekâletinden bildirilmiştir.

Yukarıda yazılı şerait dahilinde mal sandıklarına müracaat etmelerinin Noter ve Noter muavinlerine tamamen tebliği temenni olunur efendim.

932, 933 Senelerine ait karşılıksız borçların tediye emirlerinin mal sandıklarına gönderildiğine dair

932 Senesinden arta kalan bir kısım karşılıksız borçlarla daha evvelki senelere ait bu kabilden tahvil verilmek suretile ödenmesi lâzımgelen ufak bir kısım borçlar müstesna olmak üzere 933 mali senesi nihayetine kadar Adliye Vekâletinin bilûmum borçları için icabeden tediye emirleri düyun ilmühaberlerini gönderen mal sandıklarına gönderilmiş ve bu borçlar tamamen ödenmiştir. Alacaklarının keyfiyetten haberdar edilerek matlûplarını ait oldukları mal sandıklarından almaları hususunun temini ve her ne sebeple olursa olsun tediyesi imkânı hasıl olmiyanların mali sene nihayetinde gitme-

sine mahal bırakılmıyarak bütçe emanetine aldırılması ve tahvil verilmek suretile ödenecek başlangıçta zikrolunan alacaklar için mal müdürlüklerinden veya müddeiumumiliklerden talep olunan evrakı müspitenin de noksansız olarak yola çıkarılması tamimen tebliğ olunur

Noterlerin hasılatı seneviyesinin yüzde onu nisbetinde teminat göstermeleri lüzumuna dair,

Umumî hasılatın yüzde onu nisbetinde kefalet verilmesi lâzımgelen noterlerden yalnız hazineye ait resmî harç üzerinden teminat alınmış olduğu teftiş raporlarından bildirilmektedir.

Noter Kanununun 18 inci maddesinde (noterlerin vazifei mevduasından dolayı malikûm olacağı para cezası ve tazminatı temin için hasılatı seneviyelerinin yüzde onu nisbetinde teminat vereceklerdir.) diye hasılatın mutlak olarak yazılı olmasına göre bu teminatın yıllık varidat yekûnundan verilmesi lâzımgelceğinden ona göre muamele ifası tamimen tebliğ olunur efendim.

Sulh mahkemelerine ibraz olunan vekâletname lerin tayyare resmine tâbi olmadığı hakkında

Sulh mahkemelerine ibraz olunan ve aslen on kuruşluk damga puluna tâbi bulunan vekâletnamelerin de 20 kuruşluk kıymetli Tayyare kâğıdına yazılıp yazılmıyacağına tereddüt edildiği cari muameleden anlaşılmaktadır.

Sulh mahkemelerine ibraz olunan vekâletnamelerin noterlikçe tanzim edilmemelerine göre, bunların tayyare puluna tâbi tutulmaması lazım geldiği Maliye Vekâletile bilmuhabere kararlaştırılmış olduğundan bu dairede muamele ifası hususunun alâkadarlara tamimen tebliği temenni olunur efendim.

Memduh ve Azmi Beylerin tasfiye bonolarının ciro muamelesinin kabul edilmemesi hakkında.

Yanya mübadillerinden Ali Zot Paşa veresesinden Memduh ve Azmi Beyler gayrı mubadil oldukları halde kendilerini mübadil göstermek suretile 66 824 lirahık üç kuponlu 24 adet tasfiye vesikası istihsal ettikleri anlaşılarak Dahiliye Vekâletinde müteşekkil tasfiye heyetince bu vesikaların iptal ve istirdadına karar verildiği mezkûr heyet reisliğinden bildirildiğinden işbu tasfiye vesikaları kuponlarının veya bakiyesi için ciheti maliyece verilmiş istihkak makbuzlarının noterlikçe ciro muamelesinin kabul edilmemesi Maliye vekâletinin iş'arına atfen tamimen tebliğ olunur efendim.

Kasası olmayan mahkeme ve icra dairelerinin emanetleri hakkında

Mahkeme ve icra dairelerinde kasa olmayan ve banka teşkilâtı da bulunmayan yerlerde emanet kıymetli evrak ve nukudun mal sandıklarınca kabul ve muhafazasının temini teftiş raporlarında bildirilmiştir.

Banka teşkilâtı bulunmayan ve kasaları da olmayan mahaller mahkeme ve icra dairelerine ait paraların her hangi bir suretle ziyana veya suiistimal

edilmesine mahal kalmamak üzere emaneten mal sandıklarında hifzedilmesi ve mezkûr dairelerden reddi lüzumuna dair gelecek müzekkereler üzerine de eshabına tesviyesi lüzumu Maliye Vekâletile bilmuhabere kararlaştırılmış ve Maliye Vekâletince defterdarlıklara tebliğat ifa edilmiş olduğundan nakillerin makbuz mukabilinde ve meskûkâtın cinsi gösterilmek şartile malsandıklarına teslimi lüzumunun alâkadarlara bildirilmesi tamimen tebliğ olunur efendim.

İcra dairelerince satılan gayri menkullerin vergi borçlarının satış bedellerinden alınması hakkında

Gerek ipotekli olmasından ve gerek sair sebeplerden dolayı icra dairelerince satılan gayri menkullerin vergi borçlarının tevkif edilmeksizin satış bedellerinin alacak sahiplerine tesviyesi cihetine gidilmekte ve tapu harçları kanununun 22 inci maddesi mucibince mal dairelerince de tescil muamelâtına mümanaat edilmemekte olmasına mebni ekseriya verginin mahalli istifası kalmıyarak hazinenin zarara uğradığı anlaşıldığından ve icra ve iflâs kanununun 206 inci maddesi mucibince, satılan gayri menkulün vergisi rehinli alacağa karşı ruçhan hakkını haiz olup satış bedellerinden verginin tefrikinden sonra bakiyenin rehinli alacak sahibine verilmesi lâzım geldiği ve satılan gayri menkul rehinli olmayıpta serbest tasarruf edilen bir mal ise satış bedelinden yine evvel be evvel o mala taalluk eden ve o maldan istifası icap eyleyen vergi tahsil olup kalan mikdarın mezkûr maddede gösterilen tertip dahilinde diğer alacaklılara dağıtılacağı ve bu suretle hazine hukukunun istifasını teminen icra dairelerince satılmakta olan gayri menkullerin vergi borçları mikdarı mal dairelerinden sorularak satış bedellerinden evvel emirde bildirilen miktarın tevkifile gerisinin matlûp sahiplerine verilmesi hususunun usul ittihazi muvafık görülmüş ve icra dairelerince satılacak gayri menkullerin bedellerinden vergi borçlarının tevkifi zamanında mezkûr dairelere müracaat edilmesi lüzumu mal memurlarına tamimen tebliğ edilmiş olduğundan bahsile bu dairede muamele ifasının icap edenlere tebliği Maliye Vekâletinden gelen 7/2/1934 tarih ve 4243 sayılı yazıda istenilmiştir.

Bahsedilen 206 inci madde iflâs hallerinde nazara alınmak lâzımgelen maddelerden ise de icra ve iflâs kanununun (gayri menkul satışı) bahsında arttırma şartnamesine müteallik 125 inci maddesinin adliye encümeni esbabı mucibe mazbatası (Sahife 17 satır 8) kısmında şartnamede dikkat olunacak noktalardan biri de müşteriye ait olan masrafların ne olacağının sarih olarak gösterilmesi ve tatbikatta bazı icra dairelerinin bu cihetlere dikkat etmiyerek ezcümle vergi ve resim borçlarının arttırma bedelinden alınmadığı ve sonra yeni müşteriden alâkadar dairelerin mütalebede bulunması gibi müşkülât çıktığı anlaşıldığından bunların evvelden tesbiti ve ilişkilerinin kesilmesi muamelenin selâmeti namına lüzumlu görüldüğü tasrih edilmiş ve Maliye Vekâletinin mütaleası bu noktadan muvafık bulunmuş olduğundan icra dairelerince satış için arttırma şartnameleri tanzimi sırasında tapu dairelerinden

istenilip tevdi edilen kayıt meyanında gayri menkulün üç senelik vergi borcunun da bildirilmesi ve bu malûmatın şartnameye dârcile gerek ipotekli ve gerek ipotekesiz gayri menkullerin satış bedellerinden hazineye ait vergi borçlarının tevkifinden sonra bakiyenin alacak sahiplerine verilmesi hususunun memuriyetiniz dahilindeki bütün icra dairelerine tebliği temenni olunur efendim.

Maden ocakları tamamının veya bir kısım hissesinin icraca vaki satışları hakkında :

Gerek havzaî fahmiyedeki maden kömür ocaklarının gerek diğer madenlerin tamamının veya bir kısım hissesinin bir elden diğer ele geçmesi icra vekilleri yüksek hey'etinin kararına bağlı ve vekiller hey'eti ise idarî, siyasi, askeri noktai nazarlardan bu alıp verme muamelelerini tasvip edip etmemekte tamamen serbest bulunmasına göre madenlerin haciz ve icra marifetile satışı halinde bu hususiyet göz önüne alınarak icra dairelerince maden işlerine mahsus olmak üzere tanzim edilecek artırma şartnamesile ilân varakalarına, yapılacak ihalenin yüksek vekiller hey'etince tasvip edilmek suretile tekemmül edeceği kaydının ilâvesi ve ihaleden sonra iktizasının ifası için artırma varakasının vekâlete gönderilmesi hususunun memuriyetiniz dahilindeki bütün icra dairelerine tamimen tebliği beyan olunur efendim.

Adliye harç tarifesi kanununun doksan yedinci maddesinin tatbik suretine Dair.

Adliye harç tarifesi kanununun 97 inci maddesinin usulü tahsile müteallik hükmünün makabline şamil olup olmadığı ve müddeiumumilik ve icra dairelerinde infaz edilmek üzere bulunan ceza ilâmlarındaki mahkeme masrafları ile ilâm harçlarının da bu madde mucibince Maliyeye yazılacak müzekkere üzerine tahsili emval kanununa tevfikân tahsil olunup olunmayacağı bazı mahallerden sorulmaktadır.

1 — Hukuk ve Ceza işlerinde devlete ait olan ilâm harçlarının alâkalıları tarafından kararın verilmesinden itibaren iki ay içinde ödenmesi mecburî olup aksi takdirde hükmü vermiş olan mahkeme ve makamların maliye dairelerine göndereceği müzekkere üzerine tahsili emval kanunu hükümlerine göre bu harçlar kendilerine yükletilmiş olanlardan tahsil olunacağına mütedair adliye harç tarifesi kanununun 97 inci maddesi hükmü usule müteallik ve usul hükümleri de kâideten makabline şamil bulunmasına nazaran kanunun mer'iyetinden evvel tahsili hüküm altına alınmış ve mer'iyeti tarihinden itibaren iki ay içinde alâkahlar tarafından ödenmemiş olan ilâm harçlarının bu madde hükmüne tadvikan maliyeye yazılacak müzekkere üzerine tahsili emval kanunu mucibince aleyhine hüküm verilenlerden tahsili lâzımgeldiği,

2 — Adliye harç tarifesi kanununun 97 inci maddesinde, Hukuk ve Ceza işlerinde devlete ait olup alâkalıları tarafından ödenmeyen ilâm harçlarının tahsili emval kanununa tevfikân tahsili kabul edilmiş olmasına ve

ilâm harçları muhakeme masraflarından ancak bir kısmını teşkil etmesine ve ilâm harçlarına münhasır olmak üzere kabul olunan istisnâî tahsîl usulünün harçtan başka masraflara teşmîli suretile tatbikına kanunî imkân görülememesine mebni yalnız ilâm harçlarının 97 inci madde hükümleri dairesinde tahsili emval kanununa ve ilâm harcından maada muhakeme masrafının da eskisi gibi icra ve iflâs kanunu hükümlerine tevfikân tahsîl edilmesi iktizâ edeceği tamimen tebliğ olunur efendim.

Noterliklere gerek re'sen yapılan gerekse hariçte tanzim olup tasdik için getirilen evrakın tasdik şerhlerinin pulları hakkında.

Damga kanununun muafiyete dair olan 32 inci maddesinin 18 inci fıkrasının 2455 sayılı kanunla kaldırılması üzerine ne suretle muamele yapılacağı bazı Noterliklerden sorulması üzerine Maliye vekâletile yapılan muhabere sonunda :

1324 sayılı damga resmi kanununun 32 inci maddesinin 18 inci fıkrasındaki (imza ve mühürler hakkında şehadet ve tasdiki havi şerhler) e ait muafiyet hükmü, diğer bazı muafiyetlerle beraber 2455 sayılı kanunun ikinci maddesile kaldırılmış ve bu gibi şerhler kanunun 11 inci maddesinin 48 inci fıkrası mevzuuna girdiği. Ve noterlerce gerek re'sen tanzim olunan ve gerek hariçte tanzim olup tarih ve imzalarının tasdiki için noterliğe getirilen evrakın her nüshasına yazılan şahadet ve tasdik şerhlerinin, efradın muamelâtına ve menafiine taallûku itibarile noterliğin dahilî muamelâtından addedilmesine imkân görülemediği.

Ve mukavelelerle müteaddit nüsha olarak tanzim olunan sair evrak ve senedatın her nüshası kanunun 8 inci maddesinin son fıkrası mucibince başka başka damga resmine tâbi olduğu.

Ancak hariçte tanzim olup tarih ve imzasının tasdiki için noterliğe tevdi olunan müteaddit nüsha evraktan ayniyat defteri yerine kaim olmak üzere noter dairesinde kalacak nüshasının dahilî evraktan madut olması itibarile yalnız bu nüsha üzerindeki şahadet ve tasdik şerhlerinin puldan muafiyeti icabedeceği kararlaştırılmış olmakla bu dairede muamele yapılmak üzere keyfiyet tamimen tebliğ olunur efendim.

ADLİ ŞUUN

Cumhuriyet merkez Bankası Mali Müşaviri Namık Zeki beyefendinin Ticari senetlerin iktisadî ve hukukî esaslarını ve Ticaret kanunumuzun bu bapdaki hükümlerini beyan ve izah eden bir eseri neşredilmek üzeredir.

Hakimleri çok alâkadar eden bu mühim eserin (Polişelerin muhteviyatına dair olan faslının bir kısmı ehemmiyetine binaen aynen neşretmeği muvafık gördük. [T. H.]

Polişenin Muhteviyatı

76 — Ticaret kanunumuzun 527 inci maddesi polişenin muhteviyatını şöyle tadat ve irae eder :

1 — Bir polişe : Metni senette polişe kelimesini ve senet Türkçeden gayrı bir lisan ile yazılmış ise o lisanda polişe mukabili olarak müstamel kelimeyi ;

2 — Bilâkaydû şart muayyen bir meblâğ tediyesi için tevkili ;

3 — O polişeyi tediye mecbur olan şahsın (muhatabın) ismini ;

4 — Vadeyi ;

5 — Tediye olunacak mahalli ;

6 — Polişe her kime veya her kimin emrine tediye olunacak ise onun ismini ;

7 — Polişenin ihdas olunduğu mahal veya tarihi ;

8 — Polişeyi mevkii tedavüle çıkaran şahsın (keşideci) imzasını ihtiva eder.

Maddenin ikinci Lahe konferansı nizamnamesinden iktibas edilirken başlangıcı ile 7 numaralı ibaresinde iki sakatlık vukua gelmiştir ki bunların yarın herhangi bir ihtilâf müvacehesinde içtihat tehalüfüne meydan verebilmek istidadı müsteb'at görülemez. Maddenin mevzubahsimiz olan kısımlara ait aslı berveçhizir aynen ve harfiyen tercüme edilmektedir :

« Polişe :

1 — Bizzat metni senette münderiç ve bu senedin tanziminde müstamel lisan ile ifade edilmiş olmak üzere polişe tabirini ;

2 — Muayyen bir . . .

7 — Polişe ne zaman ve nerede ihdas edilmiş ise o tarih ve mahalle ait kaydı ; . . . ihtiva eder. »

Maddei kanuniye ile asla ait tercemenin mukabelesinden sarahaten anlaşılacağı veçhile evvelâ — nizamnamenin numaralar haricinde bıraktığı (polişe) sözünü kanunumuz birinci numaranın içine almak suretile bir zafı telife

ve binnetice bir zafı tedvine düşmüş oluyor. Saniyen — 7 numaralı fıkra aslında hem tarihi ihdas ve hem mahalli ihdas aradığı halde kanunumuz (veya) tabirile ikisinden birinin vücüdünü kâfi görüyor. Bu hataları adliye vekâletinin 16 nisan 1927 tarihli tashihat cetveli de düzeltmemiş, halile bırakmıştır. Binaenaleyh üzerlerinde tevakkuf ve israra lüzum vardır.

Evvelâ — Maddenin başlangıcına ait zafı tedvin; bir taraftan metni senet, senedin neresidir; meselesini ister istemez ortaya atar ve diğer taraftan poliçe tabirinden gayri diğer yedi kaydın de bizzat metni senette münderiç bulunması lâzım geldiği yolunda bir içtihadı müsait bir şekil irae eyler. Ticaret âleminde poliçeler ekseriyetle matbu bir takım formüllerdir. Tarihi ihdas, mahalli ihdas, vade, meblağ, mahalli tediye bir çok ahvalde bu formüllerin bizzat mektup şeklini irae eden kısmı haricinde, yani formülün balâsında, kenarlarında, altında kalır. Bu bâlâ ile alt ve kenarlar poliçenin metni itibar olunabilir mi olunamaz mı meselesi maddenin aslı olan nizamnameye göre çıkamaz. Çünkü nizamname metni senet tabirini barizen bir numara muhteviyatına ve poliçe tabirine hasretmiştir. Diğerlerine şumulü olabileceği hakkında hiç bir fikir varit olmasına müsait değildir. Halbuki bizim kanun 1 inci numarayı koyduktan ve bir poliçe dedikten sonra hemen onu müteakip « metni senette » ifadesini kullanmakla artık birinci numaradan sekizinci numaraya kadar bütün kayıtların metni senette bulunması mecburîdir gibi bir içtihadı yol açabilecek bir şekli ifade ihtiyar etmiş oluyor. Böyle bir maksat ise kanunumuzun senedatı ticariye babına mehzaz olan nizamnamede kat'iyen varit değildir.

Saniyen — Maddei kanuniyenin 7 inci numarasında (veya) tâbiri kaldıkça tatbikat sahasında müşkilât ikandan hali kalmıyacağına hükmolunabilir. Çünkü bir poliçede tarihi ihdas gösterilmemiş te yalnız mahalli ihdas irae edilmiş veyahut mahalli ihdas gösterilmemiş te yalnız tarihi ihdas irae edilmiş bulunduğu takdirde bu poliçeyi kanunen muteber tutmak lâzım gelecek. Halbuki böyle bir içtihat, emniyet ve sürati tedavül arıyan kambiyo hukuku nazarında hiç bir mevki tutamaz.

77 — Ticaret kanunumuzun bu maddesinde tâdat edilen muhteviyatı, mecburî olup olmamak noktasından ikiye taksim etmek lâzım gelir : Muhteviyatı esasiye, muhteviyatı gayri esasiye. Birinci nevi muhteviyatın her hangi bir poliçede bulunması mecburîdir, aksi takdirde o senet poliçe olmaz, poliçeye ait hukuktan istifade edemez. İkinci nevi muhteviyat ise bir poliçede bulunmazsa o senet bazı kuyut ve şurut dahilinde poliçelikten çıkmaz, poliçe hukuk ve ahkâmından yine istifade eder. Mevzuubahsimiz olan maddei kanuniyede münderiç muhteviyat, her hangi muntazam bir poliçenin muhteviyatı âdiye ve muttaridesidir. Muhteviyatı esasiye ve gayri esasiye taksimini kanunun 528 inci maddesinden istidlâl ediyoruz ki bu taksimi ve ehemmiyetini maddei mezkûrenin tetkikinde tafsil edeceğiz [N. 95]. Şimdi biz yukarıki sekiz kaydın tafsiline geçelim.

78 — *Poliçe tâbiri* — Maddei kanuniyeye göre senet Türkçe tanzim edilmiş ise metninde aynen - poliçe - tâbirini, bilfarz Almanca kaleme alın-

miş ise *Wechel*, İngilizce tanzim olunmuş ise *Bill of exchange*, İtalyanca yazılmış ise *Cambiale*... ilâ.. tâbirini ihtiva etmek lâzım gelir. Kanunun, bu maddesinde bir numara ile dercettiği poliçe tâbiri muhteviyatı esasıyeden dir. Binaenaleyh bir poliçede ünvanı senet münderiç değil ise o senet artık poliçe kıymetini haiz olmaz [T. K. madde 528], yani poliçeye ait hukuktan istifade edemez. İstifade edemez de ne olur ? bunu 528 inci maddenin tetkikinde göreceğiz.

Poliçeye poliçe kelimesinin derci şart kılınması, bunu aralarında tesli edecek kimselere senedin mahiyetini ve mahiyeti muktazası istilzam ettiği hukuk ve vezaiti - hiç bir tereddüde mahal vermiyecek şekilde işaret etmek maksadından münbaistir. Alelekser senedin mahiyeti lâıyıkile malûm olamamasından ve poliçeye ait kavaidi mahsusaya riayet edilmemesinden birçok ihtilâfat zuhur etmektedir ki ticarî muamelâta sekte iras eden bu ihtilâfatın mümkün olduğu kadar önüne geçmek maksadile bir çok devletlerde olduğu gibi bizde de senedatı ticariye ahkâmı meyanına bu şart girmiş oluyor.

79 — Bizde ticaret âleminde poliçelerin mutat olan şekillerini yukarıda göstermiştik. Bu mutat şekiller poliçe tâbirini muhtevidir. Ancak bazı piyasalarımızda, hattâ bazan İstanbul piyasasında bile çek ile poliçe mefhumlarının yekdiğerine karıştırıldığı görülmez değildir. Arasıra: « İşbu çekimin tarihinden şu kadar gün sonra... » diye tedavül eden senetlere tesadüf olunur. Nazarı kanunda böyle bi senet artık poliçe olamaz. Poliçe olamadığı gibi - ileride göreceğimiz veçhile - çek mahiyetini de iktisap edemez. Çünkü: « çekin görüldüğünde tediyesi lâzımgelir. - ... vâdeyi havi olan senet çek adde-dilemez [T.K. madde 620]. »

80 — Metni senette poliçe tabirinin aynen münderiç bulunması mecburi olup olmamak itibarile muhtelif devletlerin iki sistemden birini takip ettikleri görülür. Birinci sistem poliçe tabirini mutlaka ister, ikinci sistem ise bu tabirin mevcut olup olmamasına atfı ehemmiyet etmez. Yeni ticaret kanunumuzla biz de birinci sistemi iltizam etmiş olduk. Ondan mukaddem ikinci sistem taraftarı bulunuyorduk.

Birinci sistemi iltizam edenlerin noktaî nazarı şudur: Bir poliçe bil-farz Fransada ihdas edilir, Almanyada, İngilterede... ciolar geçirebilir, Amerikada bir avale iktiran eder, Japonyada kabul ve tediye olunur. İşte poliçe böyle müteaddit memleketleri dolaşan ve yahut bütün dünyayı dolaşmağa istidadı olan bir senedi ticaridir. Böyle bir senedi eline alan her hangi bir kimse daha ilk nazarda elindeki senedin bir poliçe olduğunu, üzerinde sarıh, yegâne ve iltibasa hiçbir suretle mahal ve imkân vermiyecek bir tâbiri görerek derhal tefehhüm etmeli, bu hususta hiç bir tereddüde düşmemeli ki poliçeden matlûp ve muntazar olan fevait ve menafi gerek alâkadarlarca, gerek ticaret âlemince iktifat edilebilsin. Poliçelerden intizar edilen emniyet ve sür'atı tedavül hassası ancak bu suretle temin olunabilir. Eldeki senet poliçe midir, değil midir, alâkadarlar arasında ihtilâfa kapı açmamak için de en mühim tedabirden birini hiç şüphes'z ünvanı senedin

poliçeye derci mecburiyeti teşkil eder. Diğer taraftan poliçeler hakkında mevzu sert ve sıkı ahkâmın hak ve nasafet dahilinde tatbik ve icrası da bu şartın vücudünü elzem kılar.

İkinci s'stemi iltizam edenlerin noktai nazarı ise şudur : Unvanı senet meselesi bir kere hukukan kolay kolay müdafaa edilir bir dava değildir. Bir akitte elfaza değil, maaniye bakılır. Tarafeyn aktin esasında uyuşmuşlar da tevsiminde muvaffak olamamışlarsa asıl akti çürütmekte mana nedir? Bu bapta zuhur edecek ihtilâfları mahkemeler pek âlâ hallederler. Diğer taraftan poliçenin poliçelikten sükutunu icap edecek esbap ve ahvali elden geldiği kadar azaltmak lâzım gelir. Tekmil şeraiti haiz olupta üzerinde yalnız unvanı senet münderiç olmıyan bir poliçeyi poliçelikten uzak tutmak istemek, bu esbap ve ahvali çoğaltmak demektir. Bu ise yine bir mahzurdur.

Şu iki sistem hassatan birinci ve ikinci Lahey konferanslarında yekdiğerile pek çok çarpışmıştır. İkinci sistemi iltizam ve müdafaa edenler, daha ziyade Fransa ve emsali memleketler gibi filiyat sahasında ötedenberi bu sistemi tatbik etmekte olan devletlerdir. Bunlar haddizatında birinci sistemin ikinciye faikiyetini kabul ve teslim etmekle beraber bunu kendi memleketlerine ithal ettikleri takdirde eski itiyadın tesirinden kolay kolay kurtulamıyacak olan ticaret âleminin bir çok senetlerini noksan ve butlan ile malûl görmekten ve bu suretle muamelâtı ticariyenin rencide olmasından korkmaları dolayısıledir ki birinci sistemi kabul etmediler ve edemediler. Ve nihayet ikinci konferansta denildi ki : — Nizamname esas itibarile unvanı senedin derci mecburiyetini ihtiva etsin. Şu kadar ki bu mecburiyeti kabul etmek istemiyen devletler de serbestii takninlerini muhafaza edebilmek için mukaveleye bir maddei mahsusa geçirilsin. Filhakika mukavelenin ikinci maddesi de bu maksadı şu şekilde kaleme aldı : « Nizamnamenin birinci maddesi birinci numarasından inhirafen her devleti âkide kendi memleketinde ihdas edilmiş olup poliçe tabirini ihtiva etmiyen poliçelerin - emre muharrer kaydı sarihini muhtevi olmak şartile - muteber bulunduklarını taknin edebilir. »

81 — İzahatı anifeden sonra şurasını kemali ehemmiyetle bir kere daha kaydedelim ki Türkçe tanzim edilmiş bir poliçe, poliçe olabilmek için unvanı senet olarak üzerinde ancak « poliçe » tabiri istimal edilmiş olmalıdır. Buna muadildir, diye bilfarz kambiyal tabiri kullanılamaz. Kullanılırsa artık o senet poliçe olamaz. Gerek Lahey konferansı nizamnamesinin, gerek ona tebean bizim kanunun ruh ve maksadı bunu istihdaf eder. Unvanı senette iltibas ihtimali olmıyacaktır. Tabir, yegâne bulunacaktır. Yine bunun içindir ki konferansta tanzim edilen mukavelenin 24 üncü maddesine şu fıkra dercedilmiştir : « ... Kezalik devletler kendi memleketlerinde tanınmış lisanlarda poliçe ve emre muharrer tabirlerine mukabil gelen tabirleri Felemenk hükûmetine tebliğ edeceklerdir... » Felemenk hükûmeti de bu tabirleri alacak, alâkadar bütün devletlere tamim edecekti, tâki bu devletlerin tebeası her memlekette poliçeye mukabil olarak müstamel yegâne tabiri kayt ve zaptetsin. Şu izahat ileride bize emre muharrer senet bahsinde unvanı senet meselesini tetkik ederken başka bir ehemmiyet irae edecektir [No. 378].

82 — Polîçe tabirinin metni senette münderiç bulunması mecburiyetini vezeden bu hüküm ile ciroya müteallik 536 ıncı maddenin ilk fıkrası arasında bir münasebet vardır. Bu fıkra mucibince « bir polîçe sarahaten emre muharrer kaydını ihtiva etmese bile ciro tarikile ahara devrolunabilir ». Hakikaten de bir senette polîçe tabiri aynen mevcut olduktan sonra ayrıca bir emre muharrer kaydına artık lüzum kalmaz. Zira polîçe tabiri emre muharrerlik mahiyetini nefsinde zaten camidir. Bunun içindir ki senedatı ticariyede unvanı senedin derci mecburiyetini iltizam eden sistem, artık emre muharrer kaydına lüzum ve ihtiyaç görmez. Bu suretle senedatı ticariyede emre muharrer kaydını isteyip istememek itibarile de iki sistem vardır : Biri ister, diğeri istemez. İstiyen, unvanı senedi aramıyan sistemdir. İstemeyen ise unvanı senede ait tabiri arayan sistemdir. Burada da emre muharrer kaydının lüzumu aşikârdır. Çünkü bir senedi ticaride hem unvanı senet, hem emre muharrer kaydı ihmal edilebilmek esası kabul olunursa artık o senedin bir senedi ticarî olup olmadığı yolunda ihtilâfa ne kadar kapı açabileceği suhuletle anlaşılabilir. Bununla beraber polîçede ne unvan senedi ne de emre muharrer kaydını aramak lüzumunu hissetmemiş memleketler yok değildir.

83 — Maddei kanuniyede 1 numaralı ibarenin nihayetindeki « kelime » tabiri pek te yerinde değildir. Polîçe tabirine lisanımızda kelime diyebilesek te bilfarz Fransızcadaki (*Lettre de change*) tabirine kelime diyemeyeceğimiz tabiidir. Çünkü üç kelimedenden mürekkep bir tabirdir. Vazı kanun « kelime » yerine « tabir » deseydi daha iyi ederdi. Lahey nizamnamesi bu makamda (*Dénomination*) demiştir.

84 — Polîçe « *bilâ kaydü şart muayyen bir meblâğ tediyesi için tevki* » ihtiva etmelidir. Bu kayıt dahi muhteviyatı esasıye ve mecburiyededir. Bu mecburiyete göre :

A — Ortada tediye tevki olmalıdır. Şu kadar ki burada mevzuubahs olan vekâlet, daha ziyade emir mahiyetinde ve bir senedi cariye has bir vekâlettir. Yoksa hukuku adiyedeki vekâletten hayli uzaktır (bilfarz hukuku adiyede vekâletin kabiliyeti feshiyesi asıldır, kambiyo hukukunda ise emir berakistir).

B — Bu tevki bilâ kaydü şart olmalıdır. Bilfarz muhatabın siai haline talikan polîçe keşide edilemez. Bu şarta nazaran bizde artık « iş'arı vakıa göre » kaydını ihtiva eden bir senet, polîçe olamaz. Çünkü poliçenin kabul veya tediyesini keşideciden gelerek ihbar mektubunun vusulüne talik ediyor. Kezalik vesikalı poliçelerde senet, poliçenin kabul veya tediyesini vesaikın ibrazına talik ediyorsa bu senet artık polîçe mahiyetini haiz olamamak iktiza eder.

C — Polîçe bir meblâğ, bir nakit irae etmek iktiza eder. Şu kadar kilo buğday, bu kadar metre bez kabilinden ayniyat poliçeye mabihittediye ittihaz edilemez. Senette mevzuubahs meblâğ memleket parası olabileceği gibi ecnebî bir nakit te olabilir.

D — Meblâğ, muayyen olmak şarttır. Keşidecinin muhataba bilfarz :

banâ borçlu olduğunuz meblağı malûmu filâna tediye ediniz, şeklinde çekeceği poliçe, poliçe olamaz.

85 — *Muhatabın ismi* — Poliçeyi tediye mecbur olan şahsın, yani muhatabın ismi de metni senette irae edilmek kanunen mecburidir. Kanunda musarrah olmamakla beraber muhatabın ismi muayyen ve muvazzah bir adresle müterafik olarak poliçe üzerine geçirilmelidir; tâki her türlü yanlışlığın ve ezcümle isim iltibası mahzurunun tevellüdüne mahal kalmasın. Muhatabın isim ve adresi bizde, piyasa âleminde senedin kâh zirine, kâh bâlâsına dercolunur. Muttarîf bir kaide yoktur. Maamafih isim ve adresin altına veya üstte olmasında bir mahzuru kanunî de mutasavver değildir. İleride 529 uncu maddeyi tetkik ederken göreceğimiz veçhile bazan muhatap ile keşideci birleşebilir, yani aynı şahıs olabilir.

86 — *Vâde* — Bir borcun veya senedin vacibütti diye olduğu güne vâde (*Echéance*) derler. Vâde meselesinin de poliçelerde müstesna bir ehemmiyeti vardır. Kanunun vâdeye ait olarak vazettiği ahkâm ve kavaide riayet edilmemezse hâmil icabında bu kabil ihmal ve hatalarından dolayı hukkunun sukut ve ziyana şahit olabilir.

Poliçeler vâde itibarile şöyle bir tasnife tâbi tutulabilir :

I — İbrahimde poliçe (*Lettre de change a vue ou a présentation*) ki muhatapca görüldüğünde derhal vacibüttiyledir.

II — Vâdeli poliçe (*Lettre de change a échéance*) ki herhangi bir suretle tayin edilmiş olan vâdenin hulûlünde tediyesi lâzımgelir. Bu nevî poliçede vâdeler şu suretle tayin olunabilir :

a — Muayyen ve sabit bir günde (*A date fixe*)

b — Poliçenin tarihinden bir müddet sonra (*A un certain délai de date*).

c — Poliçenin muhataba ibrazından bir müddet sonra (*A un certain délai de vue*).

d — Filân panayırdâ, şeker bayramının ikinci günü, ramazanın beşinde... vesaire kabilinden.

İleride vâde mephasında göreceğimiz veçhile kanun bu vâdelerin hepsini de muteber tutmaz. Kimisini tanır, kimisini tanımaz.

87 — Tatbikat sahasında poliçeler azamî ne kadar zamanı şamil olur? Kanun poliçelerde vâdenin müddetini hiçbir suretle takyit etmemekle beraber ticaret âleminde ve bilhassa bankacılık sahasında üç ayı mütecaviz poliçelere nadir tesadüf olunur. Hikmeti: Ekser ahvalde muhatabın ahar bir mahalde olması dolayisile vaziyeti ticariyesini murakabe müşkül bulunması ve muhatap ahar mahalde bulunmasa dahi üç aydan fazla bir müddet sonra ahvali ticariyenin ne olacağı sühuletle kestirilememesidir. Binaenaleyh poliçe tarikile üç aydan fazla kredi vermek piyasalarda, bankalar âleminde, ezcümle tedavül bankaları nezdinde pek te müteâmil olmamıştır. Bizde de Merkez Bankası esas itibarile ancak azamî 90 gün vâdeli senetleri reeskonte kabul eder. Hattâ bankalar rastgele bir müşterinin üç ay - veya 91 gün - vâdeli poliçesini de kolay kolay kabul etmezler. Alelâde müşteriler için ban-

kalar bir haftalık, onbeş veya yirmi günlük ve nihayet bir, bir buçuk aylık poliçelerden maadasına nazarı iltifatla bakmazlar.

528 inci maddede göreceğimiz veçhile vâde muhteviyatı esasiyeden değildir.

88 — *Mahalli tediye* — Bir poliçe üzerinde «tediye olunacak mahalli» rae etmek te kanunen mecburîdir. Bir mahalden diğer mahal üzerine keşideyi, yani poliçede muğayereti mekânı şart ittihaz eden memleketler için senette mahalli tediyeinin iraei müstesna bir ehemmiyet iktisap eder. Kanunen bu şarta riayet lâzımgelen bir memlekette poliçe şayet mahalli ihdasında vacibüttediye ise, artık poliçelikten çıkar. Eski ticaret kanunumuza göre bu şart bizde de mevcut idi. Fakat elyevm mer'i olan ticaret kanunumuz muğayereti mekân hususunda tamamen sâkit kalmak suretile bu şartı kaldırmıştır. Binaenaleyh bizde poliçe ihdas edildiği mahallin gayri bir mahalde vacibüttediye olarak ihdas edilebileceği gibi mahalli ihdasında vacibüttediye olmak üzere de tanzim olunabilir. Buna rağmen kanunun poliçe üzerinde mahalli tediyei irae mecburiyetini koymaktan maksadı, tediye mahallinin herhangi bir suretle ihtilâfa kapı açmamak üzere tavzihini temindir, denilebilir. Alelhusus muhtelif mahallerde şubesi olan bir ticarethanenin muhatap sıfatile senedi hangi şubesinin tediyei mecbur bulunduğunu tavzih için de poliçenin mahalli tediyei irae etmesi elbette lâzım olur. Binaenaleyh poliçenin altında veya üstünde muhatabı tayin ederken ibareyi:

«Poliçeyi filân yerde tediye edecek:» şeklinde tertip etmek iktiza eder.

89 — Lâhey nizamnamesine göre mahalli tediye, muhteviyatı esasiye ve mecburiyeden değil, belki muhteviyatı adiyedendir. Çünkü bu nizamname, poliçe muhteviyatını tatad eden maddeden sonraki maddesile ne gibi ahvalde bir senedin poliçe kıymetini iktisap edemeyeceğini beyan ederken şu fıkrayı da irat etmektedir: «Mahalli tediye sureti mahsusada tasrih edilmiş ise muhatabın ismi yanında muharrer mahal, mahalli tediye ve aynı zamanda muhatabın ikametgâhı addolunur». Halbuki bizim kanunumuz 528 inci maddesinde bu cümleyi — her halde sehve müstenit bir nisyan neticesi olacak — atlayıp geçmiştir. Şu halde bizde bir senet sarahaten ve mahsusen mahalli tediyei irae etmezse poliçe kıymetini haiz olmamak lâzım gelir. Çünkü kanun 528 inci maddesinde bir istisna kabul etmemek suretile 527 inci maddesindeki bu mahalli tediye kaydını muhteviyatı esasiye ve mecburiye meyanına ilhak etmiş oluyor. Ehemmiyetine binaen meseleyi misâl ile tavzih edelim.

Senedin üzerinde poliçenin nerede tediye edileceği tasrih olunmıyarak muhatabın isim ve adresine mahsus mahal billarz: «poliçeyi ödeyecek: İzmirde Kestelli pazarında Karanfilzade Hasan bey» şeklinde tanzim edilecek olursa bu senet, artık poliçe olmamak lâzım gelir. Çünkü senedin nerede tediye edileceği tasrih olunmamıştır. Kanunumuzun şekli hazırı karşısında: muhatabın ismi yanındaki mahal, aynı zamanda mahalli tediyei irae ediyor, denilemez. Gerçi tatbikatta böyledir. Fakat nazarı kanunda bu mahal, sırf

muhatapın adresini ve ikametgâhını iraeve mahsustur. Tatbikatta muhatapın ismi yanında muharrer mahal, ekser ahvalde mahalli tediyei de iraeve hadim olduğu içindir ki ufak bir nisyan üzerine senedi poliçelikten çıkarmak maksadile anıfüzzikir Lahey nizamnamesi, yukarıda mevzuubahs fıkraî istisnaiyeyi vaz'a lüzum ve zaruret hissetmiştir. Bizim kanunda sehven olsun, iltizamen olsun böyle bir fıkraî istisnaiye mevcut olmadıkça, mahkemele mahalli tediyei muhteviyatı esasiyeden telâkki eylemekte muztardırlar gibi görünür. Binaenaleyh poliçelerde mahalli tediyei ayrıca ve sarahaten zikretmeği her halde unutmamak lâzımgelir. Halbuki piyasada mütedavil olan poliçelerin külliyyete karip ekseriyeti mahalli tediyei tasrihen göstermemek noksanile malûl bulunmaktadır [No. 96].

90 — *Lehdarın ismi* — « Poliçe her kime veya her kimin emrine tediye olunacak ise onun ismini » de ihtiva etmelidir. Bir yanlışlığa veya iltibasa mahal kalmamak üzere lehdarın ismi yanında adresini de layikile tavih lüzumu aşikârdır. Fakat bu cihet piyasalarda ve tatbikatta biraz mühmeldir. Bu hususta daha ziyade lakap, hüviyeti tesbite medar oluyor.

Poliçeyi ilk defa keşideciden alan kimseye lehdar (*Bénéficiaire*) veya alıcı (*Preneur*) derler. Bu lehdar veya alıcı aynı zamanda ilk hamil (*Porteur*) dür. İlk hâmil poliçeyi bir başkasına ciro etti mi kendisi artık hâmilikten çıkarak ciranta (*Endosseur*) namını iktisap eder ve bu defa poliçe kime ciro edilmiş ise hâmil o olur.

Lehdarın ismi, muhteviyatı esasiyedendir.

91 — *Mahal ve tarihi ihdas* — Yukarıda da zikrettiğimiz veçhile maddei kanuniyenin bu 7 numaralı ibaresinde bir yanlışlık vukubulmuştur. İbare hakikatte « poliçenin ihdas olduğu mahal ve tarihi » demek lâzımgelirken yanlışlıkla « . . . mahal veya tarihi » demiştir.

Keşidenin tarihi ve mahalli, poliçenin zirinde tesbit edilebileceği gibi bâlâsında irae olunması da kesretle müteamildir. Her iki şekil de mutat ve kanunen makbuldür. Yeni kanunumuz poliçede bir mahalden diğer mahalle nakli nukut, yani mugayereti mekân şartını kaldırmış olmakla beraber yukarılarda misâl tarikile mevzuubahsettiğimiz veçhile bir ticarethanenin muhtelif şubeleri olduğu takdirde mahalli ihdas, poliçenin hangi şube tarafından keşide edilmiş olduğunu iraeve hadim olması noktasından iktisabı ehemmiyet edebilir.

Mahalli ihdas, muhteviyatı esasiyeden değildir. Yani bir poliçede zikredilmemiş olması o senedin poliçe olmasına mani olamaz. 528 inci madde-den bunu anlıyoruz: « Mahalli ihdası gösterilmeyen poliçeye keşidecinin ismi yanında muharrer mahalde keşide edilmiş nazarile bakılır ».

Tarihi ihdasa gelince: vâdeli poliçelerde vâdenin tayinine delâlet etmesi itibarile noksanı daii mahzur olduğu gibi alelittlak bütün poliçeler için senedin hini tanziminde keşidecinin iltizam ve taahhüde ehliyeti olup olmadığını ve iflâs veya tatili tediyaat hallerinde poliçenin hâdiseden evvel mi sonra mı tanzim edildiğini tayin ve tesbite hadim olması noktai nazarından iktisabı ehemmiyet edebilir.

Tarihi ihdas muhteviyatı esasiyedendir. Şekli bilfarz 28 Teşrinisani 1933 gibi seneyi, ayı, günü irae eder.

92 — *Keşidecinin imzası* — «Poliçeyi mevkii tedavüle çıkaran şahsın (keşidecinin) imzası» da metni senette bulunmak mutlaka lâzımdır. Madde kanuniyenin bu 8 numaralı ibaresi de muhteviyatı esasiyeden birini irae eder. Poliçeyi bizzat keşidecinin tahrir ve tanzim etmesine lüzumu kanunî yoktur. Elverir ki imza bizzat keşidecinin olsun. Zaten piyasalarda tedavül eden poliçeler ekseriyetle matbu varakalardır. Boş mahalleri icabı veçhile imlâ edildikten sonra ziri imza olunur.

93 — Metni kanundaki imza tabirinin şümüli medlülü nedir? Yani keşideci okumak yazmak bilmez de - ve yahut bildiği halde - usulen, ve hattâ kâtibadilden musaddak bir mühürle poliçeyi tahtim etmek suretile bunun metin ve müeddasını tasdik eylemiş bulunsa böyle bir senet poliçe olur mu? Ticaret kanunu mevzuubahsimiz olan 527 inci maddesinde poliçenin şeraiti şekliyesini tayin ederken 8 numaralı ibaresinde «imza» istiyor. Burada kullandığı imza tâbiri, bunun yerine kaim olabilecek başka bir şeye cevaz vermez gibi görünüyor. Ukudü sairede imza yerine bazı kuyut ve şurut dahilinde başka alâmetleri kabul eden borçlar kanununun 15 inci maddesindeki: «Kambiyo poliçesine müteallik ahkâm mahfuzdur» hükmü, ticaret kanununun imza istiyen hükmü mebhususunu âdetâ bir sureti mutlakada tekî ve tahkim eyliyor. Binaenaleyh poliçede ancak imza muteberdir, mühür makbul olamaz, ve şayet mevzu bulunursa o senedi artık poliçelikten çıkarır, hükmünü vermek zarurî olur, gibi görünür [*]

Gerçi hukuk usulü muhakemeleri kanununun bazı ahvalde mühür istimaline cevaz veren 297 inci maddesine ve bu kanunun borçlar ve ticaret kanunlarından muahhar olmasına istinaden üzerinde mühür bulunan bir senet, şeraiti saireyi cami olduğu takdirde poliçe kıymetini muhafaza edeceği içtihadı ileriye sürülmekte ise de bu içtihadın derecesi kuvveti cayı münakaşadır, denilebilir. Hukuk usulü muhakemeleri kanununun mevzuubahs olan maddesi muahharlığı dolayısıyla borçlar kanununun hükümlerindeki sertliği biraz yumuşatmağa matuftur, diye kabul edilebilir, fakat 297 inci madde, borçlar kanununa ait 15 inci maddenin nihayetindeki fıkrai istisnaiyeyi de sürüp götürecek derecede bir mahiyeti ilğaiyeyi haiz olduğu iddiası hiç bir zaman varit olamaz, zannolunur.

94 — *Lahey konferansı mukavelei düveliye projesinin üçüncü maddesi*

[*] Borçlar kanunumuza ve o meyanda 15 inci maddesine me'haz teşkil eden İsviçre borçlar kanununun aynı hükmü muhtevî aynı maddesi, yine İsviçre borçlar kanununda 820 inci maddeyi istihdaf eder. Bu 820 inci madde aynen şöyledir; « sahibi taahhüdün ismi yerinde imza makamına bir salıp işareti veyahut bu kabilden başka bir işareti muhtevî bir poliçe üzerinde mevcut taahhüdât, bu işaretler kâtibi adilee veyahut başka bir suretle musaddak olsa dahi kambiyoğa ait ahkâmı mahsusadan hiç birini tekvin etmez .. Bu madde, İsviçre kanununun gayri me'hazlerden alınmış olan bizim ticaret kanunumuzda ve ezeümle senedatı ticariye babında mevcut degildir. Fakat fıkrai malûme borçlar kanununun 15 inci maddesinde daim oldukça ticaret kanununun 527 inci maddesindeki imza tabirini mutlaka imza diye imâl etmekte zarureti mantikiye vardır, denilmek lâzım gelir.

de bu imza meselesini istihdaf eder. Madde aynen şöyledir : « Üçüncü madde — Kendi memleketinde polîçeye müteallik teahhüdattan dolayı her devleti âkide, vaz'ı imza etmesi lâzım gelen kimsenin maksadını bir ifadei tevâkiye ile polîçe üzerinde tahrîren teyit etmek şartile, bizzat imzanın ne şekilde telâfi olunabileceğini tayin etmek iktidarını haizdir ». Bizim kanunun mevzu bahis olan fıkrası kaleme alınırken maddeî ânifenin gözden kaçmış olduğu anlaşılıyor. Kaçmamış olsaydı imza meselesinde halen mevcut içtihat tehâlüllerine mahallî vücut kalmamış olurdu.

Mütalealar:

Cezaî Mütalealar

Teftiş hey'eti riyasetine yazılmıştır:

8/8/934 tarih ve 3180 numaralı müzekkereye C.

Resmî sıfatı haiz olan bir memuru huzurunda ve ifa ettiği vazifeden dolayı tahkir edenlerle kavlen ve filen taarruzda bulunan suçlulara tatbiki kabil olan Türk ceza kanununun 266 ncı maddesinin kanunî unsurları arasında memurun vazife başında olmaması şartı yoktur. Memura vazifesinden dolayı huzurunda yapılan taarruz ve hakaret ister makamında ister dışarda yapılmış olsun mezkûr maddenin şumulüne dahildir.

Bu kanunun 2275 numaralı kanunla değiştirilen 267 ncı maddesinde ise hükûmetin teklif lâyihasında; vazife esnasında yapılan ve vazifeden mütevelli olmayan adi hakaret suçu için 266 ncı maddede yazılı cezanın muayyen bir nisbet dahilinde indirilmesi yerine B. M. Meclisince eşhası adiyeye verilecek cezanın artırılması kaidesi kabul edilmiş ve zikrolunan madde ona göre yazılmıştır. Binaenaleyh 267 ncı maddede artırılacağı işaret olunan ceza 480 ve müteakip maddelerde yazılı cezalardan ibaret olmasına göre bu madde ile 266 ncı maddede yazılı cezalar arasında bir nisbetsizlik mevcut olmadığından Müfettiş Necmettin Zahir Bey tarafından serdolunan mütalâalar varit görülememiştir efendim.

Konya C. M. Umumiliğine tebliğ edilmiştir:

2503 numaralı adliye harç tarifesi kanununun 97 inci maddesi usule mütedairdir.

Usule ait kanunların makabline şumulü esas kaidelerden bulunduğundan, Devlete ait olup şimdiye kadar tahsil edilmemiş olan ceza ilâm harçlarına ait hükümlerin, mezkûr 97 inci madde hükmüne tevfikân ciheti maliyeye verilmesi iktiza eder.

Tarihsiz ve 57 numaralı tahriratla istilâmda bulunan Sait eli icra me-

murluğuna keyfiyetin ve bu gibi muhaberelede mensup olduğu makamları tevsiit eylemesi lüzumunun tebliği temenni olunur efendim.

Edirne C. M. Umumiliğine tebliğ edilmiştir :

2/8.934 tarih ve 1666/267 numaralı tahrirata C.

Son tahkikatın açılmasına dair verilen kararlardan harç alınacağı hakkında 2503 numaralı kanunda bir sarahat yoktur. Bu takdirde iş mahkemeye intikal edeceğinden, harçların mahkemece düşünülmesi iktiza eder.

Muhakemeden men'e, veya son tahkikatın açılmasına mahal olmadığına karar verilmesi halinde, eğer iş şahsî dava yoluyla takip olunan maddelerden ise ceza muhakemeleri usulü kanununa ve harç kanununun 57 inci maddesine uyan hallerde de bu madde hükmüne tevfikân harç alınması iktiza eder.

Keyfiyetin istilâmda bulunan Edirne Müstantikliğine tebliği temenni olunur efendim.

Elâziz C. Müddei umumiliğine tebliğ edilmiştir :

Tarihsiz ve 327 numaralı tahrirata cevap

Her ne kadar 2503 numaralı kanunun 61 nci maddesinde (... Bu maddede yazılı harçların iki katı alınır.) denilmişse de bu maddede harca dair bir hüküm mevcut olmadığına göre imali mümkün olmayan mezkûr kaydın ihmalî zarurî olduğu ve işbu maddede mevzuu bahis hallerde, talimatnamede de açıkça gösterildiği veçhile, 61 inci maddenin atfı olan 58, 59 uncu maddelere tevfikân alınacak harçların iki kat olarak alınması iktiza edeceği beyan olunur efendim.

Manisa C. M. Umumiliğine tebliğ edilmiştir :

10/9.934 tarih ve 777 numaralı tahrirata C.

2503 numaralı adliye harç tarifesi kanununun 57 inci maddesinin matufu aleyhi, bu maddede de tasrih edildiği veçhile Ceza M. U. kanununun 167 ve 168 nci maddeleri olup bu hususta memuriyetinizce beyan olunan noktai nazar yerinde görülememiştir. Binaenaleyh :

I) Mustantıklıkça son tahkikatın açılmasına karar verilmesi halinde, dava mahkemeye intikal etmiş olacağından, son tahkikatın neticesine göre harçların mahkemece nazara alınması iktiza eder.

II) Muhakemeden men ve son tahkikatın açılmasına mahal olmadığına dair verilen kararlarda, eğer hadise şahsî dava yoluyla takip olunan maddelerden ise masrafların ceza muhakemeleri U. K. nun mahsus faslı hükümlerine ve 2503 numaralı Adliye harç tarifesi kanununun 57 nci maddesine uyan hallerde de harçların bu madde hükmüne tevfikân alınması icap eder.

III) Diğer hallerde muhakemeden men ve son tahkikatın açılmasına mahal olmadığı kararlarda harç alınacağına dair kanunda bir sarahat mevcut olmadığı beyan olunur efendim.

Teftiş hey'eti reisliğine yazılmıştır ;

16/9/934 Tarih ve 3600 numaralı müzekkere cevabıdır.

Kanunumuzun Mehazı olan Alman ceza muhakemeleri usulü kanununun (şarihi Ferman Dagunin) kitabının 115 inci sahifesindeki 4 Numaralı notunda bizim kanunun 200 üncü maddesinin karşılığı olan 205 inci madde hakkında şu mütalaayı yürütmektedir. « Son tahkikatın açılmasına dair olan karar, mealen iddianame mündericatından pek az farklıdır. İddianamede : deliller ve tahkikatın müstenit olduğu esaslar tesbit edilir. Karar hakimi, kararında bunları bütün tafsilâtile tekrar etmez. Kararnamenin mufassal esbabı mucibeyi muhtevi olması da lâzım gelmez ; Fakat maznun tarafından iddianame aleyhine bazı itirazlar dermeyeran edilmiş veyahut kararnamede, muhakeme mercii olarak iddianamede gösterilen mahkemeden daha aşağı dereceli bir mahkeme, merci gösterilmiş olursa bunların esbabı mucibe ile reddedilmesi lâzımdır.

Bütün medenî devlet adliyelerinde basit hadiseler için adli muameleler, Formüllerle idare edilmektedir. İşlerin çokluğu karşısında tahkikatta sür'ati temin etmek başka türlü mümkün olamıyor. En basit bir tahkikatı istilzam eden bir hadisede uzun uzadıya kararlar yazmak iddianamede yazılı olan şeyleri kararnamede lüzumsuz yere tekrar etmek bugün abes telâkki edilmektedir. Şarih tarafından da beyan edildiği üzere itirazları reddetmek ve müddeiumuminin iddianamesinden ayrılmak gibi mecburiyetler karşısında Formülü bırakarak esbabı mucibeli bir karar yazmak lüzum ve zarureti aşıkârdır. Bu lüzum, haddi zatında mühim ve mudil bir tahkikat için de varittir. Netekim failleri müteaddit ve şekli ikai itibarile muzlim bir tahkikatı tekmiil teferruatile tesbit ve delillerini izah etmek basit işlere mahsus olan bu formüller üzerinde mümkün olamayacağından bu gibi hallerde res'en kararname tanzimi muktazidir.

İddianame formüllerinde ;

- 1) Suçun mahiyeti, 2) Kanunî unsurları, 3) Temas ettiği kanun maddesi, 4) Hazırlık ve ilk tahkikatın verdiği esaslı neticeler, 5) Duruşmanın yapılacağı mahkeme, 6) Hadise hakkında muhtasar izahat.

Haneleri mevcut olduğu için iddianameye muvafık olarak tanzim edilecek kararnamelerde bunlar gösterilmeyip iddianameye atfedilmiştir. Formüllerin ikinci tab'ında bu hanelere tahsis edilen yerler biraz daha tevsi edilmiştir.

Tahkikat işlerinde sür'ati temin için lüzumsuz tafsilâtı ihtiva eden ve sahifeler dolduran kararname şekillerini terkederek işlerin büyük bir yekûnunu teşkil etmekte olan basit muamelelerde formülleri kabul ve mufassal kararnameleri de mühim işlere tahsis etmek zarureti bulunduğundan keyfiyetin formüller hakkında mütalâa dermeyeran eden müfettiş beyefendilere tebliğini rica ederim efendim.

GAYRİ RESMÎ KISIM

Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere ADLÎ TEŞKÎLÂTLARI

Yazan : Dr. Şinasi Zihni
Adliye müfettişi

— Mabaat —

Harbiumumiden evvel neşredilmiş olan istatistiklere nazaran bütün Almanyada «1914» Amts mahkemesi mevcut idi. Bu mahkemelerin mahal ve adedinin tayini için sadece nüfus esasına istinat edilmemiş, idarî taksimat, nüfus kesafeti, mahallî âdetler, münakale ve irtibat vesaiti, bir kelime ile her yerin iktisadî ve içtimâî şeraiti de nazara alınmıştır. Bu suretle en az nüfusu ihtiva eden Amts mahkemesinin dairei kazaiyesinde 2330, (Königsberg mahkemesi), en çoğunu ihtiva edeninde 122,904 (Berlindeki Amts mahkemesinin) kişi vardır.

Bütün Almanya için vasatî rakam her 23,633 nüfusa bir Amts mahkemesi suretinde tecelli eder.

Devletlerin hepsinde Amts mahkemesi adaletinin halka yakın ve müracaatı kolay olması hususuna istinat edilmiştir.

Prusya Adliye nazırı Dr. Leonhardt bu umumî kaideyi Prusya âyan meclisinde [1] şu suretle hülâsa eylemiştir :

«Amtsgericht hâkimi halkın ve bilhassa zürrain tabii hâmi ve müdafiidir. Her vatandaş evinden Amts mahkemesine yaya olarak aynı günde gidip avdet edebilmelidir».

Amts hâkimini halka yaklaştırmak ve böylece adaleti herkese munis ve müsait göstermek ve aynı zamanda mahkeme adedini aşırı bir tarzda çoğaltmamak hususunda Almanların dikkatle tetkika şayan bir müesseseleri de «Les assises de justice Gerichtstage» mahkemelerin seyyar halidir.

Amtsgericht hâkimi, dairei kazaiyesi dahilinde ve muayyen zamanlarda, mahkeme merkezine olan uzaklığı, mahallin ehemmiyeti, iktisadî hareketler

[1] 15 Mart 1878 tarihli celsede

gibi hususiyetleri itibarile hâkimsiz bırakılması tecviz edilmeyen mahallerde evvelce tesbit ve ilân edilen günde icrayı kaza eder.

Bavyera ve Saksonyadan maada bütün devletlerin kabul eylediği bu usul filiyatta « 16 » devlette tatbik sahası bulmakta ve Almanyanın « 459 » yerinde adalet bu tarzda tevzi edilmektedir. Gidilecek yerleri adliye nazırı tayin ve tespit eder.

Bu suretle teşekkül eden mahkemelerde Assiseslerde hukuk mevaddı ile nizasız işler, fazla olarak Prusya ve Meklenburg da ceza mevaddından kabahat ef'ali rüyet edilir.

Münferit hâkim esası cari olan Amts mahkemelerinde bir hâkim vazife görür. Ancak ; Alman teşkilâtı adliye kanunu kaza dairelerini ekseriya geniş mikyasta tuttuğundan bazan, meselâ şehirlerde olduğu gibi, bir tek hâkim vazifesinin icaplarını ifaya muktedir olmaz. Diğer taraftan Alman hükûmetleri şehirden uzak mahallerde bulunan Amtsgericht hâkimlerinin hayat ve yaşayış şeraitini düşünerek onları yapayalnız bırakmaktan çekinmişlerdir :

« Her türlü maddî imkânlardan mahrum, küçük yerlere teker teker dağıtılmış olan bu hâkimlerin fikrî ve manevî ihtiyaçlarını tatminden aciz bir vaziyette, bir meslektaşın mevcudiyetinin vereceği huzur ve mucip olduğu teminattan bile istifade edemiyerek mahallî nüfuzun tesirinden azâde kalmıyacakları düşünülebilir. İşte bu, halka çok yakın olan adalet usulünün tehlikeli veçhesidir.

Nüfuz ve istiklâlini kaybetmek tehlikesine maruz kalan bir adaletin tevhit edebileceği mahzurlar pek büyüktür.

Bu endişe bilhassa, geniş bir adlî kadroya malik olan ve bütün Almanya'da mevcut Amts mahkemelerinin yarısından fazlasını cemedan Prusya'da, teşkilâtın tesbitinde ehemmiyetli bir rol oynamıştır.

Prusya adliye nazırı meclisi mebusanda : « Hâkimin kendini bırakıvermesi, köylü arasına karışarak onların adet ve huylarını benimsemesi adlî bir felâkettir ; çünkü bu, görüş darlığına ve tarafgirliğe müncer olur. » [1]

« Adliye nezareti, şahsî vaziyetleri düşünmeksizin Amts hâkimlerini memlekete dağıtmak cihetini iltizam etmiyecektir ; Evvel emirde hâkimlere tahammül edilebilecek bir vaziyetin ihzarı lâzımdır. Buna muvaffak olunmadığı takdirde teşkilât fenadır. Hâkimlerin istiklâllerini kaybetmiş ve tâbi bir vaziyete düşmelerine cevaz vermemelidir. Aşağıya tâbi olmak yukarıya tâbi olmaktan daha pek çok tehlikelidir » [2] demiştir.

Bu mülâhazalar, Amtsgericht hâkimlerinin büyük merkezlerde toplanmasına müncer olmamışsa da, dairei kazaiyeleri geniş ve hâkimi müteaddit Amts mahkemelerinin tesisine esas olmuştur.

Âynî adliye nazırı : « Amts mahkemeleri teşkilâtında, imkân elverdikçe, her Amts mahkemesinin asgarî iki hâkimden terekkep eylemesi esasından hareket etmelidir » [3] demiştir.

[1] Meclisi mebusanın 7 şubat 1878 tarihli celse.

[2] Prusya senasının 15 mart 1875 tarihli celse.

[3] 15 mart 1875 tarihli celse.

Amts mahkemelerinde bir çoğu, bu prensibe istinaden mûtaaddit hâkimlerden terekküp eylemektedir.

(629 Mahkeme iki, 253 mahkeme üç, 78 mahkeme 4, 65 mahkeme 5, 24 mahkeme 6, 26 mahkeme 7 ilâ 10, 22 mahkeme 11 ilâ 98 hâkimden müteşekkildir).

Alman hükûmetleri, Amtsgericht mahkemelerinin tek bir hâkimle teşekkülünde gördükleri ve çekindikleri mahzurları filiyatta, bu suretle geniş mikeyasta tahdit eylemiş bulunuyorlar.

Hâkimi müteaddit olan mahkemede hâkimlerden biri dahili teşkilâtı idare ve işlerin umumî surette mürakabesile mükellef olup; lüzumunda mahkemenin memur ve kâtiplerine inzibatî muamele tatbikına salâhiyettardır.

Birinci hâkim, (Oberamtsrichter) Prusya ve Brunswik de Adliye nazırı tarafından, Saxe Weimar da hükûmetçe, bazı devletlerde Senato canibinden tayin edilirler.

Amts mahkemesinin müteaddit hâkimi ihtiva eylediği hallerde dahi her hâkim vazifesi dahilindeki işleri müstakilen ve münferiden rü'yet eder.

Vazife taksimi coğrafi taksime veya işin nevine nazaran yapılır: Birinci halde kaza dairesi hâkim adedince kısımlara ayrılarak her hâkime bir kısmın bütün işleri verilir; İkinci halde her hâkimin salâhiyeti bütün kaza dairesine şamil olmakla beraber yalnız bir nevi işlerle vazifelendirilir.

Bu suretle vaziedilen umumî prensip her devletin kanununda sarahatla muhtevi olup muayyen bir işi muayyen bir hâkime gördürmek maksadını istihdaf eyleyen keyfi ve indî taksimlere mahâl bırakılmamıştır.

İş bölümü evvelden ve bir sene müddetle yapılır. Bu bölümde varide ve hâkim adedi, mahallin iktisadî ve içtimai şeraiti nazara alınır. Bununla beraber, Prusya gibi bazı devletler bütün mahkemelere kabili tatbik umumî prensipler koymuşlardır: İki hâkimli mahkemelerde bölüm coğrafi taksime, en aşağı dört hâkimli mahkemelerde işlerin nevi ve mahiyetlerine göre yapılır.

Mahkemelerin kâffesinde, Schöffengericht reisliği, evrak ve kuyudatla mevduatın muhafazası, aynı hâkime aittir.

Büyük bir mahkemede işlerin ne suretle taksime uğradığı hakkında bir fikir edinmek için Berlin mahkemesini tetkik edebiliriz:

Almanyanın en mühim mahkeme merkezi olan Berlin Amts mahkemesi «98» hâkimi ihtiva eder: Bunlardan biri umumî idare ve idarî işlerin mürakabesile; «40» adedi nizalı hukuk işleriyle (Affaires de la Justice Contentieuse) vazifeli olup her biri haftada üç gün mahkeme icra ederler; üçü cebri icra mesaili, «7» si iflâs, mecburî satış, şirketlerin tasfiyesi; «1» ri boşanmaya tekaddüm eden sulha mütedair kuyudatı; «4» dü hukukta istinabe işleri; «1» ri vasiyetnamelerin abz, muhafaza ve açılması işleri; «1» ri diğer nizasız işleri; «10» nu vesayet, veraset ve tesis işleri, «10» nu ipotek kuyudatı;

Ceza mevaddında: «2» si müddeiumumilik canibinden ifası talep edilen tahkikat işleri; (2) si istinabe işleri, (2) si meşhut kabahat işleri; «14» dü Schöffengericht reisliği ile vazifedardır.

Adedi "14., e balığ olan Schöffen mahkemelerinden «7» si cümha, «4» dü kabahat mevaddını, «3» ü şahsî takip üzerine açılan davaları görürler.

İşler, hâkimler arasında mahiyet ve nevilerine göre taksim edilmiş olup bu esasa yalnız ipotek kuyudatının tesisi işleri bir istisna teşkil eder. İpotek kayıtları için Berlin «10» kısma ayrılmıştır. Her kısmın defterlerini ayrı bir hâkim tutar.

Mahkemenin diğer dairelerinde işlerin bölümü için, garip addedilebilecek bir esas; Hukuk mevaddında müddeinin, ceza mevaddında maznunun, iflâs işlerinde borçlunun isimlerinin, istinabe işlerinde istinabenin gönderildiği mahal adının ilk harflerine göre taksim esası kabul edilmiştir; Meselâ birinci hukuk dairesi, müddeinin ismi A ve Ba - Barth harflerile başlayan işlere müteallik davaları ve bir numaralı Schöffen mahkemesi maznunun ismi A-D harflerile başlayan cürüm davalarını rüyet ederler.

Daire taksimatı dahilî teşkilâta müteallik bir kaide olduğundan Amts hâkimlerinin selâhiyeti kazaiyesini tahdit edici mahiyette değildir. Bir başka tabirle bir çok hâkimlerden teşekkül eden mahkeme müteaddit mahkemelere ayrılmış sayılmaz. Bunun filî neticesi, başka dairenin iş bölümüne dahil olsa bile her hâkim tarafından kanunî salâhiyet dahilinde yapılan muamelelerin muteber olması suretinde tecelli eder.

Hâkimi müteaddit olan Amts mahkemesi hâkimlerinden birinin gaybu beti halinde diğer hâkimler vekâlet ederler. Vekâlet sırası Prüsyada vilâyet hâkimler meclisi, bazı devletlerde adliye nazırı veya baş hâkim tarafından tayin ve tesbit olunur.

Bavyera ve Saksonyada baş hâkime, gaybubetinde, hâkimlerin kıdemlisi, bir hâkimli Amtsgericht hâkimine, yokluğu halinde veya tatil esnasında en yakın Amtsgericht hâkimlerinden biri vekâlet eyler. Bu suretle vekâlet edecek hâkimi her sene iptidasında Prüsyada mıntaka istinaf mahkemesi birinci reisi tayin eder.

[1] Elde mevcut bir istatistiğe göre : Amts mahkemeleri bir sene zarfında hukukta : 1,350,445 dava rüyet etmişlerdir. Bu hesaba göre her mahkemeye vasatî olarak 706 iş isabet eder. Aynı mahkemeler cebri icra usulüne ait 2,109,146 karar ittihaz etmişlerdir ki bunun vasatî olarak her mahkemeye isabet eden miktarı 1103 iştir.

Cezada aynı sene zarfında Schöffen mahkemeleri 71,925 celse aktederek her celsede vasatî sekiz olmak üzere 3 ilâ 15 iş intaç eylemişlerdir. Bu suretle hükme raptedilen dava miktarı 457,789 za (Her mahkemeye vasatî olarak) balığ olmaktadır. Bunlardan 204,854 adedi müntahap azanın iştiraki olmaksızın bir tek hâkim tarafından rüyet edilmiştir. (Her mahkemeye vasatî olarak 107).

(Schöffengericht) e sevk edilen 799,552 maznundan 129,698 zi beraet etmiştir. (Vasatî olarak beş işten veya altı maznundan yalnız biri beraetle ne-

[1] Deutsche Justiz Statistik, bearbeitet im Reichsjustizamt.

ticelenmektedir) Bu adetten 568,413 maznun müntahap azalı Schöffengericht de muhakeme edilerek 115,699 zu beraet eylemiştir. (4,91 de 1 beraet); Bundan başka Amts hâkimleri orman işlerinde 727,260 (Mahkeme başına 380) diğer hususatta 552,578 ceza kararnamesi ita ve vilâyet ceza mahkemesine ait 5973 işin tahkikatını icra eylemişlerdir.

Bu mahkemelerden sadır olan hükümlerden istinaf olunanların nisbeti 20 davada bir davadır.

Landgericht

Amts mahkemesinin fevkinde vilâyet mahkemesi «Landgericht» yer alır. Vilâyet mahkemesinde müçtemi hâkim teşkilâtı mevcut olup her mahkeme bir reis (President) lüzumu kadar daire reisi (Direktoren) ve hâkimden (Richter) mürekkeptir. Her mahkeme nezdinde bir de tahkikat hâkimi bulunur. (Madde: 58 ve 60).

* Vilâyet mahkemesi reisi, mahkemenin idaresi ile servisin iyi işlemesinden ve işlerin yürüyüşünden mesuldür. Mahkeme memurlarına nezaret etmek, muayyen bir hadde kadar izin vermek, hâkimlerin gaybubet veya mazereti halinde yerlerini doldurmak, hâkim olmayan adliye memurları veya müstahdemini hakkında inzibatî muamele tayin eylemek selâhiyetini haizdir.

Vilâyet mahkemesinin dairei kazaiyesi dahilinde bulunan Amts mahkemeleri ve onun memurları reisin nezaret ve idaresi altındadır. Bazı devletlerde bu nezaret hakkı noterlere de şamildir.

Reis evvelce seçtiği dairelerden birine, umumî heyetlere ve «Presidium» e riyaset eder.

Bundan başka adlî teşkilât kanunu, Cinayet mahkemelerine muavin aza tayini, Jürelere karşı yapılan itirazlar hakkında karar itası, bir devre listesini teşkil eden 30 Jürenin kur'a ile tayini gibi vezaifi reise tevdi eylemiştir.

Konfedere devletler kanunlarının reise tahsis eylediği muameleler mütenevvi ve muhtelifdir: Prüsyada mahkemenin daire adedini tesbit, Prüsy ve Bayyera da ticaret dairelerinin reislerini ve ceza dairesine iştirâk edecek Amt hâkimlerini irae ve tesbit Sohwarzburg da hapisaneyi nezaret... ilâ... reise aittir.

Daire reisleri, ait oldukları daireye riyaset ve birinci reise, mazereti halinde vekâlet ederler. Reis sadece muhakemeyi sevk ve idare ile mükellef olmayıp dairesine arzedilen işlerin bir hükme isali için lüzumlu olan bütün kararları ittihaz eder. (Madde: 68). Muhakeme gününü tesbit ile, işleri hâkimler arasında taksim ve tahkikat hâkimlerini tayin eder. Mehillerin kısaltılmasına, dosyaların tevdiine, şahit ve ehli-vukufun celbine, nûshai saniyelerin itasına... ilâ karar verir.

Land mahkemesi Amts mahkemelerine nazaran mafevk derece mahkemesidir. Amts mahkemeleri arasında ihtilâfı merci hudusunda veya selâhiyettar mahkemenin ademi teşekkülü halinde, işin görüleceği mahkemeyi Land mahkemesi tayin eder. (Hukuk muhakemeleri usulü kanununun 36 ıncı ve ceza muhakemeleri usulü kanununun 12 inci maddeleri).

Vilâyet mahkemesinin hakkı kazası hukukî ve cezaî mevadda şamildir. Bazan ilk derecede, bazan istinaf derecesinde iş görür. Her mahkeme asgarî iki dairesi (Ceza ve hukuk) olmak üzere işlerin miktarına ve dairei kazaiyenin ehemmiyet derecesine göre müteaddit daireleri ihtiva edebilir. (Madde : 59).

Hukuk mevadında : Land mahkemesi ilk derecede Amts mahkemesinin vazifesi haricinde kalan bilumum mevaddı, (Prensip olarak) miktar veya kıymeti 300 markı tecavüz eden davaları görür.

Haciz hakkında Amts mahkemesinden sadır olan kararları itirazen tetkik eder. Ahkâmı şahsiyeye müteallik hususatta Land mahkemesinin salâhiyeti âm ve mutlakdır.

Bundan başka miktar veya kıymeti ne olursa olsun bazı mevaddın mahiyetleri itibarile bu mahkemede görülmesi iltizam edilmiştir ; Federal memurlar tarafından federal hazinesi aleyhine ikame edilen tekaüt tahsisatının tasfiyesine müteallik davalarla Federal memurların muamelâtı dolayisile eşhası adıye tarafından açılan davalar bu meyanda zikredilebilir. (Madde : 70).

Mahallî devletler mevzuatı, bu mahiyette olan işlerden devlet memurlarının mesuliyetinden veya memurların efalinden mütevellit zararlardan dolayı devlet veya memurlar aleyhindeki davaların rüyetini Land mahkemesine tevdi eylemiştir.

Land mahkemesi huzurunda cereyan eden muhakeme usulü muayyen ve vazih kaidelere istinat eylemektedir : Taraflar usule müteallik muameleleri bizzat ifadan memnu olup bir avukat tarafınean (Rechtsanwalt) temsil edilmeleri meşruttur : şifahî muhakemeden önce tahrirî ve ihzarî muamelelerin (Istida ve levayih Vorbereitende - Schriftsatze) ifası mecburidir. İhzarî muameleler mübaşır tarafından tebliğ edilmekle beraber birer suretî mahkeme kalemine tevdi edilir. Dava talebin tebliğile başlar. Aynı zamanda müddei reise muhakeme gününü tayin ettirir. Müddei aleyh cevap lâyihasını tebliğ tarihile muhakeme günü arasındaki müddetin üçte ikisinin mürurundan evvel tevdi eder; Bu müddet bir aydan aşağı olamaz. Ayrıca yeni lâyiha teatisi için mehil verilebilir.

Vilâyet mahkemesi münazaalî mevaddı nihayete erdiren son kararlardan başka dava esnasında tekevvün eden hadiseler hakkında duruşmaya lüzum görmeksizin ara kararları ita edebilir. Bu hadiseler, istida ve lâyihalarda mevzuubahsedilen metalibattan münbais olup mahkeme, edineceği kanaate göre kabul veya reddeder. Müzaheretî adliye, hâkim veya ehli-vukuf reddi, muamelâtın tebliği için kanunî ikametgâh tayini, usule müteallik mahallerin kısaltılması, sübut vesikalarının tevdi, gayabî hüküm istihsaline matuf metalibâtın reddi, hükümdeki maddî hataların tashihi, davete icabet etmeyen veya beyandan imtina eden şahit ve ehli-vukufkara ceza tayini hususları bu kabil kararlar meyânında zikredilebilir. [1]

[1] Mütemmim malûmat husulü zımnında Alman hukuk usulü muhakemeleri kanununa müracaat edilebilir.

Vilâyet mahkemesinin hukuk dairesi, Amts mahkemesinden sadır olan kararların istinaf merciidir. Bundan başka her devletin kanunu Land mahkemesinin nizasız muamelelerden (Justice volonta're) hangilerini göreceğini tayin eder. Bu muameleler Amts mahkemesi faslında da arzedildiği vechile müteavvi ve müteaddittir.

Hukuk daireleri nizalı ve nizasız işlerde, reis de dahil olduğu halde hakimden teşekkül eder (Madde: 77)

Ticaret mevadında: Land mahkemesinin kaza hakkı miktar veya kıymeti 300 markı tecavüz eden davalara şamildir. Almanyada ayrı ticaret mahkemelerinin teşekkülü şumullü bir esas mahiyetinde tecelli etmez.

Adli teşkilât projesi bu esası umumileştirerek müstakil ticaret mahkemelerinin tesisini derpiş etmekle beraber bu teşekkülü kabul veya ademi kabulde her devleti serbest bırakıyordu.

Devletlerin hakimiyet hakları ile mahallî âdetlere riayetkâr olan bu şekil islâhattaki itidale rağmen meclis adliye encümeninde şiddetli münakaşaları mucip olduğundan Reichensperger in teklifi üzerine ticaret mahkemelerinin ilgasına 3 reyi muhalife karşı 21 reyle karar verildi.

Mecliste, ecnebi devletlerdeki misaller ileri sürülüyordu: İngilterede tüccardan müteşkil ticaret mahkemeleri mevcut değildir; Tüccar Hollanda da onları ilga eylemişti [1].

Ticaret mahkemeleri istisnâî mahiyette bir mahkeme olduğuna nazaran her ferdin adalet müvacehesinde müsavi muamele görmesi esasına muhalif ve filiyatta teşkilât kanununun vazettiği vahdet prensibini muhil görülüyor ve tüccarlar neden dolayı istisnâî muameleye tâbi tutulsunlar. Artık imtiyazlı haklara lüzum yok deniliyordu.

Filvaki, ticaret mahkemelerinin eski zamanlardaki faydaları inkâr edilmiyordu: Fakat o zaman ticaret hukuku müdevven olmadığından kanun, örfü âdete istinat eylemekte ve usul muameleleri tahriri tabkikatla girift bir manzara arz etmekte idi. Halbuki ticaret sür'at ve hüsnüniyetle yürür; uzun ve girift muamelelere tahammül edemez. Bundan dolayı ticaret işlerine mahsus seri usuller ile hakkaniyete müesses bir adalet cihazının mevcudiyeti zarurî idi. Fakat bu artık maziye karışmış ve zaman ilerlemişti. Şimdi ticarî muameleler kanun adamlarının bilmediği bir takım eski örfü âdetlere değil müdevven mevzuata, ticaret kanunlarına göre tanzim edilmektedir.

Ticaret kanununu tatbik; neden dolayı bütün kanunları tatbik eden hakimlere tevdi edilmesin?

Tüccar arasından seçilen ticaret hakiminin faikiyeti nedir? Kanunu veya vakıaları meslek hakiminden daha iyi mi kavrayacaktır?

Kanun ancak onu iyi bilenler tarafından iyi tatbik edilebilir. Kanunu iyi bilmek için okumuş ve üzerinde işlemiş olmak lâzımdır.

İşinin başından muvakkat bir zaman için mahkemeye alınan bir tüccar ticaret hukukunu ihata edebilecek hukukî kültüre sahip değildir. İşlerdeki

[1] 26 Nisan 1875 tarihli celsede.

ihması da kendi işlerin nevi ve mahiyetine münhasırdır. Dava onun meşgalesinin dar çerçevesi haricindeki bir hadiseye teallük ettiğinde, tecrübesi de bir şeye yaramaz. Tüccar ancak kendi memleketinin ve işinin örf ve âdetlerine vakıftır; Halbuki mahkeme diğer memleketlerinde adetlerine ve bütün ticaret işlerine müteallik malûmata malik olmalıdır. Bu sebeptendir ki meslek hâkimi ekseriya ehli-vukufun yardımı ile tenevvür eder. Tatbikatta tüccarların iştirakile kurulan ticaret mahkemelerinde bu azalardan istifade edilmiş değildir. Bilgilerinin eksikliği dolayısıyla tüccar azaların, ya sistematik surette meslek hakiminin reyine iltihak eyledikleri veya meslek hakimî bulunmayan yerlerde, zabıtkâtibinin tesiri altında kaldıkları görülmüştür. [1] Ticaret hayatının yegâne zarurî icabı davaların seri usulü muhakeme ile geciktirilmeden halli ihtiaçtır.

Bu mülâhazalara istinat eden adliye encümeninin ticaret mahkemelerinin ilgasına dair ittihaz eylediği karar ticaret muhitinde büyük bir heyecan uyandırdı.

Federal meclise her taraftan istida ve müracaatlar yağdırdı. Conseil Federal bu müracaatlar üzerine telâşa düştü. Birinci müzakerede sükûtu ihtiyar eyleyen hükûmet murahhasları (Commissaires du gouvernement) şiddetli müdafaa ve müdahalelerde bulundular. Adliye encümeni her taraftan maruz kaldığı bu hücumlar karşısında, 12 reye karşı 16 reyle ticaret daireslerinin (Chambres Commerciales) ihtiyarî olarak tesisine karar verdi. Parlamento encümeni'nin teklifini 17/ Teşrinisani / 1876 tarihli celsesinde kabul eyledi.

Teşkilât kanununa göre vilâyet mahkemeleri nezdinde ve ticaret hayatı icaplarının lüzumlu kıldığı mahallerde ticaret dairesi tesis edilebilecektir. Her devlet bu teşkilâtın kabul ve tesisinde serbesttir.

Ticaret dairesi, isminden de anlaşılacağı veçhile müstakîl bir mahkeme olmayıp vilâyet mahkemesinin bir dairesidir.

Vilâyet mahkemesinde ticaret dairesi mevcut olan mahallerde dahi hukuk dairesinin hakkı kazası tamdır. Ticaret işleri ancak taraflardan birinin sarahaten talep eylediği ahvalde dairei mahsusada görülür. Müddeinin sükûtu halinde iş hukuk dairesine tevdi edilir. Bu daire vazifesizlik kararını, ancak müddeaya aleyh tarafından talep vukuunda verir.

Ticaret dairesini ihtiva etmeyen mahkemelerde ticaret işleri hukuk dairesinde görülür.

Usulü muhakeme, hukuk dairesinde tatbik edilenin aynıdır. Yalnız müddeilerde bazı değişiklikler vardır.

Ticaret dairesi, prensip olarak, müddeaya aleyh tüccar olmak şartile, iki taraf hakkında da ticarî mahiyette olan muamelelere müteallik davaları rüyet ederler. Bu umumî prensip mahkemenin selâhiyetini mühim surette tahdit eylemekte ve filiyatta iki tarafı da tüccar olan davalara münhasır kılmaktadır.

[1] Bu meselenin leh ve aleyhindeki delâil geniş mikyasta tahlil ve tafsile muhtaçtır.

Ticaret daireleri bundan başka Kambiyo muamelâtına, ticaret ünvan ve markalarına, ticareti bahriyeye müteallik hususatla bir şirket veya ticaret-havenin azaları arasında tehdüd eden ihtilâfları hallü faslederler. (Madde 101).

Ticaret davalarından miktar veya kıymeti 300 marktan aşağı olanları Amts mahkemeleri seri ve basit usulü muhakemeye tevfikân görürler.

Amts mahkemelerinin ticaret mevadına müteallik hükümlerden istinaf olunmaları vilâyet mahkemesinin hukuk dairesinde rüyet edilir.

Ticaret daireleri, vilâyet mahkemesine mensup hakimlerden birinin ri-yaseti altında ve iki tüccar azanın iştirakile üç kişiden müteşekkildir.

Hukukun müşkülâtını kavramış bir meslek hâkiminin huzuru, usul mu-amelâtını idare, kanunun doğru olarak tatbikini ve cihazın iyi işlemesini te-min noktasından zarurî görülmüştür. Münhasıran tüccarlardan müteşekkıl bir mahkemenin hadiselerin tesiri altında kalacağından ve kanunu değişik surette tatbik edeceğinden bihakkın endişe edilerek meslekten yetişme bir hâkimin orada adli an'aneyi, içtihadı ve hukuku temsil eylemesi iltizam edilmiştir.

Tüccar hâkimler, meslek hâkimlerinin vazife ve selâhiyetlerini haiz olup aynı inzibatî ahkâma tabidirler. (Madde: 116). Ancak kendilerine hiç bir ücret; maaş ve tazminat verilmez. Bu vazife şeref vazifesi addedilmiştir. (Madde: 111).

Tüccar hâkimler ticaret odalarının arzettikleri namzet listesi meyanında ekseriyetle üç sene müddetle, icraî kuvvet tarafından seçilir.

Tüccar hâkim olabilmek için: Alman tabiiyetinde olmak, 30 yaşını ik-mal etmiş ve sicilli ticarete kaydedilmiş bulunmak kâfidir.

Ticaret daireleri bütün Almanyada umumî bir tarzda tesis edilmemiştir. Teşkilâtın başlangıcında 172 vilâyet mahkemesinden yalnız 61 adedinde ti-carete dairesi mevcuttu. (Berlinde 7 Düseldorf da 3, Kolonya ve Essen de 2, Münih de 4, Hamburg da 3, Leipzig de 2 şer dâirelidir.)

Vilâyet mahkemesinin ceza mevadındaki hakkı kazası

Cünha mevadından hafif cezalı olanların schöffengericht de gördürül-mesine saik olan fikir, cinayet mevadından nisbeten daha az ağır olanlarının da vilâyet mahkemesinin vazifesi meyanına ithalini mucip olmuştur.

Vilâyet mahkemesinin ceza dairesi, azamî ceza haddi beş sene kürek cezası (Zuhthaus) olan cinayet işleri ile Schöffen mahkemesinin vazifesi ha-ricinde kalan bilcümle cünha mevaddını (üç aydan fazla hapis veya 600 mark-tan fazla para cezasını müstelzim cünhaları) rüyet eder. (Madde: 73). Umu-mî prensip budur; Vilâyet mahkemesinin vazifesi, başlangıcı 3 ay hapis ve nihayeti 5 sene kürek cezası olan ceza hadleri arasında teayyün eder. Aynı zamanda ceza haddi ehemmiyetsiz olmakla beraber hususî mahiyette olan (Deniz seferlerine, şirketlere, nüfus kayıtlarına, banka işlerine ait kanunların ihlâli gibi) bazı mevaddın Bu mahkemelerde görülmesi iltizam edilmiştir (Madde; 74).

Bundan başka vaznı kanun, cihazın iyi işlemediğini ve sür'at temini maksadile, cezası 10 seneye kadar yükslebilen muayyen bazı cinayet mevad-dının da vilâyet mahkemesinin vazifesi arasında saymıştır. Bu kabil suçlar ehemmiyetli olmakla beraber, filiyatta, hadiselerin heman daima mücrimiyeti tahfif edecek surette cereyan ettiği ve böylece mahkeme tarafından tayin olunan cezanın ender olarak beş seneyi tecavüz eylediği görüldüğünden 10 sene kürek cezasını müstelzim bazı suçlara müteallik davalar da vilâyet mahkemesine tevdi edilmiştir. Bu işler 73 üncü maddede sayılmıştır.

Vazife hududu bu suretle genişleyen vilâyet mahkemesi, cinayet mevaddının da mercii tabiisi, cinayet mahkemeleri ise cinayet işlerinden ancak ehemmiyeti mahsusayı haiz olanların mercii rü'yeti vaziyetinde bulunmuştur.

Filvaki yukarda zikredilen istatistiklere göre cinayet mevaddının %86 sinin vilâyet mahkemelerinde ve % 14 ünün cinayet mahkemelerinde rüyet edilmekte olduğu tesbit edilmiştir.

Buna mukabil vilâyet mahkemesi üç aydan fazla hapis cezasını istilzam eden cünha mevaddından muhakeme neticesinde tayin edilecek cezanın hadisede üç ayı geçmeyeceğini takdir eylediği işleri Schöffengericht mahkemesine havale edebileceği faslı mahsusunda izah edilmiştir.

Türkiyenin hali hazır teşkilâtındaki tabirleri kullanmak istersek, sulh ceza, asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinin vazifeleri arasındaki bu tedahül dikkatle tetkika değer bir usuldür.

Vaznı kanun her üç mahkemenin vazifesini esas itibarile tayin eyledikten sonra bu esasa öyle istisnalar koymuştur ki, hakikatte, Schöffengericht mahkemesi, kabahatlerden başka cünha mevaddının, Land mahkemesi, cünhadan başka cinayet mevaddının büyük ekseriyetini rüyet eden mahkemeler halini almıştır.

Vaznı kanunun bir takım mücerret prensiplerden ziyade filiyat ve tatbikatın mülhem olması tercih eylemiş ve teşkilâtı memleketin bünyesine, işlerin tarzı tekevvününe uygun olarak tanzim eylemeğe fevkalâde itina eylemiştir.

Alman teşkilâtının bariz ve farik vasıflarından biri de budur. Mevzuatında teknike ve prensiplere büyük bir yer vermeği şiar edinmiş olan bir devletin adli teşkilâtta gösterdiği intibak kabiliyeti ancak bu teşkilâtın hedefini lâıyıkile kavramış olduğuna delâlet eder. Filvaki adli teşkilât, mahkemelerin maddi bir tasnifi ve kadroyu teşkil eden eşhasın muhtelif adli uzuvlara tevzii ameliyesinden ibaret değildir. Teşkilâtın sureti tanzimi halkın huzur ve emniyetini ve hattâ her türlü serbestisini doğrudan doğruya alâkadar eder.

Adalet hangi şekil altında idealine yaklaşabilir, basit, seri, az masraflı bitaraf ve tecrübeli olabilir? Devletin mutlak kuvveti karşısında mahkemelerin istiklâli nasıl temin edilebilir ve idarenin keyfi hareketlerine nasıl set çekilebilir?

İşte adli teşkilâtın mevzu ittihaz eylediği bütün bu mesaili Alman vaznı kanunu şeenniyetlere ve ihtiyaçlara en uygun tarzda halletmiştir.

Böylece Almanya ceza mahkemelerinde vazife meselesi ceza miktarını

esas tutan müsbet kaidelere istinat eylemekle beraber hadiseye göre de talerrvül etmekte ve aynı suçta ait davalar, hâdiseye nazaran muhtelif mahkemelere arzedilmektedir. Meselâ hırsızlık filine müteallik davalar, çalınan malın kıymeti 25 marktan yukarı değilse Schöffen mahkemesinde; bu miktardan yukarı ise Schöffen mahkemesine havale salâhiyeti mahfuz kalmak şartıyla vilâyet mahkemesinde; hırsızlık mevsuf ise yalnız vilâyet mahkemesinde; hırsızlık fili eşhas üzerinde cebrü şiddet istimalile işlenmiş ise cinayet mahkemesinde görülür.

Matbuat cürümlerinin tâbi olacağı usulü muhakeme meselesi teşkilât kanununun parlâmentoda en heyecanlı münakaşalara sebep olan bir mevzuu olmuştur : « Jury tamamilen bitaraf bir hâkimdir, fikir cürümleri efkârı ammenin mümessilleri olan Jurè ler tarafından muhakeme edilmelidir. Aksi takdirde efkârı umumiye ile mahkemeler arasında bir iht lâfa varılır ki bu da, adaletle olan itimadı zaiflatır », deniliyordu.

Matbuat cürümlerine müteallik davaların jüri ile teşekkül eden cinayet mahkemelerinde rüyeti hususu tefekkür ve matbuat hürriyetinin zarurî bir teminatı addediliyor ; bu davaların hükûmet memurları olan ve bu itibarla kâfi istiklâle sahip bulunmayan hâkimler tarafından görülmesi bu teminatın ref'i mahiyetinde telâkki ediliyordu.

Efkârı amme tarafından da tekit ve takviye edilen bu mülâhazata, parlâmento da iştirak ederek matbuat vasıtasile işlenilen cürümlere müteallik davaların cinayet mahkemelerinde rüyetini 105 reyi muhalife karşı 122 reyile kabul eyledi. Fakat, meclisin, arzusu, Prüsyanın nüfuzu altında bulunan federal meclisin (Conseil fédéral) eğilmez muhalefeti karşısında mukavemet edemedi.

Prüsyada adliye nazırı Dr. Leonhardt Cinayet mahkemelerinin bu istisnai selâhiyetine karşı cephe aldı ve parlâmentoda şiddetli bir lisan kullandı : Yeni kanun teşkilâtta vahdeti tesis eylediğinden herkes için yeknesak kavait ve aynı hakları istilzam eder. Yine bu kanun Almanyaya müstakil ve herkesin hürmet ve itibarına lâyük hâkimler vermeği istihdaf eylemiştir. Yeni imtiyazlar tesisi, istisnai kaza hakkı tanıyarak, hâkimleri şüphe altında bulundurmak ve yeni mahkemeleri itibardan düşürmek muvafık olmaz, filyatta matbuat işlerinde jüri adaleti fenadır. Çünkü muayyen ve uzak devrelerde müdahale eder ve ceza, cürüm unutulduğu vakit hükûmolunur ; o vakit iş işten geçmiştir. Ceza cürmü takip etmelidir. Mahkûmiyet tecavüzün akabinde vaki olursa müessirdir. Bir ceza hâkimi metin ve bitaraf olmalıdır. Jüri azaları bu sıfatları haiz değildir : Ya alâkasızlığa veya siyasi Septisizme kapılarak « Laissez faire, laissez passer » mesleğini takip edecekler veya muayyen meslekleri iltizam ederek ancak fırkacılık kin ve ihtiraslarını dinleyeceklerdir. Jüriden çıkan beraet kararlarının adedi pek çok ve ekseriya rezalet derecesindedir. Öyle ki ekseri ahvalde her türlü takip imkânsız kalır. Jüriler siyasi, milli veya dinî ihtiraslara çok meyyal hitabet ve Sofizmin muğalâta ve tesirlerine açık, hükümdar veya vazii kanun rolünü oynamağa, bir başka

tabirle kanunu islâha veya mücrimi affetmeğe pek müsaittirler [1]

19/Kânunuevvel tarihli celsede federal konsey ile parlâmento arasında hasıl olan uzlaşma müşkülâtı bertaraf etti : Vilâyet mahkemesinin matbuat cürümlerine müteallik davaları rüyet selâhiyeti kabul edilmekle beraber evvelce bu kabil davaları jüri huzuruna sevkeden devletlerin bu baptaki mevzuatı mahfuz tutuldu.

Vilâyet mahkemesi'nin ceza dairesi yalnız ilk derece mahkemesi değildir ; Schöff'en mahkemesi kararlarından istinaf olunanları ikinci derecede rüyet eder (Madde : 76).

Ceza dairesi, reis de dahil olduğu halde beş hâkimle teşekkül eder [2].

Kabahat ef'ale şahsî takip üzerine açılan davalarda 3 hâkimle hüküm verilebilir (Madde : 77).

Vilâyet mahkemesi ceza dairesinin ilk derecede gördüğü işlere müteallik kararları kabili istinaf değildir. Bu kararlar için yalnız temyiz yolu açıktır.

Mahkûmiyet kararları, dört k'sinin aynı reyde toplanmasile, beşte dört ekseriyetle verilir.

Vazii kanun, burada, bir hâkimden ondan üstün hâkime müracaat teminatı yerine hâkimlerin teaddüdü teminatını vazeylemiştir.

Ceza mahkemelerinin ilk kademesini teşkil eden Schöff'en mahkemesi ile en yüksek kademesi olan cinayet mahkemesi, Layik - laîc unsurlardan (müntahap aza ve Jürelerden) tereküp eylemesine nazaran bunların ortasında. Bulunan vilâyet ceza mahkemesinde bu unsurlara yer vermemek, sebebi izah edilemeyen bir rücu mahiyetini arzeder. Bu suretle muntazam, müteselsil ve mantıkî bir teşkilât yerine hiç bir prensibe dayanmayan garip bir sistem müvacehesinde bulunmaktadır.

Laîc unsurların Schöff'en mahkemelerile cinayet mahkemelerine ithalin icap ettiren sebepler aynile ve fazlasile vilâyet mahkemeleri için de varittir. Laîc - Layik unsurların mevcudiyeti bir teminat ise bu teminat daha yüksek menfaatlar mevzuubahsolan Land mahkemesinden neden dolayı dirig edilsin ?

Yeni teşkilât herkese seyyanen tatbik edilmelidir : İyi ise vilâyet mahkemesine de teşmil edilmeli, değilse Schöff'en mahkemesinden kaldırılmalıdır.

Bu çok basit ve mantıkî mülâhazanın Alman Vazii kanununun nazarı dikkatinden kaçmamış olduğu tabiidir. Buna rağmen evsafı lâzimeyi haiz müntahap aza bulmak hususunda tesadüf edilecek fili müşkülât ve halka tahmil edilecek fazla külfet derpiş edilerek, teşkilâtta bir ahenksizlik ihtası bahasına da olsa, vilâyet ceza mahkemelerinin beş meslek hâkiminden teşekkülü tercih edilmiştir.

[1] "Dr. Leonhardt", in 21 Teşrinisani 1876 tarihli celsedeki beyanatı.

[2] Vilâyet mahkemesi ceza dairesine de Schöff'en mahkemesinde olduğu gibi layik unsurların "müntahap azanın", ithali için çok uğraşmıştır. Bütün hayatı müddetince hakkında adaletin tevziine iştiraki tezini müdafaa eylemiş ve hatta bu sebeple kendisine "Halktan seçilme hâkim babası", ismi verilmiş olan istinaf müddei umumisi Von Schvarze bu hareketin elebaşısıdır.

İşte Alman teşkilâtında şe'niyetlere intibak hususuna verilen ehemmiyetin bir misali daha.

Ceza mevaddında, vilâyet mahkemesinin vazifesi hüküm vermekten ibaret değildir. Aynen terceme suretile iktibas eylediğimiz ceza muhakemeleri usulü kanununun vilâyet mahkemesine tahmil eylediği vazifeler de vardır. [1]

Vilâyet mahkemesinin dairei kazaiyesi umumiyet itibarile geniş bir sahayı ihtiva eylemekte ve vasatı olarak her 262, 988 nüfusa bir mahkeme isabet eylemektedir [2]

Her vilâyet mahkemesi asgari bir hukuk dairesile bir ceza dairesinden mürekkeptir. Fakat mahkemelerin büyük ekseriyeti 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, bazıları 10-26 darelidir.

Vilâyet mahkemesine arzedilen işler hukuk ve ceza daireleri arasında taksime uğrar. Mahkeme iki darelili ise her daire kendine ait işi görür. Müteaddit darelili mahkemelerde, Presidium [3] işlerin hangi kaidelere tevfikan taksime uğrayacağını tesbit eder.

Daireler arasındaki iş bölümü: A) Coğrafi taksimata göre yapılır; Bu takdirde her hukuk veya ceza dairesi muayyen bir hudut dahilinde olan bütün işleri görür.

B) Dereceye göre yapılan taksimde dairelerden bir kısmı ilk derecede, diğer kısmı istinaf derecesindeki mevadı görür.

C) Her daireye işlerin nevî ve mahiyetlerine göre muayyen işler tahsis edilir.

İş bölümü adli senenin başlangıcında yapılır ve ancak dairelerden birinde iş tahminden fazla toplandığı takdirde tadilat icra edilebilir.

Evvelce arzedilmiş olan bir istatistiğe göre bütün Almanyanın vilâyet mahkemelerinde 2167 (Reis, daire reisi de dahil) hâkim mevcut idi [4].

Cinayet mahkemeleri

Cinayet mahkemesi, ceza mahkemelerinin en yüksek derecede olanıdır.

Vilâyet mahkemesi, ceza dairesinin vazifesi haricinde kalan bütün cinayet mevadını,, prensip itibarile ceza kanununun beş seneden fazla hidematı şakka ile cezalandırdığı cinayetlere müteallik davaları rüyet eder. (Madde: 80):

Fazla olarak Bavyera, Oldenburg ve Vürtemberg de matbuat vasitasile işlenen suçlar da cinayet mahkemesine aittir.

Cinayet mahkemesi, Vilâyet mahkemesi merkezinde kurulur ve aynı dairei kazaiyeyi ihtiva eder.

Her vilâyet mahkemesi merkezinde bir de cinayet mahkemesi bulunma-

[1] Bu vazifeler için ceza muhakemeleri usulü kanununa müracaat olunabilir.

[2] Her vilâyet mahkemesinde vasatı olarak Bavyerada: 188,742, Vürtemberg de 261,111, Saksonyada 424,686 nüfus düşmektedir.

[3] Presidium birinci reis ve daire reislerle en kıdemli azadan müteşekkildir

[4] Aynı istatistiklere göre bütün Almanyada 4242 Amts gerieht hâkimi, 23 birinci reis, 62 daire reisi ve 432 aza olmak üzere 552 istinaf hâkimi mevcut idi.

si zaruri olmadığından bazen müteaddit vilâyet mahkemeleri dairei kazaiyelerinde tek bir cinayet mahkemesi icrai kaza eder.

Cinayet mahkemeleri lüzumunda, merkez haricinde de ifayi vazife edebilirler.

Cinayet mahkemesi, teşkilâtın bidayetinde hâkimlerle Jürelerden terek-küp ederdi. Bu tarzı teşekkül, Alman teşkilâtında o tarihte mevcut cezaî hakkı kazanın üçüncü şeklidir.

Adli teşkilât kanununun ihzarında pek mühim bir rol oynamış olan Prüsyâ adliye nazırı Dr. Leonhardt, biraz da İhering den mülhem olarak Jüriyi «Hayatının son demlerini yaşayan inhitata mahkûm bir müessese [1]» suretinde tavsif ediyordu.

Dr. Leonhardt ın tahminleri bu son zamanlarda hakikate inkilâp eylemiş ve cinayet mahkemelerinin teşkilâtında esaslı değişiklikler yapılmıştır.

Bu değişiklikler mühim bir mevzu olan Jüri müessesesi ile birlikte tetkik edilmelidir.

III

Mıntaka mahkemeleri (Mafevk vilâyet mahkemeleri)

Amts mahkemelerile vilâyet mahkemeleri esas itibarile, ilk derece mahkemeleridir; onların üstünde mintaka mahkemesi, adaleti ikinci dereceden tevzi eder.

Mıntaka mahkemesi [2] müteaddit vilâyet mahkemeleri dairei kazaiyelerini ihtiva eder. Teşkilâtı müçtemi olup vilâyet mahkemeleri teşkilâtına müşabihdir.

Mıntaka mahkemesi, bir reisi evvel (Präsident) ile daire reisleri (Senatspräsident) ve müşavir (Rath) ünvanını taşıyan aza hâkimlerden terek-küp eder. Aynı azalar muhtelif dairelerde ifayi vazife edebilirler. Her mahkeme hukuk ve ceza dairelerine (Senate) ayrılır.

Reisi evvel, Dairei kazaiyedeki mahkemelerle memurlar üzerinde nezaret hakkını haizdir.

Azaların ve işlerin dairelere tevzi ve taksimi, Presidium tarafından icra edilir.

Mazeret veya gaybubet halinde reislerin kıdemlisi, reisi evvel, azaların daire reisine, azalar da yekdiğer'ne vekâlet ederler. Vekâlet edecek aza bulunmadığı takdirde Prüsyâ, Bavyera ve diğer vilâyetlerde vilâyet mahkemesi hâkimleri muavin aza olarak alınabilir. Bu suretle ilk derece hâkimlerinden birinin ve bazan alelâde bir Amts hâkiminin istinaf heyetinde vazife gördüğü vakidir.

Mazeret veya gaybubetin temadisi halinde mahkeme kadrosuna, «Hül-

[1] 21 Teşrinisani - 1876 tarihli celse.

[2] İbareyi kısaltmak için mafevk vilâyet mahkemesi yerine Mıntaka mahkemesi = istinaf mahkemesi diyelim.

«fsritter» muavin hâkimler ilâve edilir. Muavin hâkimler bilfiil hâkimlik edenler arasından seçilir.

Alman teşkilâtının bir hususiyeti de hâkimlik ve hatta muavinlik vazifesinin bile muayyen tecrübe devresini geçirmemiş olanlara ifa ettirilmemesi, bir başka tabirle, tecrübenin hâkimlik sandalyasında ve mahkemeye müracaat edenler üzerinde yapılmasına cevaz verilmemiş olmasıdır.

HUKUK MEVADDINDA : Mıntaka mahkemesi, vilâyet mahkemesinden ilk derecede sadır olan kararlardan istinaf olunanları rüyet eder. Hukuk işleri ile (Hususî manasında) ticaret işleri arasında hiç bir fark yapılmış değildir.

Ticaret daireleri kararlarından istinaf olunanlar, mıntaka mahkemesinin hukuk dairesine arz edilir.

CEZA MEVADDINDA : Mıntaka mahkemesi temyiz mahkemesi vazifesini görür.

Vilâyet mahkemesi ceza dairesinden ilk derece sadır olan kararlar aleyhine mahallî mevzuata müteallik [1] bir hukukî kaidenin ihlâli dolâyisile vaki olan temyiz talepleriyle aynı dairenin istinafen hükme rapteylettiği işlerden temyiz olunanların kâffesini (Federal veya mahallî bir hukuk kaidesinin ihlâli) tetkik eyler.

Bundan başka, vilâyet mahkemelerinden usule müteallik ittihaz olunan kararların itiraz mercii de ceza muhakemeleri usulü kanununun tayin eylediği ahvalde mıntaka mahkemesidir.

Mıntaka mahkemesi, hükümet tarafından vaki davet üzerine, idareye veya mevzuata müteallik hususatta, istişarî mahiyette beyanı mütalea eder.

Her mıntaka mahkemesi, hukuk ve ceza dairelerinden mürekkeptir. Daire adedi, Prüsyada reisi evvel, Bavyerada Presidium tarafından tesbit olunur.

İşlerin dairelere sureti tevziile, her dairenin vazifesini, adli sene başlangıcında tayin « Presidium » a aittir.

Müteaddit mıntaka mahkemeleri bulunan devletlerde içtihat vahdetini temin için, ceza işleri bunlardan yalnız birisine tevdi edilebilir. (Mer'iyet kanununun 9 cu maddesi).

Prüsyaya ve Bavyera, kanunun tanıdığı bu selâhiyeti kullanmışlardır.

Münich Mıntaka mahkemesi bütün Bavyerada Berlin mıntaka mahkemesi Prüsyada mahallî bir hukuk kaidesinin ihlâlinden dolayı temyiz edilen ceza işlerinin mercii tetkikidir.

Mıntaka mahkemesinin kararları Federal mahkemesinde kabili temyizdir. Temyiz sebepleri kısmı mahsusunda tetkik edilecektir.

Bundan başka mıntaka mahkemesi, vilâyet mahkemeleri arasında tehdüdüs eden merci ihtilâflarını halleder. Hukukî veya fili bir mâni dolâyisile vaki olan nakli dava taleplerini karara bağlar. (Hukuk usulü muhakemeleri kanununun 36 ve ceza usulü muhakemeleri kanununun 12 inci maddeleri).

Kanun, Ceza mevaddında, Mıntaka mahkemesine yüksek bir mürakabe vazifesi de tevdi eylemiştir.

[1] Federal değil.

Bir cürmün ihbarı üzerine müddei umumilik hukuku amme davasının açılmasına mahal olmadığına karar verdiği takdirde mutazarrır olan taraf Mıntaka mahkemesine itiraz eylemek hakkını haizdir. Mıntaka mahkemesi dosyayı tetkik ve icabında Anket icrasından sonra amme davasının açılmasını emredebilir. (Ceza muhakemeleri usulü kanunu madde : 170 - 175).

Bu suretle Mıntaka mahkemesi adaletin âli nazımı ve amme davasının yüksek mürakibi vazifesini ifa eylemiş oluyor. Çünkü takibatın icra veya ademi icrası müddei umumiliğin mutlak iradesine bağlı kalmamakta ve müstakil ve bitaraf bir merci olan Mıntaka mahkemesi herkes için kanunun himayesini tesis ile hürriyet ve serbestiye çok mühim bir teminat bahşeylemektedir.

Bundan başka nizasız işlerden bazıları Mıntaka mahkemesine tevdi edilmiştir. Bu işleri, usul kanunları ile sair kanunlar tayin eder [1].

(Vilâyet mahkemesinde, nizasız işlerde verilen kararların itirazen tetkiki, merci ihtilâfının halli, tesislerin idaresi, evlât edinmelerin tasdiki, vesa-yet işlerindeki itirazların-tetkiki, noterler hakkında inzibatî muamele tayini ilâ).

Mıntaka mahkemesinin siyasi mahiyette vazifeleri mevcuttur. Saxe - Cobourg - Gotha da, ceza dairesi, meclisi mebusan tarafından hakkında takibat icrasına karar verilen nazırlar ile yüksek dereceli memurları muhakeme eder.

(Bade) da Mıntaka mahkemesi azaları, nazırları muhakeme ile vazifedar olan divanı alinin tabii azasındandır. Teşkilâtın bidayetinde bütün Almanya-da (28) yalnız Prüsyada (13) mıntaka mahkemesi mevcut idi.

Mıntaka mahkemelerinin dairei kazaiyeleri gayet geniş olup vasatî olarak 78 kilometre diyametreli bir sahada 1,615,502 nüfusu ihtiva eylemektedir. [2] (Prüsyada 2,131,622, Bavyerada 1,056,955 dir.)

Her mıntaka mahkemesi vasatî olarak Prüsyada 83 Amts 7 vilâyet, Bavyerada 54 Amts, 5 vilâyet mahkemesini muhtevidir.

28 mıntaka mahkemesinde 28 birinci reis, 62 daire reisi, 432 aza olmak üzere 522 istinaf hakimi vardır. Bundan 283 çü Prüsyaya, 91 ri Bavyeraya aittir.

IV

Temyiz mahkemesi - Reichsgericht

Her devlette ayrı ve müstakilen icrayi kaza eden ilk derece mahkemeleri ile istinaf mahkemelerinin fevkinde hakkı kazası, bütün Almanya ölkesine şamil tek bir mahkeme, temyiz mahkemesi ; (Reichsgericht) vardır. Mahallî ve federal, bütün mevzu'ata hâkim olan bu yüksek mahkeme Almanya dahilindeki kazaî teşekküllerin kâffesini mürakaba, kaza ve içtihat vahdetini

[1] Nizasız işler hukuk dairesinde görülür.

[2] En çok nüfusu ihtiva eden Breslau Mıntaka mahkemesi dairei kazaiyesinde 4,007,925 en az olan Oldenburg da 299,022 nüfus vardır. (F. 1,380,950).

temin ile mükelleftir. Adaletin âli nazımı vazifesini görerek bütün mahkemelere şamil nüfuzile hepsini, kanuna itaata sevkeder.

İçtihat vahdetini ve kanunun yeknasak olarak tatbikını temin zımında her memleket için faydalı olan temyiz mahkemesi federal teşkilâtı devletler için zarurî bir müessesedir.

Federe devletlerde mevcut muhtelif kazaî teşekküller arasında böyle bir bağ mevcut olmasaydı mahallî ihtiraslar ve siyasî rekabetler müvacehesinde kanunun vahdeti yerine mütezat ve mübayin içtihatlar kaim olurdu.

Bütün mahkemelerle onların kanunu anlayıştaki istiklâl arzuları fevkinde, kanunun tatbiki hakkında son söz kendisine ait, tek bir mahkemenin mevcudiyeti bu noktadan da zarurîdir.

Bu mülâhazalar ilcasile Alman teşkilât kanunu mahallî temyiz mahkemeleri ile ticaret mahkemei âliyesi yerine imperatorluk temyiz mahkemesini ikame eyledi.

Teşkilât projesi temyiz mahkemesinin bulunacağı mahallin imperatorun kararnamesile teayyün edeceğini kabul eylemişti. Parlamento hükümdara bu hakkı vermek istemedi.

Mesele filhakika mühim ve millî menfeatları ortaya atacak mahiyette idi. Onun bütün Almanyayı temsil eden parlâmentoya ait olması lâzımlı idi.

11/Nisan/1877 tarihli kanun heyecanlı münakaşalardan sonra temyiz mahkemesinin Leipzig de bulunacağını tesbit eyledi. 1/Teşrinievvel/1879 tarihinde temyiz mahkemesi büyük ve muhteşem merasimle yerleştirildi. Birinci reis ile baş müddei umumî adliye nazırı Dr. Friedberg huzurunda, daire reisleriyle diğer azalar birinci reis huzurunda ant içtiler.

Adliye nazırı, birinci reis ve baş müddei umumî irat eyledikleri hitabelerde temyiz mahkemesini, imperatorluğun istinat eylediği en heybetli ve sağlam temel direği, Alman ittifadının Sembolö - remzi ve kalesi olarak selâmladılar.

Temyiz mahkemesinin teşkilâtı ile vazife ve selâhiyeti ve temyiz hâkimlerinin vaziyeti, adli teşkilât kanununun 125 - 141 inci maddeleri ve Federal kararnamelerle muayyendir.

Temyiz mahkemesi hukukî ve cezaî sahada bütün mahkemelerden sadır olan nihai kararlardan temyiz edilenleri tetkik eder. (Madde : 135 - 136).

HUKUKTA : Mıntaka mahkemelerinden istinaf neticesinde sadır olan kat'î hükümler aleyhinde temyiz yoluna müracaat edilebilir. Bu usul, İtalya ve Fransada mevcut temyiz usulüne müşabih olup temyiz edilen hükmün nakzedilmesini istihdaf eder.

Temyiz yolu ancak mıntaka mahkemelerinin kat'î kararları aleyhinde açıktır. Fransız teşkilâtında olduğu gibi vilâyet mahkemelerinin derecei ahîrede verdikleri kararlar aleyhine temyize müracaat imkânı yoktur.

Vazii kanunun, mevzuu ekseriyetle 300 markı tecavüz etmeyen bu kabil davalara müteallik hükümleri, temyizi icap ettirecek ehemmiyette görmediği anlaşılmaktadır.

Mıntaka mahkemesinden derececi nihayede sadır olan kararların hepsi kabili temyiz değildir. Temyiz kabiliyeti miktar veya kıymeti 1500 markı tecavüz eden davalar için tanınmıştır. Kıymet takdiri mümkün olmayan davalarla, amme nizamını alâkalandıran hususat bu kayıt haricindedir.

Bundan başka ahkâmı şahsiyeye ve aile hukukuna müteallik işlerin kâffesi kabili temyizdir

Temyiz talebi kanuna muhalefet veya kanunun yanlış tatbiki sebeplerinden birine istinat etmelidir.

İhlâl edilen kanun Federal bir kanun veya mintaka mahkemesinin men, sup olduğu devletten gayri bir devletin kanunu olmak icap eder. Çünkü bir mintaka mahkemesinde tatbik edilmekte olan mahallî kanunun mübâyin içtihatlarla yol açacağından epdişe edilemez.

Temyiz talebi tebliğinden bir ay içinde hükmü veren mahkemeye bir istida verilmesi olur. Temyiz eden taraf hükmün hangi cihetine itiraz ve neden dolayı bozulmasını talep etmekte olduğunu ve ihlâli temyize sebep olan hukukî kaideyi esbabı mucibe lâyihasında beyan eder. Teblig tarihinden itibaren bir aydan aşağı olmamak üzere reis tarafından muhakeme günü tayin edilir.

Usule müteallik muamelâtın kâffesi temyiz mahkemesi nezdinde vazife gören bir avukat tarafından ifa edilir. Muhakeme şifahî ve alenidir.

Hukuk usulü muhakemeleri duruşmadan önce davanın raporte edilmesini mecburî kılmamış olmakla beraber, filiyatta daima bir rapor tanzim edilir. Reis tarafından irae olunan raportör aza dosyayı telhis eder ve karar projesini kaleme alır.

Raportör, raporunu muhakeme gününden en az bir hafta evvel yazılı olarak reise tevdi etmek mecburiyetindedir.

Reis, raporu tetkikten sonra, işi ikinci bir raportör azaya tevdi selâhiyettardır.

Temyiz mahkemesi, istida ve lâyihada dermeyeran olunan hususat ile mukayyettir ve umumî kaide olarak vakıaları, temyiz olunan hükümde tesbit olduğu veçhile kabul ederek sadece davanın hukukî cihetlerini, ahkâmı kanuniye ve usuliyenin tatbik edilip edilmediğini tetkik eyler.

Temyiz sebepleri varit görülmediği takdirde Mıntaka mahkemesinin kararını tasdik eder. Hükmün bozulmasını mucip esbap mevcut ise, işi, yeniden bir karar verilmek üzere, hükmü veren mahkemeye (Ayni daireye) iade eder.

Mahallî mahkeme, hukukî kaidenin tatbiki noktasından, Federal mahkeme kararile mukayyettir.

Hukuk usulü muhakemeleri kanununun 507 - 550 inci maddelerinin tayin ettiği ahvalde, temyiz mahkemesi, bizzat davanın esasına hükmedebilir. [1]

Bundan başka, temyiz mahkemesi Mıntaka mahkemesince ittihaz edilen bazı kararların da itiraz (Beschwerde) merciidir. Bu takdirde tetkikat evrak üzerinde yapılır.

[1] Usulü dairesinde tesbit edilen vakıalara kanunun yanlış tatbik edilmiş olması veya adli tarikin açık bulunması halleri.

Cezada: İmperatörlük mahkemesi, Vilâyet mahkemeleri ceza daireleriyle cinayet mahkemeleri hükümlerinden temyiz olunanları teklif eder.

Temyiz, hukuk mevadında da olduğu gibi hükmün kanuna muhalif olması sebebine müstenit olmalıdır.

Vilâyet mahkemesi hükümlerine karşı vaki temyiz talepleri Federal bir kanunun veya müteaddit devletlerde tatbik edilen bir kanun hükmünün ihlâli sebebine müstenit olduğu takdirde «Reichsgericht» e yapılır.

Ihlâl edilen kanun, hükmü veren mahkemenin mensup olduğu devlet kanunu ise temyiz mercii Mintaka mahkemesidir.

Bununla beraber vergi kanunlarına muhalif hareketten dolayı verilen hükümler, - Bu vergi Federal hazineye ait olduğu takdirde - Vilâyet mahkemesi müddei umumî tarafından vaki talep üzerine Reich temyiz mahkemesinde temyiz edilebilir.

Temyize gelen ceza işleri ceza dairelerine tevzi edilir. Daire reisi her iş için bir raportör tayin ve dosyayı ona tevdi eder. Raportör, duruşmadan önce raporunu yazılı olarak reise vermek mecburiyetindedir. Muhakeme şifahî ve alenîdir. Maznun duruşmada hazır bulunabileceği gibi, kendisini vekâletnameyi haiz bir müdafî ile de temsil ettirebilir.

Duruşmada, raportör aza raporunu okuduktan sonra müddei umumilik maznun veya müdafîi iddia ve müdafaalarını beyan ve bunları izah için söz alırlar.

Hükme esas olarak tesbit edilen vakialara tatbikında, kanuna muhalefet edilmesinden dolayı o hüküm bozulmuş ise, temyiz mahkemesi aşağıda yazılı hallerde bizzat davanın esasına hükmeder :

A) Vakıanın daha ziyade tenvirine hacet kalmaksızın yalnız beraete veya tahkikatın tatiline karar verilmesi iktiza ederse;

B) Temyiz mahkemesi müddei umumiliğin iddiasına mutabık olarak kanunda yazılı cezanın en aşağı derecesini tatbik etmeyi muvafık görürse.

Sair hallerde temyiz mahkemesi işi, yeniden tetkik ve hükmolunmak üzere hükmü bozulan mahkemeye veya o derecede diğer civar bir mahkemeye gönderir.

Hüküm, Mahkemenin haksız olarak kendisini vazifeli veya selâhiyetli görmesinden dolayı bozulmuş ise iş vazifeli veya selâhiyetli mahkemeye gönderilir.

Cinayet mahkemelerinden sadır olan beraet hükümlerine karşı müddei umumilik, Ancak, mahkemenin kanun dairesinde teşekkül etmemiş olması, vazife ifadan kanunen memnu olan Jurelerin hükme (Verdict) iştirak etmemesi, Cümhuriyet müddei umumisi yahut kanunen vücudu lâzım diğer şahsın gıyabında duruşma yapılması sebeplerine müsteniden temyiz yoluna mürcaat edebilir.

Hükmü yeniden tetkikle mükellef olan mahkeme, hukukî kaidenin tatbiki noktasından temyiz mahkemesinin kararile bağlıdır.

Temyiz mahkemesinin kanunla muayyen ahvalde davanın esasına hükme

debilmesi, Fransız kanununun hilâfına olarak muamelâtta sür'at ve besateti mucip olan bir usuldür.

Temyiz mahkemesinin bu esas vazifesinden başka usul kanunlarıyla diğer kanunlarda muayyen bazı vazifeleri vardır.

Bu müteferri vezaifin teşkilât noktasından tahlile değer hususiyetleri yoktur. [1]

Teşkilâtın bidayetinde imperatorluk mahkemesi beş hukuk ve dört ceza dairesini ihtiva ediyordu. Her daire yedi kişi ile teşekkül eylediğine göre I birinci reis, 8 daire reisi ve 63 aza ki ceman 73 temyiz hâkimi mevcut idi. Ahîren kabul edilen bir kanun ile teşekkül nisabı ve daire adedi değiştirilmiştir [2]

Birinci reis, heyeti umumiyelere ve mensup olduğu daireye riyaset eder. Mesainin umumî idare ve mürakabesi mürafaa günlerinin tayini ve servisin iyi işlenmesini temin için lüzumlu gördüğü bilcümle tedabirin ittihazi birinci reise aittir. Mazereti halinde birinci reise idarî vazife itibarile, daire reislerinden en kıdemlisi vekâlet eder.

Azaların dairelere tevziile işlerin mahiyetleri itibarile bu daireler arasında taksimi adli senenin başlangıcında Presidium tarafından icra edilir. Presidium, birinci reisle, daire reisleri ve en kıdemli dört azadan müteşekkildir. Bu hususlar bir sene için hüküm ifade eden bir kararnamede (Verfügung) tesbit edilir.

Teşkilâtın bidayetinden beri işler, mahiyetleri ve coğrafi taksim itibarile, dairelere dağıtılmaktadır.

Temyiz mahkemesinin tatbik ile mükellef olduğu mahallî kanunların mühim bir adede balığ olması bu iki çeşit tevzi usulünün memzuç olarak kabulüne saik olmuştur.

[1] Mıntaka mahkemeleri arasındaki merci ihtilâflarını halletmek hukukî veya filî sebepler dolayisile vaki nakli dava taleplerini tetkik eylemek, Bir mahkemeden gönderilen istinabeyi ifadan imtina suretile hadis olan ihtilâf hakkında karar vermek, Mısır ve uzak şarkta Capitulaire rejimli mahkemelerden sadır olan hükümlerle ihtira beratlarına müteallik idarî mercilerden verilen kararları istinafen tetkik eylemek meelise arzedecek kanun projeleri hakkında resmî mütalea beyan etmek, Federal memurlar hakkında ittihaz olunan inzi-batî muamelelerden istinaf olunanları tetkik eylemek.. İlä

[2] Temyiz teşkilâtını tadil eden mezkûr kanun metni yedimizde mevcut olmadığından bu bapta daha fazla tafsilât verecek vaziyette bulunmamaktayız.

İnkılâp Hukukumuz^[*]

NECİP ALİ

Devlet mefhumu, hürriyet ve daha birçok mefhumlar gibi hukuk mefhumu da muhtelif zaman ve muhitler içinde ayrı ayrı telâkkilere tabi olmuştur. Bir asır evvelki hukuk telâkkisi ile bu günkü hukuk telâkkisi arasında Tibet'in yüksek dağlarında mücerret ve derunî bir hayat yaşayan bir Buda Rahibiyle Sorbon'daki bir hukuk profesörünün bu mefhumu anlayışları kadar derin ve esaslı farklar vardır. Cemiyetin içtimai temayüllerinin, fkrî hareketlerinin ve nihayet iktisadî şartlarının müşterek bir ifadesi olan hukuk mefhumunun bu hareket ve şartlara tâbi olarak daimî bir değişme içinde bulunması da gayet tabiidir. Fransız inkılâbına kadar hukuk mefhumu Allahın her türlü akliselimi kendilerine bahşettiğini iddia eden hükümdarların ağzından çıkan sözlerle din kaideleri ve bir de cemiyetin içinde yaşayan an'anelerden ibaret sayılırdı. Fransız ansiklopedistlerinin ve ona takaddüm eden ilim cereyanlarının tesirleri altında kalan Fransız inkılâpçıları « Tabii hukuk » nazariyesine inanmışlardı. İşte Hukuku Beşer Beyannamesinin ve onun üzerine kurulan Fransız inkılâp hukukunun dayandığı esaslı temel bu « Tabii hukuk » nazariyesi olmuştu. Tabii hukuk nazariyesini ebedî bir hakikat gibi kabul edenler cemiyete ve onun şartlarının takip ettiği seyre nüfuz edememişlerdi. İnkılâpçılar o zamana kadar görülmedik bir dehşetle eski müesseselere hücum ettikleri halde ve bütün iddialarına rağmen hukukî telâkkilerinde eski sistemlerden ayrılmamışlardı. Mücerret bir mevcudiyet halinde anladıkları hukuka, belki de bilmiyerek, metafizik bir varlık izafe etmişlerdi. Profesör Deguit'in dediği gibi insanlar bir şeyi izaha muktedir olmayınca ona derhal tabiatın üstünde bir varlık izafe edivermiştir. Hukuk, kendisine böyle bir varlık izafe edilince ve tabiat ve cemiyet şartlarından müstakil bir benliğe malik olunca az çok statik bir mahiyet arzeder.

Şu hale göre inkılâptan evvelki hukuk telâkkisi ile inkılâptan sonraki telâkki arasında derin bir sistem farkı olmaktan ziyade bir renk farkı vardır. Yalnız insanlara verilen hürriyet hakkıdır ki, sonradan başka görüşlerin ve başka sistemlerin doğmasına ve inkişafına imkân vermiş ve Fransız İnkılâbı bu sayede feyizli olmuştur. Bizde tanzimat hareketinin, 93 ve hatta 24 meşrutiyetin büyük bir inkılâp hareketi sayılmamasının hakikî sebepleri ortaya yeni ve radikal bir hukuk sistemi koymamasından ileri gelmiştir. Bizde bir asır evvel hukuk menbaları iradei seniye ve fıkıh idi. Padişahların herhangi bir meseleye dair olan fikir ve noktai nazarları bir kanun hüküm ve mahiyetinde idi. Bizde bilhassa devlet ricali arasında yarım asır evvelki fikir ve zihniyeti anlatmak için Mithat Paşa muhakemesinden bir misal getirmek isterim. Abdülaziz'in hal'i meselesinden dolayı tevkif edilip muhakemesi yapılan

(*) Mayıs 1934 tarihli Ülkü mecmuasından

Mithat Paşa hakkında ne muamele yapılması icap edeceğini Abdülhamit bir kere de sabık ve haldeki vükelâsından sormuştu. Verilen cevaplar üçe ayrılabilir. Mühim bir kısmı Abdülaziz gibi kusursuz bir padişahı tahtından indirmek cüretinde bulunduğundan dolayı hakkında en şiddetli kanunî hükümlerin tatbikını istiyor. Bir kısım zevat ise hakikaten büyük bir cesaretle mahkeme kararının tesir altında verilmiş bir karar olduğunu söyleyerek affa mazhar olması temennisinde bulunuyorlar. Üçüncü bir kısım ise « ilhami rabbanî kalbi şahaneye her ne veçhile varit olursa isabet ondadır » diyorlardı. Bu surette fikir ve mütalea yürütenlerin adedi o zaman hakikaten çoktu. Herhangi bir mesele hakkında çıkan iradeyi anlatabilmek için kullanılan parlak ve süslü kelimelerin delâlet ettikleri fikirde hakim olan zihniyet tetkik edilirse bu manayı daima buluruz. Osmanlı Devletinin 24 meşrutiyetine kadar çıkan kanunları da biraz daha şekillendirilmiş bir iradeden başka bir şey değildi. Fıkıh esasları ise menbalarını tamamiyle Kur'an ve sünnetten almıştı. Bunlar değişmez, ezeli kaidelerdi ; icmaı ümmet, kıyasıfukaha bizim zannettiğimiz manada serbest münakaşa esaslarına müstenit değildi. Nassın kalın çerçevesi içinde fikirler hapsedilmişti. Tanzimat ve 93, 24 meşrutiyetleri birinci kısım hukuk menbainı az çok tadil etmiş ise de ikinci kısım hukuka müessir olmamıştı. Kanunu esaside şer'i şerifin hükümlerinin icrası ve ona mugayir kanun yapılamaması kaydı mevcut idi.

İçtimai hayatı tanzim eden medenî hükümler değişmedikçe siyâsî hakların muasır telâkkiye göre verilmesinde o kadar büyük bir fayda yoktur. İşte Büyük İnkılâbımıza kadar devam edip gelen vaziyetin mümkün olabilen hulâsası şu idi:

1 — Siyâsî haklar bahsinde eskisine nisbeten bir parça fark vardı. Padişahların nihayetsiz arzu ve iradelerine pek az bir set çekilmişti. Artık padişah ilk ceza kanunumuzda tarif ve ifade edildiği veçhile istediği zaman herhangi bir adamı öldürtemiyecekti. Reşit Paşanın Gülhane Hattını okuduğundan dolayı gösterdiği cesareti tebrik edenlere: «Her an ölmekten ise bir defa ölmeği tercih ettim» diye mukabele ettiği meşhurdur. Reşit Paşadan sonra Âli ve Fuat Paşalar Abdülâzizin istibdadına hayli karşı koymuşlardı. Fakat Abdülhamit vaziyeti gene eski hale çevirmek istedi ve kısmen de muvaffak oldu. Bu hal 24 meşrutiyet ne kadar devam etti.

2 — Asıl hukuk mevzuuna dahil olan meseleler fıkıhın ezeli kanunları içinde ebedî bir hayat iddiasında idi. İşte, Büyük İnkılâbımız bunu yıktı. Şu hale göre inkılâbımızın kendisine göre bir hukuk telâkkisi mevcut olup bunun ayırt edici prensipleri de vardır.

A — Hukuk menbaları hükümdarların elinden alınarak ve gükten indirilerek cemiyete verilmiştir.

B — Eskiden hukuk tamamiyle statik bir telâkkiye tâbidi. İnkılâp hukuku tamamiyle dinamik esaslara dayanır. Büyük Millet Meclisi bu hareketin merkezidir. Türk inkılâbına göre hukuk cemiyetin haricinde veya üstünde değildir. Bizzat cemiyetin içindedir. Hukuku cemiyet doğurur. Adasında sakin ve yalnız hayat yaşayan Robenson için herhangi bir hukuk telâkkisi tasavvur

edilebilir mi? Binaenaleyh en geniş manasıyla hukuk telâkkisi cemiyetin vaziyetine içtimai ve iktisadi şartlarına tâbidir. Cemiyetin temayülü ne ise hukuk da onunla ahenkleşmek ıztırasında. Gerek fertlerin birbirleriyle ve gerek fertlerin cemiyetle olan münasebetlerinde gözetilen esaslarda devlet ve âdeme menfaatleri hâkimdir. İki şahsın mütekabil iradelerinin bir nokta üzerinde birleşmesinden hasıl olan akit ve mukavelelerin bir hüküm ifade edebilmesi için teşkilâtı esasîye, borçlar kanunu ve kanunu medenideki esaslara uygun olmaları icap eder. Bu itibarla devlete mümkün olan en büyük salâhiyet verilmiştir.

Cemiyet lüzum gördükçe devletin selâhiyetlerini daha bazı hususlara teşmil edebilir. Fakat bunun cemiyetce görülen icap ve vaziyete göre çizilmiş bir hududu vardır. Bu hudut bugün teşkilâtı esasîye kanununun beşinci fashında çizilmiştir. Bu hudut çerçevesinin genişletip daraltılması içtimai temayüle ve millî zaruretlere bağlıdır. Kanaatimizce Türk İnkılabının bilhas-sa hukukî sahada yarattığı bu eser çok büyüktür. Bize göre bu günkü esastımızda ve prensiplerimizde değişiklik yapmaga şimdilik katî bir zaruret mevcut değildir.

Hukuk Bakımından Buhran

Prof. ŞEVKET MEHMEDALİ

Büyük Cihan Harbinden sonra yavaş yavaş hât bir devreye giren ve son senelerde «İktisadî buhran» denilen tarihin kaydetmediği c'hanşümul, marazî bir halet içinde yaşamaktayız. İktisatçıların «İktisadî buhran» dedikleri ve içtimai ve marazî haletin menşeleri, saikleri hakkında bizzat iktisatçılar hayli derin araştırmalardan sonra çok şeyler söylediler ve çok muhtelif neticelere vardılar.

Bazen, Umumî Harbin sonunda galibiyet ve tahakküme istinat ederek yapılan muahedelerin vücade getirdiği zarurî bir netice olduğunu ifade etmekle iktifa ediyorlar. Bazen de, «Surproduction» denilen fazla istihsalât neticesinden hasıl olmuş arizî ve geçici bir buhran telâkki ediyorlar. Birçokları da, onsekizinci ve ondokuzuncu asırların kurmuş oldukları kapitalist iktisat rejiminin inhidamı şeklinde göstermeğe çalışıyorlar.

İktisadî buhranın sebepleri hakkındaki fikirler ne kadar çok ve münakaşaya değer mahiyette ise, beşeriyeti bu buhrandan kurtarmak, onu mesut bir cennet hayatına kavuşturmak için gösterilen çareler de o kadar çok ve muhtelifdir. Daha doğrusu, bu mesele, iktisadî mezhepler tarihi ile tev'em,

[1] Ankara Hukuk Fakültesinde verilen konferanstan derlenmiştir.

giden, onun kadar derin bir maziye malik olan çok eski bir muadelei içtimaiyedir.

İktisadî meseleler, daha umumî ve şümüllü manasiyle içtimai bir hadise olmaktan başka bir şey değildir. İçtimai hadiseler ise birbirine bağlı ve birbirine dayanan muhtelif unsurlardan tereküp ettiğinden bunları yalnız bir bakımdan ve meselâ, yalnız iktisat bakımından tetkik etmek salim bir neticeye vasil olmak için doğru bir metot değildir. Bu itibarla, buhranın mahiyetini, hukuk bakımından da tetkik ve tahlil etmek zaruretinin hisseyledik. Hukuk dediğimiz zaman, geniş manasında, içtimai münasebetlerin düzenini kuran ve yaşatan içtimai ahenk prensiplerini kastediyoruz. İçtimai düzeni kuran ve yaşatan kuvvete bugünün ilim lisanında «Hukuk» derler. Bu itibarla, insanlar arasındaki iktisadî ve içtimai münasebetler muntazam bir ahenk içinde cereyan ettiği müddetçe sakin ve tabî bir muâseret hayatı hüküm süreceği gibi, bu ahengin herhangi bir şekilde ve herhangi bir saikle bozulması da «buhran» ı ifade eder. Binaenaleyh, buhran adını verdiğimiz içtimai düzensizliği hukuk bakımından da tetkik etmek lüzumlu ve zaruridir.

*
* *

Başta Avrupa ve Amerika milletleri olduğu halde bugünün medenî milletleri tarafından tatbik edilen hukuk, köklerini eski Roma ve Cermen hukukundan alan, kurunuvustai hukuk telâkkilerini onsekizinci ve ondokuzuncu asırların ferdîyetçi zihniyeti ile tekemmül ettiren bir hukuk sistemidir.

Eski Roma'nın hukuk tarihindeki yeri, umumî medeniyet hayatındaki mevkiinden çok daha yüksektir. Roma hukukçularının keskin bir mantık ve derin bir görüş mahsulü olarak vücûde getirip yaşattıkları hukuk, şüphesiz ki o devrin ihtiyaçlarına en uygun ve alâkadar olduğu içtimai hayata maddî ve manevî bir düzen verebilmek itibarıyla çok ilmî bir hukuk sistemi idi.

Böyle olmakla beraber yirminci asrın ileri hayat tekniği karşısında onbeş yirmi asırlık ihtiyari bir maziye malik olan bu hukuk sistemine bugün, amelî hayat bakımından, aynı kıymeti izafe etmek mümkün değildir; çünkü, bir cemiyeti terkip eden fertler nesilden nesle değiştikleri gibi bizzat cemiyet hayatının kıymet telâkkileri, ve kavrayış tarzları da daima değişmekte ve tekemmül etmekte olduğundan cemiyet hayatının düzenini kuran hukuk telâkkilerinin de aynı tekâmül istikametinde değişmesi zaruridir. İçtimai hayat hareketleriyle hukukun tekâmül hamleleri arasında ölçülü bir benzeyişin varlığı, medeniyeti ve kültür yüksekliğini ve binneice içtimai refahı ifade ettiği gibi, tatbik edilen hukuk sistemleri hayatın yeni icaplarına uygun olmazsa içtimai bir düzensizlik başgösterir ki, bu bozuk düzenin başka bir tabiri de buhrandır.

Buhran, içtimai hayatın bünyesine nüfuz edecek kadar kuvvetli değilse arizidir. Siyasî, iktisadî veya hukukî bazı tedbirler ile bertaraf edilebilir. Bilmukabele içtimai bünye ile alâkadar ise, bunun çaresi ihtilâl ve inkılâptır. Yani, muhafazakâr bir hukuk sistemi ile müterakkî hayat şartları arasında

bu mücadele baş gösterir ki, bu mücadelenin zaferi eski hukuk sisteminin yıkılması, mağlûbiyeti de içtimai ve siyasi millet hayatının göçmesidir.

Tarihte hukuka medar olan hayat telâkkisine engel olmak değil, ön olmaktadır. Bu sırrı halledabilen hukukçular, bir milletin hayatında en canlı rolleri ifade edebilen bahtiyar insanlardır. İnkılâpların meşum rolleri de, ölü hukuk kaidelerini marasız bir tassaupla muhafazaya uğraşan hukukçulara düşmüştür.

Fransızların büyük ihtilâli bu fikirlerimizin en bariz bir misalidir. Romanın inhidamından sonra, Feodalite ve Kraliyet devirlerinin vücade getirdikleri Hiyerarşik içtimai sınıf teşkilâtında fertlerin hürriyet ve yaşamak serbestisi ekalliyet lehine ve ekseriyet aleyhine o kadar değişmişti ki, bunun bir aksülâmeli olarak ihtilâl hareketleri başgösterdi. Yani, bozulan hayat şartlarını düzenli bir hale getirmek kudretini gösteremiyen mutaassıp hukuk sistemleri ile yeni hayat ihtiyaçları arasında bir mücadele başladı. Neticede ihtilâl muvaffak oldu. İhtilâlciler, kendi düşündükleri gibi yeni hayatın düzenini kuran yeni bir hukuk sistemi vücade getirdiler. Hürriyet şarkılarını terennüm ederek çarpan ve muvaffak olan ihtilâlciler, ihtilâlden önceki fikir cereyanlarının tesirleri altında ve hürriyet aşkının sarhoşluğu içinde ferdi yetçi bir hukuk ideolojisi vücade getirdiler. Fransız ihtilâlinin doğurduğu fikirler, bütün Avrupa ve cihan milletlerine sirayet ederken, o günün ihtiyaçlarına uygun düzenli bir hayat kuran hukuk umdeleri de aynı mevcelerle bütün cihana dağıldı.

*
* *

O gündenberi büyük bir asır ve seneler geçti. Buharın makineye tatbiki, karada ve denizde büyük ve seri nakliye vasıtalarının inşası... Avrupa ve Amerikada yüksek bir tekniğe istinat eden taşkın bir medeniyet hayatının inkişafını temin etti. Ticari ve sınaî teşebbüsler hudutsuz ve ufuksuz bir sahada genişleye genişleye kendilerine yeni pazarlar bulabilmek için müstemleke yollarına düştüler. Nihayet, büyük teşebbüsler için büyük sermaye kütlelerine ihtiyaç vardı. Ticaret şirketleri, bilhassa anonim şirketler ve bu şirketlerin fevkinde sermaye konbinezonları bu ihtiyacı tatmin edecek teknik usulleri temin edebildiği gibi, ferdiyatçı bir hukuk sistemine dayanarak yaşayan liberal iktisat umdelerinin tabii bir neticesi olarak rekabet serbestisi karşısında da kartel, tröst teşkilâtları vücade getirildi.

Hadiseleri olduğu gibi tetkik ederek hükümlerimizi realitelere istinat ettirebilmek için, ondokuzuncu asrın ikinci yarısında ve bilhassa yirminci asrda dikkate değer hât bir şekil alan sermaye kümeleşmesi (concentration) hareketleri üzerinde biraz tevakkuf etmek lâzımdır.

Basitten mürekkebe doğru bir tekâmül seyri takip eden sermayenin kümeleşmesi hareketleri, gerek saikleri ve gerek erişmek istediği gayeler itibarıyla başka başka istikametlerde yürüdüğü gibi, her memleketin ihtiyaçlarına ve bilhassa hukukî mevzuatına göre de başka şekiller ve başka isimler altın-

da seyrini takip etmemiştir. Maamafih, umumî bir görüşle ve teknik bir bakımdan bu hareketleri üç safhaya ayırabiliriz.

1 — Sermaye kümeleşmesi hareketlerinin ilk tecellisi, sermayenin hakiki şahıslardan hükmi şahısların uhtesine intikal etmesi şeklinde görüyoruz. Bu sahnenin en büyük rolü anonim şirketleri tarafından ifa edilmektedir. Anonim şirketlerinin çekirdeğini teşkil eden ve hissə senedi, yahut aksyon denilen vesaik vasıtasıyla küçük tasarruf sahipleri de büyük teşebbüslere iştirâk imkânını bulmuş oluyorlardı. Bu suretle sermaye, bir taraftan aksyon namı altında küçük cüzülere ayrılarak kolaylıkla tedavülü mümkün, müteharrik bir hal kesbediyor, diğer taraftan da bu küçük cüzüler anonim şirket çerçevesi içine toplanarak büyük bir kütle, bir kuvvet şekline inkılâp etmiş bulunuyor. Bunun için içinde yaşadığımız iktisat alemine Almanlar (Effekten kapitalismus) yani aksiyon sermayedarlığı diyorlar.

2 — Toplu sermayelerin ticaret ve sanayi hayatında bir kuvvet halinde çalışması aynı sahalarda çalışan diğer kuvvetler ile çarpışmasına sebebiyet veriyordu. Liberal iktisat rejiminin kabul ettiği rekabet serbestisi, bu çarpışmaları, içtinabı mümkün olmayan bir hadise şekline soktu. Maamafih «rekabet rekabeti öldürür» kaidesinin tabii bir neticesi olarak, rakip müesseseler arasında derhal başgösteren anlaşma temayülleri yalnız mücadeleyi bertaraf etmekle kalmadı, sermayenin kümeleşmesi için yeni usuller meydana getirdi. Hukukî mevcudiyet ve şahsiyetlerini muhafaza ettikleri halde rekabeti bertaraf etmek ve bu suretle filî ve mahdud bir inhisar hayatı vücade getirerek fiyatların düşmesine mani olmak veya yükselmesine çalışmak maksadiyle muhtelif müesseseler arasında yapılan bu nevi anlaşmalara «kartel» adı verilmektedir. Muhtelif memleketlere ve vaziyetlere göre «kartel» «consortiom» veya «coalition» gibi isimler altında vücade getirilen bu teşekküllere giren müesseseler, hukuk bakımından kendi varlıklarını muhafaza etmekle beraber satış piyasalarının tayini veya istihsalâtın tahdidi ve bilhassa fiyatların tesbiti hususlarında isteklerine hakim olmayıp kartelin emirlerine tabidirler.

Avrupa memleketlerinin mühim bir kısmında kartel hayatını tanzim eden ve suiistimallerin önüne geçmeğe çalışan hususî kanunlar mevcut olduğu halde, Türk hukukî mevzuatında, umumî ve hususî kanunlarımızda bu nevi teşkilâtlara düzen verebilecek kayıtlara tesadüf edilmemektedir. Gerçi, piyasada mevcut muayyen bir takım emtiayı satın alarak toplamak ve fiyatı yükselttikten sonra tekrar satmak gibi az çok hileli vasıtalar kullanan ve «corners» veya «ring» adı verilen teşkilâtlar hakkında Türk ceza kanununun 358 inci maddesi mevzuabahs edilebilirse de bugünkü kanunlara göre tamamen meşru yollardan giden kartel teşkilâtlarına mani olmak mümkün değildir.

3 — En büyük ve hakikî sermaye kümelerine «trust» ve «holding» teşkilâtlarında tesadüf edilmemektedir. Kartel itilâfları muhtelif ticarî ve sınaî müesseseler arasındaki anlaşmadan mütevellit alelâde bir akit olduğu halde «trust» ve «holding» muhtelif vasıtalarla muhtelif müesseseleri hukukan bir kül haline getirerek tek bir müessese şekline kalbeden teşekküllerdir. Bunların en bariz vasıtaları, muhtelif anonim şirketlerine ait aksiyonları elde ederek aksiyon sahibi sıfatıyla o şirkete hakim olmaktır.

En ziyade Amerikada yol alan (trust) ler [1] muayyen bir sanayi sahalarında çalışan anonim şirketlerin aksyonlarını elde etmek suretiyle o şirketlere hakim olur. Truste girmek isteyen aksyonlar, ellerindeki aksyonları ve bu aksyonlar üzerindeki haklarını truste terkederler. Trustun başında bulunan (Board Of Trustee) denilen idare heyeti bütün bu aksyonları alâkadar şirketlerde temsil etmek suretiyle o şirketlere hakim olur. Bu suretle muhtelif şirketlerin bir istikamette idaresi temin edilerek muayyen sahalarda fili hissarlar vücade getirildiği gibi bu hareketler milyarların bir küme halinde idaresine müncer olmuş olur.

Maamalih büyük sermaye kütlelerinin başında bulunanlar her şeyden evvel şahsî menfaatler peşinde koştuklarından derhal reaksiyon, bir aksülâmel başgösterdi. 1889 tarihinde, projeyi teklif eden senatör (Sherman) nın ismine izafe edilen bir kanun (Sherman act) ticaret ve sanayi tahdit maksadiyle yapılan trust veya başka şekilde yapılan her türlü gizli anlaşmaları men ediyordu. Umumî harbin sonuna kadar bu memnuiyet devam ettiği halde 1918 tarihinde (Webb-Bill) namındaki bir kanun ihracat işlerinde bu memnuiyeti kaldırdı.

Trustlere karşı bu suretle ihdas edilen manialara rağmen kanunî yollardan giden trustlere ve bilhassa anonim şirketleri umumî heyetlerinde rey ekseriyetini temin maksadile teşkil edilen (Voting - Trust) lere Amerika sermaye âleminde her vakit tesadüf edilmektedir.

Trustlerden maada, muhtelif anonim şirketlerinin aksyonlarını elde etmek suretiyle o şirketlere hakim olmak maksadiyle teşekkül eden (Holding) ler [2] vardır ki, kümeli sermayeleri idare noktai nazarından ehemmiyetli bir rol ifa etmektedirler. Holdingler muayyen ticaret veya sanayi işiyle iştigal etmeyip, diğer anonim şirketlerinin aksyonlarını elde ederek onlara hakim olmak ve bilhassa muhtelif şirketlerin idare kuvvetlerine hakim olarak az sermaye ile daha çok sermayeli teşekkülleri idare etmektir. Filhakika, anonim şirketleri umumî heyetlerinde sermayenin yarısından bir fazlasını temsil edenler rey ekseriyetine malik bulunduklarından meselâ, 200,000 liralık bir holding ile 400,000 liralık bir anonim şirketinin idaresine hakim olmak mümkündür. (Emboitement) usulü denilen bu sistem neticesinde birbiri üzerine kurulmuş birkaç holding vasıtasıyla ilk sermayenin dört beş misli büyüklüğünde sermaye sahibi bulunan muhtelif şirketlerin idaresini ele geçirmek imkânı temin edilmiş olur.

Avrupada bazen (Societe de participation) (Belteiligungsgesellschaft) bazen (Societe financiaire) (Finanzierungsgesellschaft) ve bazen de (Omnium) adları altında vücade getirilen Holding teşkilâtları ne suretle bizzat kendisi-

[1] Trust, yahut trustee (yedimin) demektir. Amerikada teşekkül eden ilk trust 1881 tarihinde 46 petrol müessesesinin iştirakile (Rokfeller) tarafından vücade getirilen ve adı memleketimizde malûm olan (Standard Oil) petrol trustüdür. Bilâhara (Standard Oil Of New Jersey) ve (Standard Oil Of Newyork) diye ikiye ayrılan bu trustler sermayesi mecmuu daha otarihlerde bir milyar dolara balığ oluyordu.

[2] Holding İngilizce bir kelime olup elde tutmak (To Hold) manasını ifade eder.

nin vücade getirdiği veya başkaları tarafından tesis edilen şirketlerin aksiyonlarını muhtelif vasıtalarla elde ederek onlara hakim olmak suretiyle milyonlarca sermayenin bir merkezden idare edilmesi neticesine varmış oluyorlar.

*
* *

Görülüyor ki, yirminci asır iktisadiyatına hakim olan büyük sermaye kuvvetlerinin mihrak noktası anonim şirketler ve bu şirketlerin çekirdeği olan aksiyonlardır. Anonim şirketler üzerine yapılan binbir kombinezon neticesinde tahşit edilerek mahdud şahıslar tarafından idare edilen muazzam sermaye orduları, yalnız ticaret hayatında âmil olmakla kalmayıp siyâsî bir kuvvet halini de almışlardır.

Bu nüfuz karşısında mevki alan kanunlar, akaliyetin ekseriyet üzerine, ferdin cemiyete karşı tahakkümüne mani olmak yolunda giriştikleri mücadelede bugüne kadar muvaffak olamamışlardır. Amerika ve Avrupadâ trustlere, inhisarcı koalisyonlara karşı alınan kanunî tedbirler, vakıalarla sabittir ki, hiç bir zaman istenilen neticeyi elde edememiştir. Kanunların bu muvaffakiyetsizliği, bu gibi büyük iktisadî hareketler neticesinde vücade gelen yolsuzlukların kanunî vasıtalarla izale edilemeyeceği kanaatini tevlit etmiştir. Maaşafih, iktisatçıların gösterdikleri tedbirlerde hukukî tedbirlerin varabildiği neticenin ilerisine geçmeli.

Hiç şüphesiz ki, muazzam ve çok ince bir teknige istinat eden sermaye teşkilâtları karşısında, ikibin senelik umdeleri mukaddes bir akide gibi muhafaza ve müdafaa eden eski bir hukuk sisteminin muvaffakiyetini beklemek doğru değildir. Hukukun gayesi içtimaî hayata düzen vermek, onun ileri yürüyüşlerini ahenkleştirerek kolaylaştırmaktır. Yoksa, ona engel olmak değildir. İleri teknik hayatını düzenleştirmek için ileri bir hukuk sistemi lâzımdır. Bu itibarla yirminci asrın ferdiyetçi hukuk sistemi ile, ferdiyetçiliği tahakküm derecesine vardiyan sermaye kuvvetlerinin suiistimaline mani olmak mümkün değildir.

O halde, hastalığın menşee ve mahiyetini tayin edemeyince esas bünyeye hücum etmektense, hastalığın mahiyetini tesbite yarayacak başka yollardan gitmek, başka âletler kullanmak lâzımdır. Servet şüphesiz ki, medeniyet ve refahın anasıdır. Büyük medenî hareketlerde, büyük sermaye hareketlerinin de aynı sür'atle inkişaf ettiği görülmektedir. Eski Babil ve Mısır medeniyetlerinden yirminci asır medeniyetine varıncaya kadar bütün medeniyetler servet ve ihtişam hayatıyla tev'em gitmişlerdir. Sermaye kümelerinin, medeniyet hayatında çok faydalı roller oynadığı isbata muhtaç olmanın bir kaziyedir. Hattâ denebilir ki, Avrupa ve Amerika bugünkü medeniyetlerini kümeli sermayelere borçludur. Bilmukabele, yirminci asrın sermaye teşkilâtında, mahdud zümrelerin, fert kütleleri ve cemiyet hayatı üzerinde dizginsiz bir nüfuza malik olduğu ve hukukî mevzuatın tahakküm derecesine varabilen bu nüfuza mani olmadığı her günkü vakıalarla sabit olmaktadır.

Hukuk bakımından hastalık, ileri hayat tekniği ve telâkkileriyle geri

hukuk sistemlerinin anlaşılamazlığındadır. Hayatı durdurmak mümkün olmadığına göre, hukuku ilerletmek zarureti hasıl oluyor. İkibin senelik mantık oyunları içinde bunalmaktansa, hayat hareketlerini realist bir gözle tetkik etmek ve yeni hukuk prensiplerini hayatın icaplarına göre yeniden kurmak lâzımdır.

Bütün cihanın geçirmekte olduğu iktisadî, içtimai, siyasi ve ruhi buhranlar gösteriyor ki, içtimai hayat muvazenesi bozulmuştur. Bu bozuk düzenin bir manası da içtimai hayatı düzenleştiren hukukun, yeni hayat şartları ile intibak edememesi ve bunun neticesi olarak kendisinden beklenen vazifeyi ifa edememesidir. Onsekizinci ve ondokuzuncu asırların inkişaf ettikleri ferdiyetçi hukuk sistemi yirminci asrın ileri hayat tekniğine nazaran pek geri kalmıştır.

Geri bir hukuk, ileri bir hayat... İşte bugünün vaziyeti.

Hastalık bu suretle tesbit edildikten sonra, ferdin hukukî ve iktisadi vaziyetini ve çalışma serbestisini inkâr yoluna gitmeğe ne lüzum vardır. Şüphesiz ki, bütün iktisadî ve içtimai hareketlerin gayesi ferdin hürriyet ve refahını temin etmektir. Şu kadar ki, ferdin hürriyet ve refahı millî menfaatlarla bir anlaşılamazlık içinde inkişaf edemez. İşte, hukukun bir vazifesi de bu mütekabil anlaşmayı temindir. Halbuki Roma hukukşinaslarının mirası olarak yirminci asra kadar yaşıyan ferdiyetçi hukuk ülküsü, ferdin cemiyet aleyhine fazla inkişafına sebebiyet verdiği için nihayet ferdin hürriyet ve refah istekleri ile cemiyet menfaatleri arasında bir anlaşılamazlık hasıl oldu.

Türk inkılâbı, birçok milletlere önyak olmuştur. İtalya faşizmasından, Alman nasyonal sosyalist inkılâbından, Amerikada Rozvelt hareketlerinden evvel Türk inkılâbı, halkçılık, milliyetçilik ve devletçilik temelleri üzerinde lâik ve inkılâpçı bir cumhuriyet esası kurmuştur. Halkçılık prensipleriyle ferdin hürriyet ve refahını düşünen Mustafa Kemal inkılâbı milliyetçilik ve devletçilik prensipleri ile de fert ve camia menfaatlarını telif yolunu bulmuştur.

İnkılâbın ülküsü, Türk hukukunun da ülküsüdür. Türk hukukçularına düşen vazife, yeni Türk hukukunun bu ülkü yolunda ilimleştirmektir. Türk hukukçularının bu yoldaki muvaffakiyeti Türk inkılâbı gibi bütün cihanın hukukî hareketlerine önyak olacaktır.

Türk adının eskiliği

Hüseyin Namık

Türk adının şimdiye kadar VI ncı asırdan itibaren tarihte gözüktüğünü ve bu devirden sonra malûm olduğunu bilmekte idik. Filhakika Kin-şan dağları havalisinde oturan Türkler VI ncı asırda bir mevcudiyet göstermeğe başlamışlar, evvelâ Juan-juanlara tâbi iken bilâhare müstakil bir devlet kurmağa muvaffak olmuşlardı. Çinliler bu kavme Tu-kiue ismini vermekte idiler. Malûmdur ki, Çince R sesi olmadığından R li tir ecrebî kelimeyi kaydedecekleri vakit mecburî olarak bu sesi atar veya onun yerine bir L sesi getirerek kaydederlerdi. Binaenaleyh Türk ismini de Tu-kiue şeklinde kaydetmişlerdi.

Şimdiye kadar bildiğimiz bu malûmat, yani Türk adının Milâdın VI ncı asırdan itibaren tarih sahasında gözükmeye yeni ortaya çıkan vesikalar karşısında tamamiye değişmiştir.

Malûmdur ki, Hiung-nu ların tarihi Çinlilerin tarihile beraber başlar. Çinliler kendi tarihlerinin daha efsanevî devirlerinde dahi Hiung-nu, yani Hunlardan bahsetmektedirler. Bu Hiung-nu ismini muhtelif devirlerde müteaddit şekillerde telâffuz ettiklerini biliyorduk. Nihayet Çin tarihleri aynen Avrupa dillerine tercüme edildiği vakit bu kavmin yani Hiung-nuların ecdadına CONG ve Tik namı verildiğini de öğrendik. Binaenaleyh Çin tarihleri Hiung-nuların tarihlerini Milâttan 23,24 asır evvel başlattıklarına göre bunların ecdadı olan CONG ve TIK'lerin tarihleri tabii daha evvelki devirlerden başlamaktadır. Maamafih bu en eski devirler hakkında Çin tarihleri mühim kayıtlarda bulunmamışlardır. Bu kavimler hakkında asıl kayıtlar Milâttan evvel 1582 senesinden itibaren başlamaktadır.

Mezkûr senede Çin tarihlerinin kayıtlarına göre çölün öbür tarafındaki Hun kabileleri Çin sarayına sefir göndermişlerdi. 1449 senesinde garbî CONG'lar çok kıymetli ve zengin hediyeler göndermişlerdi. Milâttan evvel 1400 senesinden itibaren de bu kavimler hakkındaki Çin vekayinin kayıtları sıklaşmaktadır.

1189 Senesinde Çin Hükümdarları Tik'lerin üzerine bir ordu göndermiş ve bu orduyu Tikleri mağlûp ettikten sonra hududu duvar ile örmeğe memur etmişti. 1158 senesinde de CONG'lar Çou ve diğer komşularına hücum ederek bunları istilâ eylemişlerdi. Bunun üzerine Çin Hükümdarı kumandan Çong'un riyasetinde bir ordu göndermiş, bu kumandan CONG ve Tikleri mağlûp ile Çin idaresi altına almağa muvaffak olmuştu. Bu kumandan bu iki kavmin de yardımı ile bütün Çin ülkesini istilâ etmiş, bu sayede Çin ittifadını vücade getirebilmişti.

Anlaşılan bu senelerden bir hayli zaman sonra da CONG ve TIK'ler Çin ile dostane geçinmişlerdir. Çünkü Çin tarihlerinde bu devirlerde hiçbir

[*] Ölkü mecmuasının Temmuz 1934 tarihli nüshasından

ayda tesadüf etmemekteyiz. Nihayet 1100 senesi sıralarında Cong'lar Çine hücum etmişler, bu hücumu ancak müttehit Çin ordusu durdurabilmişti. Gene aynı menbaların verdiği izahata göre bu senelerde Çou hanedanı zayıf düşmeğe başlamış olduğundan CONG ve TIKler vergilerini getirmemişler; üzerlerine yürüyen hükümdar harp ganimi olarak « dört beyaz geyik ve dört beyaz kurt » elde edebilmiştir. Bu tarihten sonra da CONG ve TIK'ler Çin sarayına sefir göndermişlerdi. 989 Senesinde Cong'lar Çin merkezi hükûmetine dahi hücum etmişler, bunlarla yapılan mücadelelerde Çinliler müthiş zayıat vermişler ve Çin şairleri bir çok şiirlerle ülkedeki sefaleti tasvire çalışmışlardır.

790 Senesinde Çinliler CONG'lara karşı büyük bir ordu göndermişler. Fakat müthiş bir mağlûbiyete uğramışlardır. Bu mağlûbiyetten sonra CONG orduları daima Çine hücum etmiş, bir çok yerleri tahrip etmişti. Bu istilâları Çinliler ancak 787 senesinde durdurabilmişlerdi.

700 Senesinde Lu Hükümdarlığı Hunlarla sulh aktetmeğe muvaffak olmuş, böylece bu hükûmetten maada diğer Çin hükümdarlıkları Hunların hücumlarına uğramıştır. Şimal CONG'ları 713 te Çing eyaletlerini istilâ etmek istemişlerdi. Bu eyaletin ahalisi de aslan Hun olup kralları da hunlar arasında uzun zaman kalmış idi. Binaenaleyh Hunların harp usullerini bilen hükümdar arazisine hücum eden Hun kuvvetlerini mağlûp etmeğe muvaffak olmuştu.

Çin Kralı kendi ülkesinde yerleşmiş olan Hunları çıkarmış, bunlar da 706 da CONG'larla birlikte merkezi hükûmetin duvarları önünde Çin ordusunu mağlûp etmişti. 678 de Çin hükümdarı tekrar harekete gelmiş. Şansı eyaletini Hunların elinden almıştı. Anlaşılan Hunlarla Çin eyaletlerinin harpleri epiy zaman devam etmiştir. Çünkü 674 te Lu ve Çin hükümdarlıkları Hunlara karşı galip gelmiş olduğunu Çin tarihleri kaydetmektedir. 670 Senesinde ise Hun orduları bütün Çin ülkesine girerek Çinin cenup memleketlerine kadar olan araziye ellerine geçirmiş bulunuyorlardı. Bu istilâdan sonra Hunlar cenubî Çine yerleşmişler, buraya hâkim olmuşlardı. Şimal eyaletlerinde de harp devam ediyordu. 672 de Çin prensi bir Hun kabilesini idaresi altına almış, 667 de üç Çin hükümdarlığı birleşerek şimaldeki Hunlara hücum etmişler, 664 te de Hunların hücumuna maruz kalmışlardı. Bu hücumu karşı müttehit Çin orduları mukabil bir hücumda bulunmuşlar, bu hücumda da galip gelince Çin ülkesi zafer bayramları yapmıştı. 662 de yeni bir Hun kabilesi Çin ülkesine karşı hücum etmişti. Çin Hükümdarının oğlu - ki annesi bir hun idi - şimali hunlarla bu mücadeleleri görerek bütün Çin ülkesindeki hükümdarları hunlara karşı müttehit olmağa davet etmiş, fakat ittihattan ilk anları müsmir neticeler elde edememişti. Zira bundan üç sene sonra Tik'ler Çin arazisinde yerleşmiş bulunuyorlardı. 660 Senesinde Tikler Wei'lere karşı hareket etmişler, bunlara girebilmek için de tabii evvelâ Çin, sonra da Cti hükümdarlıklarını istilâ etmişlerdi. Wei'ler müthiş bir mağlûbiyete uğramışlar, hattâ naip kralları da harpte maktul düşmüştü. Bu mağlûbiyetten sonra Wei ülkesinde isyan da başgöstermiş bütün kral aile-

sini imha etmişlerdi. Müttehit hükümdarlıkların hareketi Chi hükümdarının idareyi eline aldığı zamana kadar hiç bir netice vermemiş isede bu hükümdar idareye başlayınca Tikleri Çin ülkesinden çıkarmağa muvaffak olmuştu. Çin hükümdarı da büyük oğlunu Şansi'de hunlara karşı harp etmek üzere göndermiş, fakat genç kumandan bir muvaffakiyet kazanamamış, bunun için aleyhinde intirikalar başlıyarak veliahtlıktan iskat etmişler ve babasını zehirlemekle itham eylemişlerdi. Bunun üzerine genç kumandan da Tiklere iltihaka mecbur olmuş, Tikler arasında babasının ölümüne kadar yaşamıştı. İşte bu zamanları her halde kendilerine iltica eden kumandanın teşvikile Tikler Çin ülkesine girerek bunların ordularını perişan eylemişlerdi.

Bu esnada Wei hükümdarlığının büyük rütbeli bir kumandanı hükümdarına isyan ederek Tiklerden imdat istemiş, Tikler âmirine isyan eden bu âsiye yardım etmemişlerdi.

Hun hücumları gittikçe çoğalmış, 648 de Hun orduları Çine girerek kralın bulunduğu şehrin kapılarını dahi yakmıştı. Çin vekayinamelerine göre CONG'lar bilâhare hükümdar ile sulh aktetmişlerdir.

Hun orduları Çinlilerin tarihinde pek mühim rol eynamakta idi. Hunlar Çine sahip olabilmek için mutlaka Çou'yu işgal etmek lâzımgeldiğini görmüşler, buna göre harekete başlamışlardı. Bunun farkına varan Çinliler de derhal müttehit bir şekilde harekete karar vermişlerdi. Fakat bu ittihada bütün Çin hükümdarlarını sokmağa imkân yoktu. Meselâ Yu Kralı komşu Çin hükümdarlıklarıyla itihat etmekten ise, Hun'ların esiri olmayı daima tercih ettiğini bildirmişti. Hun'lar plânlarını tatbik için Çou'ya hücum etmişler, müttehit Çin orduları bu hücumu güç hal ile durdurabilmiştir.

Çin ittihadı da az zaman sonra suya düşmüştü. Çin Hükümdarı öldükten sonra tahta geçmek isteyen dört akrabası derhal mücadeleye başlamışlar; hepsi de muvaffak olabilmek için etraftan yardım istemişti. Bunlardan birisi TİK Hun'larını davet etmiş, bu suretle yalnız hükûmet ortada kalmış, Hun istilâları da artmıştı. Diğer hükûmetler de bu işte zarar görmekte idiler, Hükümdar TİK'lerle sulh aktetmeğe çalışmış ise de buna muvaffak olamamıştı. Bunun üzerine TİK'lerle sulh aktedemediğinden dolayı maiyeti halkından yüksek rütbeli bir kumandanı celp etmiş, o da bunun intikamını almak için elaltından TİK'lerle ittifak aktetmiş, Tik Hükümdarının kızı ile de izdivacı kararlaştırılmıştı. Bu plân veçhile TİK kuvvetleri Çou'ya hücum etmişler, kralı başka bir yere firara mecbur eylemişlerdi.

Bu tarihten sonra bütün Çou ülkesi Hun'ların elinde kalmış, dört sene buraları istedikleri gibi idare etmişlerdi. Bu sıralarda da Çin hükümdarlığında Çungör kral muavini olmuştu. Bu zat birçok sıkıntı ve azaplardan sonra bu mevkie geçebilmişti. Annesi bir Hun kızı olan Çungöre fena vaziyete düştüğü vakit Hun'ların nezdine kaçmış, orada kendisi de bir Hun kızı ile evlenmişti. Tekrar Çin'e gideceği vakit kıza 25 sene beklemesini, eğer dönemese evlenebileceğini söylemiş, kız da 25 yaşında olduğunu, yirmibeş sene daha beklemektense ölüme kadar bekliyeceğini bildirmişti. Çungör Ven namıyla tahta geçtiği vakit de Hun zevcesi iki çocuğuyla beraber nezdine gelmişti.

Ven ordu toplanmış, CONG ve TİK'leri memleketten çıkarmış, isyanları yatıştırmış, Çou Kralını tekrar tahta çıkarmıştı. Çin menbalarına göre esir düşen Hun'ların hepsini Hoang ho ırmağı havâlisinde yerleştirmişti. Bu zamandan itibaren de Çin müverrihleri bu kavimleri KIRMIZI TİK'ler ve BEYAZ TİK'ler namıyla yadederler. Anlaşıyor ki, Çungör Hun'ların yardımile bütün bu muvaffakiyetleri elde etmiş, bunun üzerine de Hun'lara Çin'de münbit arazi vermişti. Fakat Kırmızı Tik'ler buralarda bütün Çin ülkeleriyle muhat olduklarından bir asır sonra tamamıyla Çinleşmişlerdi.

630 senesinde Çungör, Çin'i işgal etmek istemiş, buna karşı Tik'ler de müthiş bir hücumda bulunmuşlar ve neticede parlak bir zafer kazandıkları gibi Wei Hükümdarlığı da tekrar ellerine geçmişti.

627 senesinden sonra Beyaz Tik'ler Çin'e hücum ederek bütün Çin ülkesini altüst etmişlerdi.

Çin Hükümdarlığına, yahut daha doğru bir tabirle hükümdar muavinliğine Mu geçince vaziyet değişmişti. Mu memleketi muvaffakiyetle idare etmiş, hükümdarlığını Şarkî Türkistan'a kadar ilerletmişti.

617 de TİK'ler gene bir hücum yapmışlardı. Bu sene besene devam eden hücumların zikrini bir tarafa bırakarak asıl büyük hadiseleri Çin tarihlerinin kaydettiği veçhile nakle çalışalım.

606 senesinde hükümdarlığın ortasında yerleşmiş olan KIRMIZI TİK'ler isyan etmişler, Çinliler bu isyanı yatıştıramayınca aralarına nifak sokmağa çalışmışlardı. Nihayet KIRMIZI TİK'lerin isyanını yatıştırmaya muvaffak oldukları gibi Lu ve Li adlı iki Hun kabilesini de tahtı itaate almışlardı. Bu harplerde Lu kabilesinin reisi Hoang-si temayüz etmiş, bütün mağlup kabileleri birleştirmeye ve kuvvetli bir hükümet kurmağa muvaffak olmuştu. KIRMIZI TİK'ler Çin vakayinamelerine göre en kuvvetli Hun'lardan idi. Çinliler bunları mağlup ve Hoang-si'yi de esir alarak katlettikten sonra KIRMIZI TİK'lerin pek fazla zayıfladığını, artık yavaş yavaş tarih sahasından silinmeğe başladığını görmekteyiz.

589 senesinde Cong'lar Çin'e hücum etmişler ve Çinlileri müthiş bir mağlubiyete uğratmışlardı. Bu sıralarda Çin ve Çin hükümdarlıkları arasında da muaraza başlamış, Çin Hükümdarı Çin Kralına yazdığı bir mektupta kendisini TİK'lere karşı harekete teşvik ederken, diğer taraftan da TİK'lere bu vaziyeti haber verdiğini yazmış, fakat TİK'lerin de bu casusluğu yüzüne vurduğunu kaydetmişti. Bunun üzerine Çin Hükümdarlıkları mücadelelere başlamışlar; Hun'lar da buna seyirci kalmışlardı.

568 de Bu çing kabilesi Çin Hükümdarlığına hücum etmiş, neticede muahede aktolunmuştu. Çin Hükümdarlığı Hun'ları ülkesinin cenup taraflarına yerleştirmiş, gitgide Çinleşmelerine çalışmıştı.

Bu tarihten sonra da TİK Hun'larının ismi Çin tarihlerinde gözükmeğe başlamış, yalnız bir müddet daha Cong'lardan bahsedilmiştir.

Çin tarihlerinin verdikleri izahata istinaden yukarıda verdiğimiz bu malumat TİK'lerin Çin'de ne gibi bir rol oynadığını göstermektedir.

İşte Çin tarihlerinin Tik, Dik, Ti diye kaydettikleri bu kavim isminin

Türk kavim isminin tabii telâffuzu olduğunu Edkins evvelâ Journ, China Br. R. A. S. nin 22 inci cildinde (S. 228) bahsetmiş, daha sonro Franko de bir eserinde mevzu bahis eylemiştir.

Meşhur âlim De Groot da Die Hun nen adlı eserinde (S. 5) biraz tereddüt ile bu ismin her halde Türk adı olabileceğini ileri sürmüştü. Evvelce verdiğimiz izahattan dahi anlaşılabilceği gibi Çinliler R sesi bulunan ecnebi kelimelerini dillerinde bu ses olmadığından telâffuz edemedikleri için bu sesi havi olan bir ecnebi kelimeyi yazacakları vakit bunu ya hafzetmişler veya bunun yerine bir L koymuşlardı. Binaenaleyh, bu kelimelerin Türk adının Çince telâffuzu olduğunda tereddüt edemeyiz.

O halde Türk adı ile tarihte gözüken kavmin Milâttan 23—24 asr evvelerindenberi mevcudiyeti çok vazih bir surette meydana çıkmış olur. Yukarıki satırlarda da Türk adını taşıyan bu en eski ceddimiz hakkındaki malûmatı Çin tarihlerinden naklen toplamağa çalıştım. Gönül ister ki, bütün Çin tarihlerini eleterek ceddimize ait çok kıymetli vesikaları ortaya koyalım.

Medenî ve Cezaî Mes'uliyetler

Borçlar Kanununun 41 inci ve Ceza Kanununun 455 ve 459 uncu maddeleri

Yazan: VASFÎ RAŞİT

Atamın (insanın) mes'uliyeti bahsı çok eski bir meseledir. En halli güç meseleler de en eski olan meselelerdir. İnsan ile beraber doğmuş, cemiyet mefhumuna sımsıkı bağlı olan eski mefhumlar medeniyetlerin mukadderatlarını takip ederler; Medeniyet ile beraber değişirler; yani medeniyetlerin tekemmüllerinin muhtelif derecelerine göre değişirler.

Zaman zaman bu eski mefhumlara kat'i bir hal tarzı verilmiş olduğu zannolunur; bulunan hal tarzı bir kanun maddesinin metni içinde ifade edilmeğe uğraşılır. Fakat mesele yeni baştan ve yeni bir şekilde doğar; yeni bir hal tarzı ister. Çünkü fikirlerin değişmesi meselede ya mevcut mesuliyeti çok ağır bulur yahut yeni tazmin mesnetleri görür.

Kanun mesuliyetten bir borçlar kanununda bir de ceza kanununda olmak üzere iki yerde bahsedilmiştir. Yani kanun mesuliyeti iki muhtelif kanunda iki muhtelif noktai nazara göre halleylemiştir:

Borçlar kanununun 41 inci maddesi: Gerek kasten gerek ihmal ve teseyyüp yahut tedbirsizlik ile haksız bir surette diğer kimseye bir zarar ıka eden şahıs o zararın tazminine mecburdur.

Ceza kanununun 455 inci maddesi: Tedbirsizlik veya dikkatsizlik veya meslek ve sanatta acemilik veya nizamata ve evamir ve talimata riayetsizlik ile bir kimsenin ölümüne sebebiyet veren şahıs bir seneden dört seneye kadar hapse ve otuz liradan iki yüz elli liraya kadar ağır cezayı nakiye mahkûm edilir.

Ceza kanununun 459 uncu maddesi: Her kim tedbirsizlik veya dikkatsizlik veya meslek ve sanatta acemilik veya nizamata ve evamir ve talimata

İlâve forma halinde neşretmekte olduğumuz Vasfî Raşit Beyefendinin "Ceza muhakemeleri usulüne methal," unvanlı yazılarının son kısmını aşağıya dercediyoruz:

[câk muvakkat tevkif müzekkeresinin hitamından sonra verilebilir.]

«Gayri muvakkat tevkif müzekkeresi kaçak bir maznun aleyhine de verilebilir.»

«Hakim 30 günlük müddetin uzatılmasının lâzım olduğu kanaatinde bulunur ise Chambre du conseil'e müracaat eder. Chambre du conseil de müstantığın raporuna binaen tetkikin 30 gün daha temdit edilmesine karar verebilir. Chambre du conseil'in bu kararı tekrar edilebilir.»

Lâyihanın bu fikirleri kanunumuza esas olan Alman kanununda tahakkuk ettirilmiştir.]

riayetsizlik neticesi olarak bir şahsa cismen eza verecek veya sıhhatini ihlâl edecek bir zarar iras eder yahut melekâtı akliyesinde teşevvüşü husulüne sebebiyet verir ise... Hükmolunur.

Bunlar cezaî mes'uliyeti intaç edebilecek mahiyette olan kusurların yeğane numuneleridir. «Her cezaî hüküm dar bir tefsire tabi tutulur» hükmünce ceza kanununun 455 ve 459 uncu maddelerinde sayılan sebepler haricinde ölüme yahut sıhhatin bozulmasına ve melekâtı akliyenin teşevvüşüne sebebiyet vermek cezaî mes'uliyeti mucip değildir. Fakat dikkatsizlik, tedbirsizlik ihmal, teseyyüp tabirleri heyeti umumiyesile, genel halile iyi anlaşılır mahiyette gözüktür; tabirlerin her birinin manası diğerinin manasile çok karışır, o kadar ki insan medenî ve cezaî mes'uliyetlerin aynı zamanda sabit olacağına hükmedeceği gelir; yani «kaza» dediğimiz bir hadise bir insanın ölümüne yahut sıhhatinin veya melekâtı akliyesinin teşevvüşüne sebebiyet verdikçe her hangi bir hatanın vücudu halinde kazaya sebebiyet veren kimsenin hem medenî hem de cezaî mes'uliyeti vardır diyeceği gelir. Böylece kazaya sebebiyet veren kimsenin ceza kanununun 455 ve 459 uncu maddelerinde yazılı cezaya çarptırılmaksızın borçlar kanunu mucibince mahkûm edilmesine imkân olmadığı zannına varılır. Bu zan bizim borçlar kanunumuzun 54 üncü maddesine muhaliftir. Mevzuatımıza uymayan bu zan bazı memleketlerde bir hakikattir. Kazaya sebebiyet vermiş kimse cezaya çarptırılmaksızın tazminata mahkûm edilebilmesine kanunlarımızın elverişli olduğu gerçektir. Ceza mahkemesinde mevsuf bir hatanın (yani tedbirsizliğin, dikkatsizliğin meslek ve sanatta acemiliğin, kanuna riayetsizliğin) yoksulluğu dolayisiyle beraet etmiş olan kimsenin hukuk mahkemesinde tazminata mahkûm edilmesi caizdir. (borçlar kanunu madde 54) bununla beraber arzylediğimiz üzere borçlar ve ceza kanunlarındaki kusurları aynı telâkki ederek iki kanundaki hataları birbirlerinden ayırt etmemegi binaenaleyh cezaî ve medenî hükümlerin birbirinden ayrı olmamasını ileri süren memleketler de (ezcümle Belçika) vardır. Bu memleketlerde hatanın takdirinde sadelik ve birlik caridir. Bu memleketlere göre cezaî hatanın bulunmadığı yerde medeni hata da bulunmaz.

Mevzuatımızda cari olan ikilik kararlarda (nasafet) e daha fazla yer verir. Çünkü hakimın takdirinin daha lâstikli olmasını temin eder. Fakat buna mukabil hataların tefrikinde kararsızlıklar vücade getirir. Bu sebeptendir ki medenî hata ile cezaî hatayı birbirinden büsbütün ayırmak ve borçlar kanununa hata ve kusur mefhumu yerine tehlike mefhumunu koymak cereyanları doğmuştur. Çünkü makinanın gittikçe genelleşmesi ve genişlemesi yüzünden kazalarda gittikçe gayri şahsî, anonim oluyor; yani kazanın sebebi suçlu bir iradeye atf ve izafe edilemiyor. Tehlike, sınaî bir teşebbüsün temin edebileceği menfaate karşılık olarak konabilecek bir mazarrattır. Hata şahsîdir, kaza zamanından evvel sabit olmuş bir vazifeyi bir borcu yapmamış olmaktan ibarettir. Halbuki tehlike aymıdır; nerse (eşya) ya bağlıdır, onun mümkün ve muhtemel neticesidir. Tehlike nazariyesi nersenin (eşyanın) bu doğurması muhtemel mazarratını o nersenin hasıl ettiği menfaatlardan istifade edené yükletmek istemekten başka bir şey değildir.

Eğer kaza, halkın anladığı gibi yalnız uğursuz bir tesadüfün eseri olsa idi kanunlar bununla cuda (asla) uğraşmazdı.

Kazaların çok tekerrür etmesi; kurbanlarının sayısının çoğalması atamin (insanın) bunda dahil olduğuna hükmettirir; sosyal (ictimai) bir mahiyet alır ve bu sebepten tanzim edilmesi gerekir. Bu tanzim işi arzylediğimiz gibi iki kanunda iki muhtelif noktai nazara göre yapılmıştır.

Borçlar kanunu 41 inci ve onu takip eden maddelerinde bir kazanın kurbanı olan şahıs ile bu kazanın faili olan şahıs arasındaki münasebetleri genel bir tarzda tanzime uğraşır.

Borçlar kanunu kazaya kurban olan kimsenin kazaya sebebiyet verenin hatasile uğradığı zarardan dolayı tazminata müstahak olduğuna karar verir.

Demek ki hata medenî tazminatın esasını, rükününü, gerekenini teşkil eder. Bu hatanın isbatı müddei olacak olan kaza kurbanına düşer. Yalnız kanun (malen mes'ul) dediği kimselerin hatalı olduklarını kabul eylemiş olduğundan bu gibilerin hatalarını isbat müddeiye düşmez; malen mes'ullere hatasız olduklarını isbat düşer (borçlar kanunu madde 56 mukayese ediniz).

Ceza kanununun 455 ve 459 uncu maddeleri bir adamın istemiyerek, kazara öldürülmesi veya yaralanmasını nazarı dikkate alır.

Yapılan zararın büyüklüğü karşısında cemiyetin, bu kazanın kastsız ve garezsiz failini cezasız bırakmasının caiz olamayacağı kanaatine varır.

Her kim ki tedbirsizlik, dikkatsizlik, meslek ve sanatta acemilik, nizam ve evamir ve talimata riayetsizlik neticesi olarak istemiyerek bir ölüme veya yaralanmaya sebebiyet vermiş ise adaletin önüne döktüğü kan boynunda olmaksızın o kanın günahını çekmeksizin, kanlı fakat temiz bir el ve videdan ile çıkar. Hal böyle olmakla beraber istemiyerek dökmüş olduğu kan eline onu kirliletmeden buluşmuş olan kan ne de olsa yine bir insan kanıdır. O kan gerçi intikam diye bağırıyor amma yapılan zararın düzeltilmesini, tazminini istiyor.

Fakat kaza kurbanının tazminat isteyişini kabul edebilmek için ortada bir hatanın bulunması gerektir, lâzımdır.

Ceza 455 inci madde dört türlü hata sayılmıştır: 1) tedbirsizlik, 2) dikkatsizlik 3) meslek ve sanatta acemilik, 4) nizam ve evamir ve talimata riayetsizlik.

Borçlar hatayı ihmal ve teseyyüp yahut tedbirsizlik suretinde olarak zikrediyor. Bütün bu saydıklarımızdan yalnız nizam ve evamir ve talimata riayetsizlik denileni açıktır, vazıhdır. Nizam ve evamir ve talimata riayetsizlik olup olmadığı anlaşılması kolay maddi meselelerdendir. şahsi takdire yer vermeyen meselelerdendir.

Fakat ihmal ve teseyyüp, tedbirsizlik, dikkatsizlik, meslek ve sanatta acemilik tabirlerine ne gibi bir kıymet vermek lâzımdır? Bu tabirleri nasıl tahdit etmek mümkündür? Bu suallere her şahıs ayrı bir cevap verebilir; bu meselelerin halli o kadar şahsîdir.

İhmal ve teseyyüp ceza kanununun haricinde midir? İhmal ve teseyyübü medenî hatanın çeşidi ve ceza kanununun 455 ve 459 uncu maddelerinde

sayılan diğer dört mevsuf hatayı da cezaî hatanın çeş'idi mi addeylemek lâzımdır? Bu takdirde her iki hatada müşterek olan tedbirsizlik ne oluyor? Medenî hata ile cezaî hatayı birbirinden ne ile ayırdedebiliriz? Yoksa mutlaka surette her sabit olan hata mevsuf bir hatadır mı demeliyiz?

Hata bir hadde kadar medenîdir, yalnız tazminata esas olur fakat o haddi geçince cezaî olur ve tenkile esas teşkil eder, dersek o haddi nasıl tayin edebiliriz.

Bütün bu suallere evvelâ ilmin sonra da mahkemelerin nasıl cevap verdiklerini araştıralım.

*
* *

Hata gerek medenî mes'uliyetin gerekse cezaî mes'uliyetin temelidir.

Hata, asrî hukukla fiillerimizden mes'ul tutulmuşluğumuzun şartı ve rük-nüdür.

Cezaî hata ile medenî hata arasında gerek kemiyet gerekse keyfiyet itibarile bir fark olup olmadığını tetkik eylemeden evvel hata mefhumunun hakiki mahiyetini tayin ve tarif etmek lâzım gelir.

Hata hakkında çok yazı yazılmıştır. Çünkü hata hukuk mefhumunun temelidir bunlardan Fromageot hata (faute) esas itibarile yapılması lâzım olan şey'i yapmamaktır diyor. Hata bir eksiklik demek oluyor. Fransızca faute kelimesinin arzylediğimiz manası iştikak eylediği kelimede gözükür. Almanca fallen ve iflâs manasına kullandığımız faillite kelimelerinde de görünür.

Bu eksik yapıшта kast bulunmaz, buna mukabil istenerek yapılmış olur o zaman tedbirsizlik olur. Tedbirsizce atılmış bir silâhta fiil istenerek yapılmıştır. Amma silâhın tedbirsizce atılmış olması neticesi olarak ölmüş bir insanın ölümü istenmemiştir, onun için fiilde kast yoktur.

Fiil bir istek neticesi husule gelmemiş, yapılmamış ise ceza kanununun dikkatsizlik, medenî kanunun ihmal ve teseyyüp dediği hata vücade gelir. Borçlar kanunu 55 ve 56 ıncı maddelerinde «bir zararın vuku bulmaması için hâl ve maslahatın icap ettiği bütün dikkat ve itinada bulunduğunu yahut dikkat ve itinada bulunmuş olsa bile...» Demek suretile ihmal ve teseyyübün veya dikkatsizliğin mahiyetini kâfi derecede anlatıyor.

Bu düşüncelere göre hata;

«Hata hukukî bir borcu yani bir vazifeyi isteyecek veya istemiyerek fakat daima kastsız olarak yapmamaktır»

Diye tarif olunmaktadır.

Hatanın ağırlığı yapılmıyan vazifenin gerekliliği ile mebsuten mütenasiptir.

Hatanın neticesinin ağır veya hafif olması doğurduğu cezaî mes'uliyete tesir eylemez, yalnız vücut verdiği tazminat üzerinde tesir yapar.

Demek hata dol (kastı cürmî, hiyle) ile mücbir sebepler arasında bir derecedir. Dol suçlu bir iradenin en tam bir ifadesidir. Mücbir sebepler ise iradenin dışındadır.

(Mabadi var)